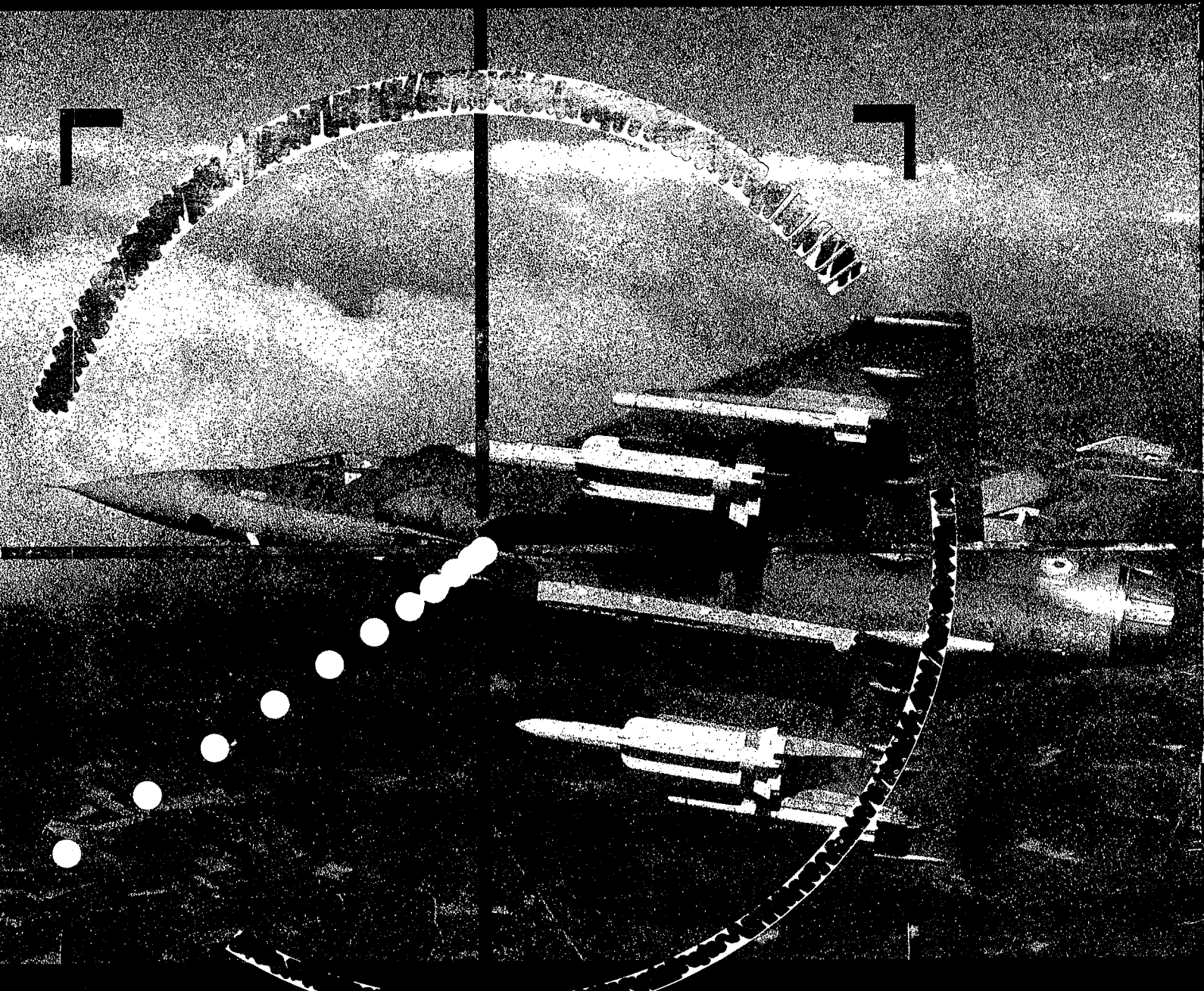

מערכות

330, מאי-יוני 1993

- 2 כוח-האדם בצה"ל: מגמות התפתחות ואתגר העתיד / תא"ל י' משנות השמונים יש הצדקה לצמצם את הכוח של צה"ל – ובעיקר, לצמצם את הכוח הסדיר, שעלותו גבוהה. עתה – עם הגידול בשנתוני המתגייסים – יש לחץ לקצר את משך השירות הסדיר. לפיכך, על צה"ל לסגל לעצמו תרבות עבודה שונה, שתאפשר לבצע את המשימות בתשומות נמוכות יותר של כוח-י-י-
- 5 מלחמת המפרץ בעיניים ישראליות / ד"ר ראובן פדהצור למרות שצה"ל לא השתתף באופן פעיל במלחמת המפרץ, מסכימים פרשנים ישראלים, כי מלחמה זו הנה נקודת מפנה במחשבה האסטרטגית הישראלית.
- 18 לוחמת אוויר מנצחת: מלחמת המפרץ לעומת ויטנאם / קנת פ' ורל עוצמת האוויר, שהופעלה במלחמת המפרץ, היתה יסוד מכריע בה. מול תכליותה והצלחותיה מנסה המחבר להבין את כישלון העוצמה האווירית של ארצות-הברית במלחמת ויטנאם.
- 27 האם היה הבליצקריג תורת-לחימה? / תא"ל (מיל') שמעון נווה (חלק א') הבליצקריג יוצר רושם של דפוס פעולה התקפי, מהיר ואלים במיוחד, המסתייע בכוח אווירי. האם זו פרשנות עמומה לערך ברור וקוהרנטי, או שמא זה ניסיון מיטבי לפרש את הערך "מלחמת בזק"? המחבר טוען, כי הבליצקריג לא היה תורת-לחימה מושלמת ופיתוחה לכזו היה רק אחרי מלחמת העולם השנייה (שבה הובס הצבא הגרמני ללא-תנאי) בידי בזיל ה' לידל הארט הבריטי ובידי היינץ גודריאן הגרמני. המיתוס, שהעטו השניים על הבליצקריג, גרם איהבנה, והטעה חוקרים צבאיים בכל רחבי העולם.
- 44 סנקים בלוחמה בשטח בנוי / לוטננט קולונל ויליאם ר' בטסון אנשי השריון, טוען המחבר, מתעלמים מלוחמה בשטח בנוי לחלוטין; מכריזים על שאיפתם להימנע מלש"ב; ומקווים לעקוף בזה את הבעיה. הוא מציע שיטה לאמן כוחות שריון בפעולה בשטחים בנויים עם יחידות ח"ר.
- 48 מבצעים צבאיים בשטח בנוי / קפטן ג'ון ס' זכאו כל חייל רגלי צריך להתאמן בלוחמה בשטח בנוי. שיפור התרגולות ותכנון מרכזי תוך ביצוע מבוזר יביאו תוצאות רצויות – חיילינו יוכלו ללחום באויב, ולהביסו גם בשטח בנוי.
- 51 גאות הפונדמנטליזם האסלאמי: סודאן ואלג'יריה / יהודית רונן למרות ההבדל בין שתי המדינות, רק בסודאן ובאלג'יריה הצליח האסלאם הפונדמנטליסטי לקצור הצלחה פוליטית-דתית מרשימה במדינות מוסלמיות סוניות. מדינות בצפון אפריקה ובאפריקה עצמה חוששות מהשפעת הפונדמנטליזם האסלאמי, ובעיקר מאפשרויות ההשפעה של קשר בין סודאן לאיראן.
- 56 ספרים חדשים בספריית המטכ"ל – מלחמת המפרץ

מפקדת ועורכת ראשית: סא"ל רחל רוז'נסקי

עורך: אביתר בן-צדף

עורך משנה: יואל שני

שער: רס"ן זיו בשן

עימוד: תמר דביר

צילום השער: ארכיון "ביעף"

בית הוצאה של
צבא הגנה לישראל**מערכות**צוות המערכת:
צבי עופר
אביטל רגבהדברים מתפרסמים על דעת הכותבים בלבד, ואינם
משקפים בהכרח את עמדת צה"ל.מחיר: 3 ש"ח (כולל מע"מ)
דמי מגויל לשנה: חיילים ועובדי מערכת
הביטחון – 10 ש"ח, אזרחים – 11 ש"ח.המערכת: רח' אלוף מנדלר 3, הקריה, תל-אביב, ת"ד
7026, מיקוד 61070, טלפון: 03-5694343.
מחלקת המנויים: משרד הביטחון/ההוצאה לאור,
רח' דוד אלעזר 29, הקריה, תל-אביב, טל: 03-6975516.
סדר: בית מערכות.הודפס באמצעות משרד הביטחון/ההוצאה לאור.
לוחות והדפסה: "הדפוס החדש" בע"מ.

כוח־האדם בצנה"ל:

חא"ל**

* ראש להק כוח־אדם, מפקדת חיל האוויר.

הצמצום בסדר הכוחות, בכוח־האדם ובציוד הלחימה נעשה ברוב המקרים שלא לפי תכנון רב־שנתי, אלא כאילוץ, ולעיתים בתוך זמן קצר, המוכתב מדיוני התקציב. תהליך גידולו המהיר של צה"ל, שפסק בתחילת שנות השמונים, אפשר לנצל את שנות השמונים למיסוד מסגרות, כללים וחוקים להפעלת הכוח.

משבר שכר אנשי הקבע במחצית השנייה של שנות השמונים היה זרז לפעילות, שמטרתה היתה לקשור את אנשי הקבע, ובמיוחד את המצטיינים – לשירות ממושך בצה"ל.

באותה תקופה גובשה תכנית פרויקט המגורים לאנשי צה"ל (והפעם לא רק לקצינים, אלא גם לנגדים – מכל הזרועות), ומוסדו תכניות לקשירת מגורים איכותיים לשירות ממושך (תכנית אתגר לצוות־אוויר, תמריצים, תכניות שירות בחיל האוויר וכ"ל).

ההפסקה בהרחבת צה"ל באמצע שנות השמונים, התמסדות המסגרות, ההרעה בשוק העבודה בארץ וההישגים, שהשיג צה"ל בתחום השכר בסוף שנות השמונים, הקטינו את תנועת השחזורים משירות הקבע (במגורים מסוימים אף היה עודף ביקוש לשירות קבע).

המשך המגמה, המסתמנת בשנים האחרונות (בעיקר, בתכנית הרב־שנתית), להקטנת מצבת כוח־האדם בקבע מצטרפת למגמות, שפורטו כאן, ומעמידה את המפקדים בצה"ל בפני דילמות ובפני עימותים.

דוגמאות:

• הצורך לשחרר מהשירות נגדים צעירים וטובים במקום בוגרים ופחות טובים, שלא ניתן לשחררם בטרם פרישה.

• נוצר עיוות בפירמידת הדרגות. נתח הקצונה הבכירה גדל על חשבון הקצונה הזוטר; ונתח הקצינים – על־פני הנגדים. זאת, משום שבעתות לחץ בעיקר, יש נטייה לקצץ בתקנים הזוטרים; ולא דווקא בתקנים הבכירים.

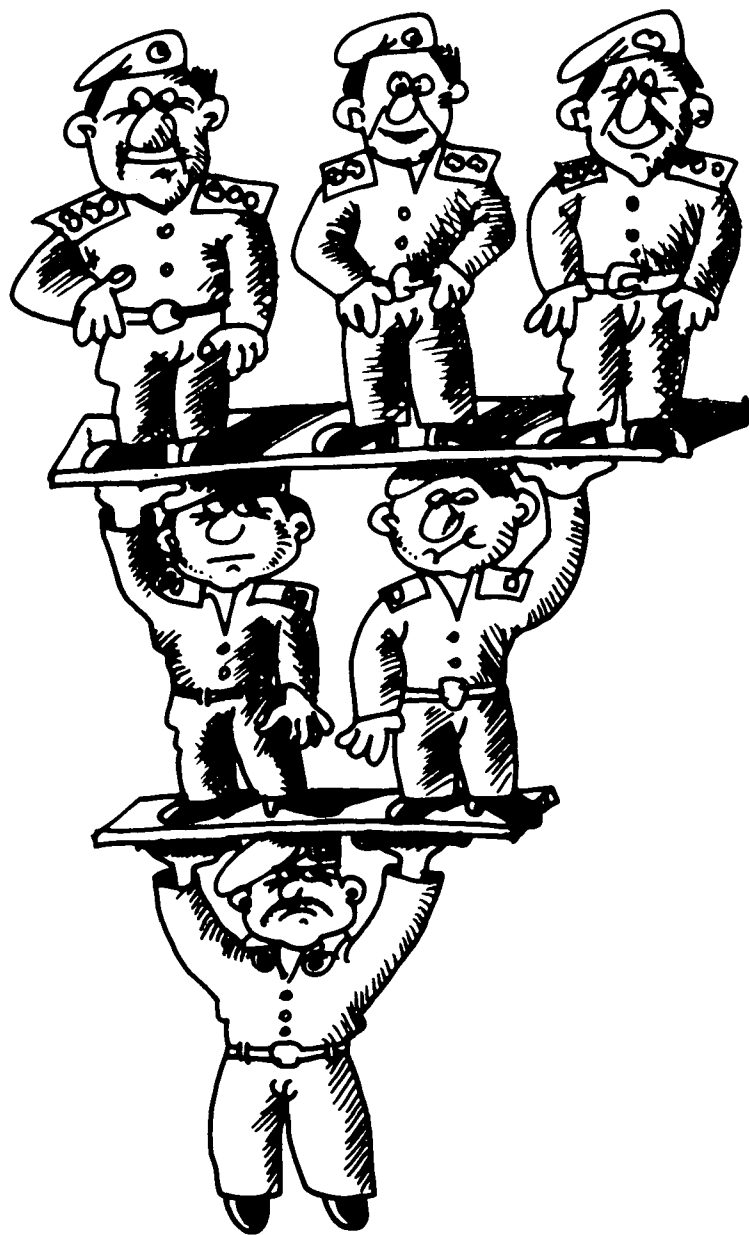
• הצורך בהתכנסות כוח־אדם אל התקן קשה יותר מאחר שהמערכת בגרה, התמסדה, ויצרה כללים ותקנים מבוססים לעבודה. התכנסות כוח־האדם קשה במיוחד

אילוץ המגמה לצמצם כוח־אדם בצה"ל מעמידים בפני המפקד דילמות, וגוררים אותו לעימותים. הצורך לצמצם גוזר ויתור על כוח־אדם ועל אמצעי־לחימה כאשר עלולים להתרחש תרחישי־פתע ולחימה כוללת. ניתוח יחידני ופרטני של תחום העיסוק המרכזי וניתוב מרב התשומות והמאמץ אל יעדיו, עשויים לייעל את אופן העשייה, ולמנוע שחיקה במימוש המשימה.

בשנים האחרונות אנו עדים לתהליך מתמשך של צמצום בכוח־אדם בצה"ל. צה"ל גדל לאחר מלחמת יום הכיפורים, והגיע לשיאו בתחילת שנות השמונים. מסגרות נבנו בחופזה ואוישו בקושי רב, הן בקצונה המובילה והן בחיילים. קצינים קודמו (בעיקר ביחידות הלוחמות) לתפקידי פיקוד בפז"ם קצר, ולא תמיד עם ניסיון ועם בגרות נדרשים.

מאמצע שנות השמונים החל צה"ל לקטון. מסגרות סדירות שינו מעמדן למסגרות מילואים. תהליך הקטנת צה"ל נבע ישירות מסך המשאבים, שהמדינה היתה יכולה/מוכנה להעמיד לרשות הצבא, ובעקיפין – מתוך הכרה, כי עם הוצאת מצרים ממעגל האויבים, יש צידוק בצמצום הכוח, ובעיקר בצמצום הכוח הסדיר, שעלותו גבוהה.

לגמות ההתפתחות ואתגר העתיד

נתח הקצונה הבכירה גדל על חשבון הקצונה הזוטרה (איור: סימון בלינקי)

מתממשות תכניותיו. ברמות המנהלים מומלץ סרגל זמן העיסוקים, מתוך הנחה, כי יש למקד את עיקר תשומת זמן הניהול בנושאים המרכזיים לעיסוק.

הגענו לשלב, שבו "השומנים הכבדים" הושלו מגופנו הארגוני, וזו העת להמשיך בדיאטה מתונה ומתוכננת מראש, שכן עלויות כוח-האדם המיומן יגדלו ישירות ובעקיפין.

אמצעים מודרניים, שנכנסים כל העת לשירות – תקשורת זמינה, מיכון – ובחינה פורמטיבית של עיסוקינו (ובעדכנות למציאות המשתנה) יאפשרו לנו בעתיד לפעול בתשומות נמוכות יותר של כוח-אדם.

במערכת תחרותית כזה"ל וכחיל האוויר, הכוללת בתוכה אוכלוסייה צעירה ופעילה, השואפת להישגיות ולעתים למצוינות.

• כאשר כוח-האדם מתכנס, ויש קושי במימוש כלל המשימות, עומדים המפקדים בפני הצורך לבטל משימות, או להוציא מהשירות מערכות-נשק פחות יעילות. הצורך הזה כשלעצמו קשה לכל ארגון, ובפרט לצה"ל, שמבחנו האמיתי יהיה בלחימה כוללת, שאת עיתויה ואת אופיה קשה לצפות (ולפיכך, נוטה הארגון לשמור על עתודות גבוהות לעת הפתעה).

• בהנחת העבודה, הגורסת, כי צה"ל חייב לחסוך בתפעול שוטף, כדי להתעצם, לפתח ולייצר לעצמו את הדור הבא של מערכות הנשק, מובלעת ההנחה, כי פיתוח מערכות "צורך" פחות משאבי-אדם משימור הקיים. המציאות מורה, כי לעתים רבות מלאכת ההתעצמות והפיתוח דורשות כוח-אדם גדול בהיקפו ובאיכותו מאשר נצפה בתחילת התהליך (קציני פרויקטים, מינהלות וכ"צ). על-אף שבמסגרת התכנסותו של צה"ל לתקנים נקבע, כי יש לצמצם מסגרות, ולא לעסוק רק בצמצום רוחבי, עדיין ניצבת בפני מפקדים רבים הדילמה כיצד מגשימים את המשימה.

מן המוסכמות היא, שבארגון צבאי, ובעיקר בנורמת התרבות הארגונית של צה"ל "המשימה קודמת לכל". וכך מוצאים את עצמם מפקדים רבים מול האתגר הקשה – לבצע את המשימות, שאותן הסכינו לבצע, במסגרת החדשה של האמצעים.

מיצוי אנושי במסגרת אילונית

המגמות המסתמנות של גידול כמותי ב"שנתוני" המתגייסים מגבירות את הלחץ לקצר את משך השירות. חיילים, שמשך שירותם יקוצר, לא יצליחו לבטא את המיומנות הנדרשת מהמופקדים על כלים ועל מערכות מורכבות.

על כך יתוסף הלחץ להקטין את מצבות כוח-האדם בקבע, כדי להוריד את מרכיבי השכר בתקציב צה"ל. בעת זו אנו חייבים לסגל לעצמנו תרבות עבודה שונה במעט מבעבר, זו המבוססת על ההנחה, כי ייגזר עלינו לבצע תפוקות דומות לאלו שבעבר אך באמצעות כוח-אדם מצומצם. במלים אחרות, יש צורך להגביר את הפיריון, שהוא סוד ההצלחה של חברות עסקיות מובילות בעולם. עלינו למצות יותר מאנשינו – לא בהכרח בעמלית, אלא באמצעות הפעלה נבונה יותר והגדרות ברורות יותר של תחום עיסוקיהם, ושל התחומים, שבהם אינם צריכים לעסוק.

לא יהיה מנוס מלחזור ולנתח ניתוח יחידי ופרטני של תחום העיסוק המרכזי, ולנתב אל יעדיו את מרב התשומות והמאמץ. נושאים שונים, שבהם עסקנו והיתה להם תועלת לא מבוטלת אך שולית, ייאלצו להיעלם מטבלת עיסוקינו.

ראוי, שיערוך כל אחד בתחומו ניתוח-מטלות, וינסה ליצור סרגל, שבאמצעותו יוכל לבחון האם, אמנם,

מלחמת המפרץ בעיניים ישראליות

ד"ר ראובן פדהצור*

המכון הטכנולוגי של
מסצ'וסטס (MIT).

- ★ מדיניות ההבלגה של ישראל, שנבעה מהלחץ המסיווי, שהפעיל עליה הממשל האמריקני.
- ★ חוסנו של הקשר האסטרטגי ישראל-ארצות-הברית.

ככל שחולף הזמן, והערכות המומחים הישראלים, ובהם מפקדים בכירים, מנותקות מאירועי המלחמה עצמה, כך גוברת נימת הביקורת על מהלכי ארצות-הברית, ועל התייחסות הממשל האמריקני לישראל במהלך תקופת המשבר. דומה, כי אחד הביטויים הבולטים למגמה זו היו הדברים של אלוף (מיל) אביהו בן-נון, מי שהיה מפקד חיל האוויר, שטען, "האמריקנים כלל לא ניסו לעצור את ירי הסקאדים לעבר ישראל". בהרצאה פומבית אמר בן-נון, "זו אולי האשמה כבדה, אבל אני אומר אותה במלוא האחריות"².

למרות שצה"ל לא השתתף באופן פעיל במלחמת המפרץ, מסכימים פרשנים ישראלים, כי על מלחמה זו להיות נקודת מפנה במחשבה האסטרטגית הישראלית, בשל השלכותיה על מדיניות הביטחון העתידית של ישראל.¹ כמה יסודות חשובים של תפיסת הביטחון הישראלית נסדקו בעקבות מלחמה זו, ואחרים קרסו, ולא עמדו במבחן המעשי הראשון, שכפתה עליהם המלחמה.

מלחמת המפרץ קראה תיגר על כמה עקרונות-יסוד של מדיניות הביטחון הישראלית ושל הדוקטרינה הצבאית שלה:

- ★ מדיניות ההגנה של צה"ל מול טילים בליסטיים, שגובשה במהלך שני העשורים האחרונים.
- ★ יעילותה של קהילת המודיעין הישראלית ויכולתה המבצעית.
- ★ כושר העמידה של העורף האזרחי מול מתקפות טילים בליסטיים.
- ★ מוכנות הדרג האזרחי הבכיר להתמודד עם מצבי משבר דוגמת זה, שליווה את מלחמת המפרץ ואת התקופה שקדמה לה.

השפעת המשבר על יחסי ישראל-ארצות-הברית

ההבלגה, המהווה שבירת עיקרון חשוב בתפיסת הביטחון הישראלית, נכפתה על ישראל במידה רבה על-ידי הממשל של הנשיא ג'ורג' בוש. זה היה אחד הביטויים הבולטים לתלות המשמעותית של ישראל בארצות-הברית. בראשונה בתולדות מדינת ישראל הגבילה מדינה אחרת את חופש פעולתה בשעה שהותקפה על-ידי אויב.

התלות בארצות-הברית הודגשה עוד יותר בשעה שצוותים אמריקניים של סוללות טילים נ"מ פטריוט הוצבו בישראל, ונטלו על עצמם את המשימה להגן על אוכלוסייתה האזרחית מול איום הטילים הבליסטיים של עיראק. משלוח צוותי פטריוט וכפיית ההבלגה על ישראל המחישו את המגבלות, הניצבות בפני קובעי המדיניות בירושלים, גם בנושאים הריגורלי, שמעורבים בהם עקרונות בסיסיים של תפיסת הביטחון הישראלית.

האינטרס המסורתי של ישראל, שביסודו הצורך להגיב בכל פעם שתוקפים את שטח ישראל, התנגש באינטרס האמריקני לשמור על שלמות הקואליציה, שלחמה בעיראק. הניגוד הזה באינטרסים, שתוצאתו היתה ויתור ישראלי, עורר אינחת רבה בקרב קובעי המדיניות בישראל. נפילת טילים ברחובות הערים המרכזיות בישראל והרגשת חוסר-האונים, שליוותה את התקיפות, הוחרפה משהובר, כי אין לממשל האמריקני כל כוונה להתיר לישראל לתקוף את משגרי הטילים בעיראק.

משה ארנס, שר הביטחון דאז, הדגיש בעת ביקור בוואשינגטון במהלך המלחמה את ההכרה, שהפכה לנחלת קובעי המדיניות בישראל, בפער, שנפער בין שתי המדינות בנושא. "אין זהות בין האינטרסים של ישראל לבין אלה של ארצות-הברית ביחס למשבר המפרץ", הדגיש השר ארנס בשיחה, שקיים בשלושה-עשר בפברואר 1991, עם ג'ימס בייקר, שר החוץ האמריקני.⁵

עבור צה"ל יש חשיבות רבה במעקב ובהפקת הלקחים מהמלחמה בהיבט חשוב. זו המלחמה הראשונה במזרח התיכון, שבה נעשה שימוש מסווי במערכות נשק מדויק,

מדיניות הממשל האמריקני כלפי ישראל במהלך חודשי המשבר במפרץ ולאחר המלחמה עוררה בישראל דיון ער בסוגיית עתיד היחסים הביטחוניים בין שתי המדינות. דומה, כי עבור לא מעט ממקבלי ההחלטות בישראל מהווה מלחמת המפרץ מעין קו פרשת מים בכל האמור במערכת היחסים המיוחדת, שהתפתחה בין שתי המדינות בעשורים האחרונים. בקרב חוקרים ישראלים רווחת ההנחה, כי משבר המפרץ פגע ישירות ביחסי ארצות-הברית-ישראל.³ פרופ' אברהם בן-צבי טען, כי מדיניות "הפרופיל הנמוך", שנקטה ישראל בעידוד מתמיד של הממשל האמריקני במהלך המשבר ובמלחמה, המחשישה בצורה ברורה דווקא את דעיכת מעמד ישראל כנכס אסטרטגי אזורי עבור ארצות-הברית.⁴

עם זאת, למרות המתחוות הרבה, שהתגלתה ביחסים בין שתי המדינות במהלך המשבר ולאחריו, נוטים מקבלי ההחלטות בישראל להמעיט במגמה זו, ולנסות להציג מערכת יחסים רגועה. כשנשאל ראש הממשלה יצחק שמיר בראיון עיתונאי כארבעה חודשים לאחר סיום המלחמה, "אינך מוטרד מתחושת ההידרדרות ביחסי ישראל-ארצות-הברית?" השיב: "זה לא נכון, אינני רואה שום סימנים של קוצר-רוח ואין הידרדרות ביחסי ישראל-ארצות-הברית".

אולם, עמדה זו של ראש הממשלה לשעבר אינה מקובלת על רוב הפרשנים המדיניים, או על פרשנים צבאיים, המעריכים, כי המשבר והמלחמה חשפו את השבירות של מערכת היחסים האסטרטגיים בין שתי המדינות.

מלחמת המפרץ העמידה את ישראל בפני מצב ייחודי, שהיה תקדים במסכת מדיניות הביטחון שלה מאז הוקמה. בראשונה הותקף שטח ישראלי מבלי שצה"ל הגיב על כך.

ריצ'ארד צ'ייני, שר ההגנה (במרכז), גנרל קולין פאוול, ירד המטות המשולבים (משמאל), וגנרל ה' נורמן שווארצקופף, מפקד הפיקוד המרכזי של ארצות-הברית, שבוע לפני סופת מדבר

שדה נפט, שהוצת על ידי העיראקים

הופעלו בראשונה סוגים מסוימים של חימוש מדויק. ניתוח ביצועיהן ולימוד תורת הלחימה, שבמסגרתה הפעיל חיל האוויר האמריקני את מערכות הנשק החדשות באוויר וביבשה, יכולים להועיל לצה"ל מאוד.

ניתוח אובייקטיווי של התפתחות מלחמת המפרץ ושל תוצאותיה

מומחים ופרשנים לענייני צבא בישראל מייחסים לשימוש בטכנולוגיה המתקדמת משקל רב בתוצאות הלחימה. לטכנולוגיה זו היתה, להערכתם, תרומה מכריעה לניצחון במלחמה. מערכות נשק, המבוססות על חימוש חכם, ומערכות לחימה, המבוססות על מחשבים מתקדמים ועל רכיבים אלקטרוניים חדישים, פעלו היטב וברמת אמינות גבוהה, למרות חששות, שהעלו בשנים האחרונות חוקרים, שביקרו את הנטייה לבסס חלק כה מכריע של הלחימה על מעבר לנשק מדויק ולחימוש מונחה.⁴

בישראל מעריכים, כי לפעולה המוצלחת של המערכות האלקטרוניות ושל המערכות האלקטרואופטיות, שהפעיל הצבא האמריקני, היה תפקיד חשוב בהישגים הצבאיים שלו. "לנשק המדויק היה תפקיד מכריע במלחמה ביום ובלילה. הנשק הזה הופך לנשק העיקרי גם נגד מטרות קרקע," כתב מומחה ישראלי בעל ניסיון רב בפיתוח מערכות לחימה מתקדמות.⁷

המחשב "השתלט" למעשה על הפעילות המבצעית של הצבא האמריקני, ותרם תרומה ניכרת להצלחתו במשימה המסובכת מאוד של תיאום, של שליטה ושל בקרה ולהצלחת הניהול של המערכה הכוללת במהלך המלחמה. אחד המומחים הצבאיים העריך כהישג אמיתי את העובדה, כי פיקוד מבצע "סופת מדבר" הצליח לנהל פעילות ענפה, הכרוכה בהפעלת כוחות של מדינות שונות, המדברים בשפות שונות, שצוידו בסוגים שונים ומגוונים של אמל"ח, באוויר, ביבשה ובים. כל זאת במספר קטן להפתיע של תאונות ושל פגיעות בכוחות ידידותיים.

החשיבות הרבה של הפקת הלקחים בתחום הזה נעוצה בכך שזו היתה הפעם הראשונה, שצבא עשה שימוש כה נרחב במערכות הנשק החדשות הללו, ובחן את ביצועיהן במלחמה.

זו אחת הפעמים היחידות, שבהן יכול צה"ל לבחון את הפעלתן של מערכות לחימה חדשות על ידי צבאות אחרים במלחמה מזרח תיכונית.

עם זאת, גילו חלק מהמפקדים הבכירים זהירות ביחס ללקחי השימוש במערכות הנשק המדויק. כך, למשל, רב-אלוף אהוד ברק, הרמטכ"ל הנוכחי (שכיהן במלחמה בתפקיד סגן הרמטכ"ל, והופקד במידה רבה על הקשרים השוטפים עם צבא ארצות-הברית במלחמה) התייחס בראיון עיתונאי, שנערך אתו כשכבר כיהן כרמטכ"ל, לשאלה בדבר יעילות הנשק המדויק, שהפעיל הצבא האמריקני במלחמה.

מבחינת השמדת המטרות נדמה לי, שמדובר בכמה עשרות אחוזים מהמטרות. אני לא יודע לומר אם

זה 25, או 35 אחוזים, אבל זו תוצאת הפעלתם של אחוזים בודדים מהגיחות. במובן מסוים, המלחמה הזו המחישה את הפוטנציאל, שיש באמצעים האלה, יותר מאשר מימשה אותו.⁸

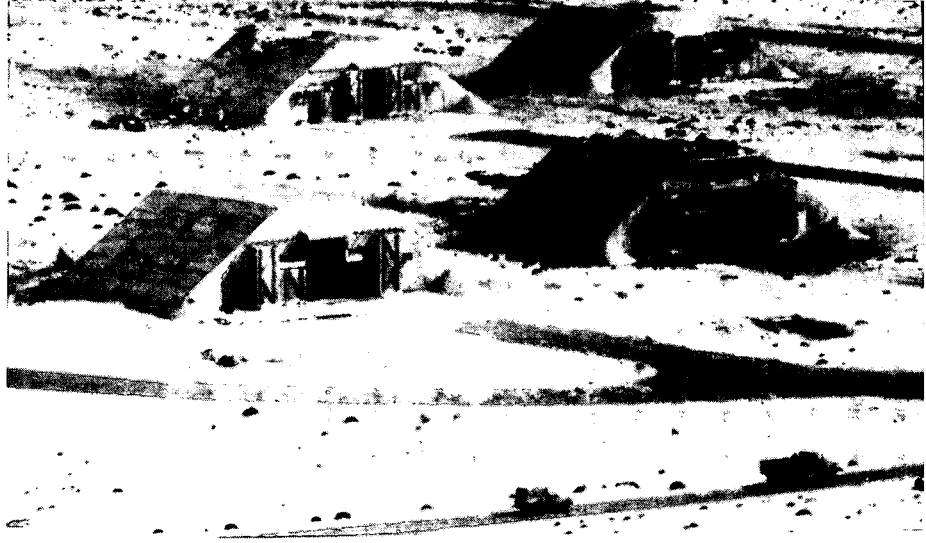
גם השר ארנס היה שותף להערכה, כי ארצות-הברית ניצלה היטב את יתרונה הטכנולוגי מול עיראק. היתרון הזה, להערכת ארנס, הנו קריטי, ואפשר לה לפעול כפי שפעלה, ולהשיג הישגים ניכרים בשדה הקרב.⁹ רב-אלוף דן שומרון, הרמטכ"ל בתקופת המלחמה, ייחס משקל רב למרחב הנשימה הרחב, שממנו נהנתה ארצות-הברית במהלך המשבר כולו. מרחב הנשימה הזה, שהתבטא ביכולת לפעול ללא לחצים ולפי התכניות ארוכות-הטווח, סייע מאוד להשיג את ההישגים בשדה הקרב. מתכנני המבצע הצבאי שוחררו מלחצים פוליטיים, פנימיים וחיצוניים.

כך סיכם דן שומרון, עוד במהלך המלחמה עצמה, נקודה זו:

ארצות-הברית מנהלת את המלחמה היום בדיוק בתחומי היתרונות היחסיים שלה, ובראייה אסטרטגית, זה נכון מאוד. הם פועלים בדיוק בתחום בו יש להם יתרון יחסי כמעצמה גדולה.¹⁰

בתחום המנהיגות זכה הנשיא בוש לציונים גבוהים בישראל על דרכו בניהול המשבר מראשיתו. זו היתה "מלאכת מחשבת של crisis management", טען פרשן ישראלי ידוע. בארבעה מישורים פעלה המנהיגות האמריקנית בראשותו של הנשיא בוש, ובכולם הוכיחה תפקוד מעולה:

1. בניית קונצנזוס מדיני מבית.
 2. גיוס תמיכה בין-לאומית.
 3. הגדרת מטרות המלחמה.
 4. העמדת כל האמצעים הדרושים למלחמה.¹¹
- אלוף (מיל') ישראל טל נטה להעריך מיד לאחר המלחמה, כי תכנון המלחמה על ידי המפקדים האמריקניים היה מעולה, וראוי לשמש כדוגמה לאחרים.
- חשיבות עליונה של תכנון אסטרטגי ושל הכנות יסודיות, ומעל הכל: כיצד ההערכות הטקטיות, האופרטיוויות והצבאיות בכלל נגזרו מההערכה המדינית-אסטרטגית, שירתו אותה, והיו כפופות לה. מבחינה זו של תכנון המלחמה והכנתה, יכולה

"דירים" עיראקיים למטוסים לאחר תקיפה אמריקנית

ישראלי, בהתחשב בהרכב המסובך כל כך של הכוח הרב-לאומי, שבו השתתפו 33 מדינות.¹⁴ גם ניהול הקרבות עצמם התבצע תוך ניצול היתרון המוחלט בנושא קביעת כללי המשחק בזירה. האמריקנים יכלו להרשות לעצמם לבצע את שלב ההפצצות מן האוויר במשך מספר כה גדול של ימים, מבלי לערב בלחימה את כוחות הקרקע. משקיפים בישראל מדגישים גם בנושא הזה את ההבדל בין התנאים, שבהם נלחמה ארצות-הברית, לבין אלה, שבהם נלחמה ישראל בעבר, וכנראה גם תילחם בעתיד. ישראל לא תוכל להרשות לעצמה שימוש בחיל האוויר במשך תקופה כל כך ארוכה מבלי שצה"ל יתחיל גם במהלך קרקעי. היתרון, שצברו כוחות הקואליציה בשלב הריכוך האווירי, העניק להם, לדעת אותם משקיפים יתרון מכריע בקרב היבשתי.

למתקפה האווירית הממושכת היו, לפי הערכות

המומחים בישראל, כמה יעדים:

- א. השגת שליטה מוחלטת באוויר.
- ב. פגיעה במטרות אסטרטגיות.
- ג. בידוד זירת הלחימה הכוויתית.
- ד. כתישה מסיווית של "משמר הרפובליקה" ושל שאר הכוח היבשתי.

ביסודו של דבר הצליחו ההפצצות האוויריות להשיג כמעט את כל היעדים האלה. הושגה שליטה מוחלטת באוויר, זירת הלחימה בכווית בודדה משאר זירות הלחימה, והכוח היבשתי של עיראק נפגע קשות במהלך ארבעים ימי ההפצצה האווירית.

מטרות אסטרטגיות רבות בעיראק נפגעו, והושמדו. אך לאחר המלחמה התברר, כי בשל מחסור במידע מודיעיני לא הותקפו כמה מטרות-מפתח בעיראק, ובמיוחד בתחום ייצור נשק לא-קונבנציונלי. כן התברר, כי הערכת הנזקים של הפיקוד הבכיר באזור לא תאמה תמיד את כמות המטרות, שנפגעו על הקרקע. הדבר בלט במיוחד על רקע הדיווחים האופטימיים, שהתגלו כמוטעים, בתחום תקיפת משגרי הטילים סקאד במערב עיראק.

עם זאת, ציינו מומחים:

צריך להדגיש, שהתוצאות המרשימות של מערכות הנשק, שהופעלו על-ידי ארצות-הברית במלחמה, הושגו בתנאים אידיאליים לאחר שיתוק חיל האוויר וההגנה האווירית העיראקיים. נגד יריב טוב היו התוצאות בוודאי פחות טובות, גם בפצצות רגילות וגם בחימוש מדויק.¹⁵

במלחמה התעוררה בישראל השאלה, האם ניתן להכריע מלחמה באמצעות כוח אווירי בלבד. קצינים בכירים גרסו, כי רק כיבוש שטח יכול להביא להכנעת האויב ולהכרעת המלחמה, אך לא התעלמו מהתרומה החשובה של המתקפה האווירית להצלחת המהלך הקרקעי ולהקלה על מבצעי. אין ספק, הפעולה האווירית הממושכת הובילה להתמוטטות מוחלטת של כוחות היבשה העיראקיים ולכניעת רבים מאוד מחיילי צבא עיראק מבלי שירו

האסטרטגיה המדינית והצבאית של ארצות-הברית לשמש דוגמה.

אלוף טל ציין לטובה את ההתייחסות של ארצות-הברית ליריב העיראקי. ארצות-הברית ניצלה את מרב משאביה ואת יכולתה הצבאית על מנת לנהל מלחמה ב"ננס" העיראקי, ולא זילזלה בו. כך יכלו כוחות הקואליציה "להטביע" את מטרותיהם – יעדי התשתית האסטרטגית בעיראק, כוחות היבשה, כוחות האוויר וכוחות הים העיראקיים – "באנרגיה אלקטרומגנטית ובאש".¹²

כל המומחים לענייני צבא והמפקדים הבכירים של צה"ל הדגישו את היתרון העצום, שהיה בידי מפקדי כוחות הקואליציה, ומקורו ביכולת לתכנן ולגבש את בניין הכוח הצבאי שלהם ללא מגבלת זמן. מסגרת הזמן של תקופת ההכנות נקבעה בלעדית על-ידי צד אחד, בעוד שלעיראקים לא היתה כלל השפעה על קצב ההכנות ועל מועד תחילת המתקפה. זה היה מרכיב חשוב ביכולת בעלות הברית להיערך יסודית, לבנות את הכוח הצבאי בצורה המיטבית, ולהחליט חד-צדדית על מועד תחילת הקרבות.

הישראלים הדגישו את העובדה, כי ישראל לא תיהנה, קרוב לוודאי, באף אחת ממלחמותיה מיתרון כזה, ושלבני ההכנות של צה"ל לקראת מלחמה יוגבלו תמיד בזמן, ובדרך כלל לא יהיה זה צה"ל, שיחליט על מועד תחילת הקרבות.

אמריקה זו מעצמת-על. תהיה זו טעות לשפוט אותה במושגים ישראליים [הדגיש הרמטכ"ל כעשרה ימים לאחר שהחלה המלחמה]. המהלך הפוליטי הפנימי שלה פועם בקצב אחר, והם נהנים מיתרון של מרחב נשימה לוגיסטי. הם אינם ממהרים, הם נמנעים מנפגעים, והם ישיגו בסופו של דבר את מרבית, אם לא את כל מטרותיהם.¹³

בישראל העריכו, כי מרגע שהוטלה המשימה הצבאית על גנרל ה' נורמן שווארצקופף, מפקד הפיקוד המרכזי של ארצות-הברית, ניתן לו חופש פעולה כמעט מוחלט בקביעת היקף הכוחות, בקביעת הרכבם, בקביעת תכנית המתקפה ובבחירת עיתויה. החופש הזה מפתיע במיוחד, טען פרשן

תקיפת משגרי הטילים

חולשות התגלו גם בפעילות נגד משגרי הטילים העיראקיים. למרות שריכוז מאמצים גדולים, וביצע הרבה גיחות, לא הצליח הכוח האווירי האמריקני להשמיד את המשגרים של הטילים הבליסטיים של עיראק. בישראל העריכו, כי בסך הכל הצליחו האמריקנים להשמיד אפס-ארבעה משגרי טילים במערב עיראק.²¹

ביצועיו של הכוח האווירי האמריקני בתחום השמדת משגרי הטילים הפתיעו את בכירי צה"ל, שהעריכו, כי ניתן להגיע להישגים טובים יותר. כבר במהלך המלחמה התבטא רב-אלוף שומרון, הרמטכ"ל, בנושא הזה, והבהיר, כי ציפה לתוצאות טובות יותר.

אני מודה, שחשבת, שהפעולה האמריקנית במערב עיראק תסתיים מהר יותר. זה לוקח שם יותר זמן ממה שחשבנו. הערכנו, שזה יסתיים תוך מספר ימים.²²

גם השר ארנס ציין לאחר המלחמה, כי אחת המסקנות, שניתן להסיק מהניסיון האמריקני להשמיד את משגרי הטילים בעיראק היא, "פעולה נגד משגרים, איתורם וחיסולם היא פעולה מורכבת ומסובכת, ודרושות לשם כך טקטיקות מיוחדות מאוד.²³ השר ארנס גילה, כי "ארצות-הברית העריכה לפני פרוץ הקרבות, כי בתוך יום-יומיים תשמיד את יכולתה של עיראק לשגר טילים."²⁴ ביקורת נמתחה בישראל גם על הדיווחים המוטעים של גנרל שווארצקופף בנושא הזה. לפי דיווחיו, הושמדו משגרים רבים של טילים סקאד, בעוד שבפועל לא כך היו פני הדברים. בעיקרו של דבר, נמתחה בישראל ביקורת חזרה על שיטות הפעולה של הכוח האווירי, שהפעילו

חייל כווייתי במוצב גבול על רקע בארות הנפט הבערות

אפילו ירייה אחת.¹⁶ אלוף (מיל') שלמה גזית, מי שהיה ראש אמ"ן, אף הרחיק לכת, וטען, כי "במלחמת המפרץ הושגה ההכרעה בידי מתקפה מסיווית מהאוויר."¹⁷ גם השר ארנס גרס לאחר המלחמה: "זו היתה המלחמה הראשונה בעולם, שהוכרעה על-ידי כוח אווירי."¹⁸

מומחים לענייני צבא מבליטים גם את הלוגיסטיקה. הם גורסים, כי האמריקנים ניצחו במידה רבה הודות ליכולת לוגיסטית מרשימה. החל מהבאת כוחות לערב הסעודית, דרך תספוקם ובניית הכוח למלחמה שם, וכלה ביכולת לבצע תמרון עמוק בכנף השמאלית לעבר עורפו של הכוח העיראקי, שנערך בכוחות ובקרבנות.

גם לארטיילריה נשמר במלחמה זמקום של כבוד בכל הקשור לסיוע קרוב. הישגי הארטיילריה המתקדמת האמריקנית (כגון MLRS), כמו גם המאמץ, שהשקיעו בחיסול הארטיילריה העיראקית, מצביעים על הצורך לשמר את הגורם הזה, ולפתחו בשדה הקרב העתידי.

חולשות וליקויים

בהתייחסם לחולשות, שהתגלו בפעילות הכוח הצבאי האמריקני, ציינו פרשנים בישראל את הכישלונות של המודיעין בתחומים השונים. למרות קיומם של מערך אדיר למודיעין אסטרטגי, של מערך אדיר למודיעין אופרטיווי, של עליונות אווירית מוחלטת ושל מערך גדול ומתוחכם ל-ELINT ול-SIGINT, לא נמנעו הפתעות מקומיות במקומות, שבהם גילו העיראקים מעט יוזמה. כך היה במתקפה העיראקית בחאפגי, שהפתיעה את הכוחות האמריקניים, שלא קיבלו התרעה מודיעינית על התקדמות הכוח העיראקי.

אך לא רק בתחום המודיעין הטקטי אותרו כשלים בתפקוד, אלא גם במודיעין האסטרטגי. המודיעין האמריקני טעה בהערכת כוונות הפלישה של עיראק לכווית, ונכשל בחיזוי החלטת הנסיגה של עיראק מכווית ועיתויה. כן היתה טמונה אי-ודאות מודיעינית ביחס למצב המדויק של תכנית הגרעין העיראקית. התברר, כי זו התקדמה הרבה מכפי שהעריכו שירותי המודיעין האמריקניים.

היו כמה מוקדים של אי-הצלחה מודיעינית של הקואליציה, שבהם לא עלה בידי גורמי המודיעין של כוחותיה לנצל את היתרון הטכנולוגי לבניית תמונה מודיעינית שלמה ומקיפה. הכישלון הזה התבטא באי-בניית תמונה מדויקת ועדכנית של שדה הקרב בכלל ובהערכה שגויה של הנזקים מהתקיפות באש (Battle Damage Assessment) בפרט. הכישלון הזה בלט לעין במקרים הספורים, שבהם ניסו העיראקים לפעול באורח מקורי, ונייד.¹⁹ אלוף בן-נון חילק ציונים נמוכים למודיעין הטקטי ולמודיעין האסטרטגי, שהפעילו האמריקנים בחודשי ההתכוננות למלחמה ובמהלכה.²⁰

למודיעין האמריקני לא היתה כל הערכה, האם לעיראקים יש נשק כימי, האם יש להם הכושר להשתמש בנשק כזה, והאם ישתמשו בו. אפשר להגיע לזה במודיעין פשוט מאוד.

ביקורת נוקבת היתה גם בפי המומחים הישראליים על העובדה, כי מערכות פטרויט הגיעו לישראל ללא כל אמצעי תחקור. רק הצבת מצלמות וידיאו ישראליות בסוללות פטרויט אפשרה לנתח את ניסיונות היירוט, ולגלות את הנתונים על מסלול הטיל סקאד, על תהליך התפרקותו ועל הסיבות לכישלון הטילים פטרויט בניסיונותיהם ליירט את הטילים העיראקיים.²⁷

ביצועי צבא עיראק

בעיקרו של דבר, לא הציבה עיראק אתגר צבאי רציני בפני צבא ארצות-הברית, ולמעט בעיות מקומיות, שניצבו בפני כוחות הקואליציה, לא התבטאה העוצמה הצבאית של עיראק כלל.

חיל האוויר העיראקי לא היה יריב של ממש לחילות האוויר של מדינות הקואליציה. מאחר שמפקדי חיל האוויר העיראקי החליטו לנקוט בעיקרון של שימור הכוח האווירי ושל אי-חשיפתו להתמודדות עם הכוחות האוויריים התוקפים, לא נוהלו כמעט מערכות אוויריות, ולא בוצעו קרבות אוויר בכמות משמעותית.

גם מערכת ההגנה האווירית של עיראק לא הציבה בסופו של דבר מכשול של ממש בפני פעילות אווירית חופשית של מטוסי הקואליציה. זאת, לאחר שחיל האוויר האמריקני נטרל אותה כמעט לחלוטין.

למערכת מומחים בישראל, נפרסו הכוחות העיראקיים באורח שגוי: בשל דבקות בקונצפציה מדינית מוטעית ובשל כישלון מודיעיני. הקונצפציה המוטעית גרסה, כי שיקול מדיני ימנע ממדינות הקואליציה לתכנן מהלכים

האמריקנים נגד משגרי הטילים, וקצינים בחיל האוויר הישראלי השמיעו התבטאויות שמהן ניתן היה להבין, כי לו נדרש חיל האוויר הישראלי לטפל בבעיה, היה נוקט שיטות אחרות, שהיו מניבות תוצאות אחרות. כך התבטא אלוף בן-נון, "השאלה, האם אנחנו היינו יכולים לעצור את ה'סקאדים' באופן מוחלט? אני אומר חד-משמעית, כן."²⁸

פטרויט

העיסוק הישראלי בתחום נוסף, שבו התגלו ליקויים במהלך המלחמה, קיבל תאוצה כמה חודשים אחר סיומה. הכוונה לביצועי מערכת הטילים נ"מ פטרויט. הביקורת בישראל התייחסה לא רק לביצועי הטיל, אלא גם למערכת ההטעיה, שנקטו הממשל האמריקני, הצבא האמריקני וחברת רייתאון, יצרנית הטיל, שבמסגרתה ניסו להציג נתונים כוזבים על ביצועי המערכת.²⁶

התברר, כי הנתונים, שהציגה רייתאון בדל"ח מ-25 באפריל 1991, שסיכם את ביצועי הטיל במלחמה, לא היו נכונים, והיו רחוקים מאוד מהאמת, שנודעה כבר למהנדסי החברה ולמנהליה ולמפקדי פיקוד הטילים של הצבא האמריקני. בעוד שרייתאון דיווחה על כתשעים אחוזי הצלחה של פטרויט בהשמדת ראשים קרביים של טילים סקאד בערב-הסעודית ועל כחמישים אחוזי הצלחה – בישראל, מצאו מומחים ישראליים, כי אין הנתונים הללו תואמים למציאות. אמנם, הנתונים נאספו בסוללות, שהוצבו בישראל, אך מומחים בישראל קבעו, כי אין כל מקום להניח, כי התוצאות בערב הסעודית שונות.

חיילי קואליציה וחיילים מכוויית חוגגים את שחרור בירת כוויית

להתמודד עם תפיסת העולם הכוחנית, השוררת במרחב, היא לקיים עוצמה צבאית, המסוגלת להרתיע כל תוקפן פוטנציאלי, ולהכריעו בעת הצורך.³¹

הצמרת הפוליטית הישראלית הרבתה להשוות את המשבר במפרץ ואת תנאיו למצב, שאליו נקלעו מדינות אירופה בשנות השלושים. הדוברים השונים השוו את סדאם חוסיין להיטלר.³² סדאם נתפס על-ידם כמי שמוכן, כמו היטלר לפניו, לפרוץ ולשנות גבולות באלימות ותוך הפעלת עוצמתו הצבאית נגד מדינות חלשות יותר. המסקנה של מקבלי ההחלטות בישראל היתה, כי יש למנוע חזרה על מדיניות הפייסנות של שנות השלושים, ולהציב בפני סדאם חוסיין "כוח רב וחזק, שיבלום את העריץ המשתולל והתוקפן".³³

מנהיגי ישראל התעודדו, לפיכך, כאשר החלה ארצות-הברית לארגן את הקואליציה מול עיראק. הם קיוו לראות בכך יותר מצעד מוגדר מול תוקפן אחד, אלא גם הוכחה, כי מנהיגי המערב, אכן, הפיקו לקח רחב יותר מול "שליטים ערביים תוקפניים". בהמשך נתפסו המלחמה ותוצאותיה, כפי שהגדיר זאת שר הביטחון, כ"תרומה גדולה מאד לייצוב האזור".³⁴

אך לאורך כל תקופת המשבר, וגם לאחר המלחמה, הקפידו מנהיגי ישראל להדגיש, כי לצד "תרומה זו" חייבת ישראל להמשיך, ולהשתית את ביטחונה על כוחה שלה, ולא לסמוך על אחרים. התגייסות ארצות-הברית להצלת האמירות הכוויתית לא נתפסה בישראל כהוכחה גם למחויבותה של ארצות-הברית לביטחונה של כל אחת ממדינות האזור האחרות ולשלמותה. שר הביטחון הטיל ספק, האם המערכת העולמית וארצות-הברית בראשה היו נזעקות להגנת ישראל, לו עמדה בפני סכנה דומה לזו, שבפניה ניצבה כווית.

המנהיגות בישראל ניסתה להרחיב את השימוש בלקחי המשבר במפרץ מעבר להיבטים הביטחוניים-צבאיים הטהורים. אחד מהלקחים, שעליהם הצביעו מנהיגים ישראלים, גרס, כי המשבר והמלחמה חיזקו את התיזה, כי יש להפריד בין הבעיה הפלשתינאית לבין מכלול היחסים בין ישראל למדינות ערב.

בהתייחסו ללקח הזה, אמר ראש הממשלה שמיר:

ההתקפה גם הוכיחה, שהדגש, שאנחנו שמים על היחסים בינינו לבין מדינות ערב, הוא המרכיב העיקרי של בעיית השלום בינינו לבין העולם הערבי. הרי הסכסוך עם הפלשתינאים מתגמד לנוכח הסכנות האיומות, שהחלו להיחשף עם פלישת עיראק.³⁵

מקבלי ההחלטות בישראל ניסו להוכיח את התיזה, כי אין כל קשר בין נכונות ישראל לפשרות והתקדמות בתהליך המדיני לבין התוקפנות של שליטים ערביים. לאחר המלחמה שאל שר הביטחון ארנס שאלה ריטורית, שנועדה להבהיר נקודה זו:

ואם היינו מקבלים את התכנית [של מזכיר המדינה ג'ימס בייקר, שהוצעה לישראל לפני פרוץ המשבר, ונדחתה על-ידה - ר"פ], האם עיראק לא היתה יורה טילים על ישראל?³⁶

צבאיים יבשתיים דרך טריטוריה עיראקית. המקור לקונצפציה זו היה, בין השאר, בהתבטאויות של מדינות ערביות, שהיו שותפות לקואליציה, שחזרו והדגישו, כי על המהלכים הצבאיים להימנע מחדירה לשטח עיראק. העיראקים טענו גם בכך, שלא הבינו את מטרות המלחמה של ארצות-הברית. ההנחה העיראקית היתה, כי אלו ממוקדות אך ורק בשחרור כווית. העיראקים לא קראו את המטרה הנוספת: לשחוק את מכונת המלחמה העיראקית בכלל ואת יכולתה הבלתי-קונוונציונלית בפרט. התוצאה היתה פריסה שגויה של הכוחות העיראקיים. עיראק ריכזה כוח יבשתי אדיר חשוף לתקיפה, להבקעה ולפריצה מהירה לעומק שטחה. פריצה, שנועדה לנתק את הכוחות, שנמצאו בכווית, מבגדאד. כמו כן, עיראק נותרה גם ללא כוחות עתודה מרכזיים, שיכלו לטפל בהתפתחויות בלתי-צפויות בשדה המערכה. השליטה המוחלטת של כוחות הקואליציה באוויר מנעה את כושר התמרון מכוחות "משמר הרפובליקה", שייתכן, כי נועדו להתערבות גם בגזרה המערבית. וכאן, מרגע שפרצו כוחות קואליציה במערב, עמוק באגף הריכוז העיראקי שבכווית, הוכרעה המלחמה, מבלי שהיה לאל ידו של הפיקוד בבגדאד לעשות דבר.²⁸

לקחים צבאיים-פוליטיים

מיד לאחר פלישת עיראק לכווית החלה ישראל להיערך לקראת האפשרות, כי גם היא תעורב במשבר. המתח באזור החל לעלות מאז אפריל 1990, בשעה שסדאם חוסיין החל להשמיע איומים מפורשים נגד ישראל. האיום של סדאם, "לשרוף מחצית מדינת ישראל", הוסיף ממד של איום חדש לזירה, שהיתה דדומה עד אותה עת.

באותם שלבים ניסו עדיין קובעי המדיניות בישראל, בתגובה להצהרותיו התוקפניות של סדאם, להבהיר, כי ישראל אינה מהווה איום על עיראק, אין לה כוונות תוקפניות כלפיה, וברצונה להישאר מחוץ למעגל המתיחות הגואה במזרח התיכון.²⁹ גם לאחר פלישת עיראק לכווית עדיין הדגישה ישראל, כי עד שלא תיאלץ לכך, לא תפעל בכוח הנשק נגד עיראק.³⁰

בהתייחסם לתגובות סדאם חוסיין למסרים, ששיגרה ישראל, נוטה המנהיגות הישראלית להדגיש לקח חשוב, שיש להפיק מן האירועים, שהחלו באוגוסט 1990. הלקח הזה, כפי שהבהירו דוברים ישראלים, חייב ללמד רבות על המערכת האזורית במזרח התיכון. אירועי הפלישה לכווית היו, לפי אותה טענה, הוכחה ניצחת לכך, שהסכסוך הישראלי-ערבי אינו המוקד היחיד למתיחות במזרח התיכון, אלא אחד מרבים. עבור מדינות האזור הערביות, טענו דוברים ישראלים רשמיים, שימוש באלימות להשגת יעדים לאומיים הוא עניין שבשיגרה, וזאת בלא כל קשר לסכסוך, שיש לאותן מדינות עם ישראל. העולם הערבי סובל מאיי-ציבות, המשפיע על מדיניות החוץ של רבים ממנהיגיו.

לפיכך, הדרך הבטוחה היחידה, המצויה בידי ישראל,

דברים ברוח דומה אמר גם אלוף ב'ננו, מפקד חיל האוויר:

משום פעילות ארצות-הברית במפרץ, ישראל יכולה לראות עצמה בטוחה היום יותר משהיתה לפני שבועיים.³⁶

מנהיגי ישראל לא הסתירו את ציפיותיהם להשתלבות ישראל במלחמה נגד עיראק, לפחות במישור הפעולה נגד המשגרים, שמהם שוגרו הטילים לעבר ישראל. ישראל ציפתה, כי מעורבותה במשבר המפרץ, אופן תגובתה על מתקפות הטילים נגדה וזהות האינטרסים בינה ובין ארצות-הברית יקדמו את מעמדה בארצות-הברית, ויביאו להידוק הקשרים האסטרטגיים בינה לבין ארצות-הברית. ברית פורמאלית לא נחתמה מעולם בין שתי המדינות, אך ארצות-הברית הפכה לספקית הנשק העיקרית של ישראל ולמסייעת חשובה גם במישור הכלכלי ובמישור המדיני.

אחד משיאי שיתוף הפעולה בתחום הביטחוני בין שתי המדינות היה "מזכר ההבנה האסטרטגי", שעליו חתמו שר ההגנה של ארצות-הברית ושר הביטחון של ישראל בספטמבר 1981. באמצע 1984 הועמק שיתוף הפעולה האסטרטגי בין שתי המדינות, וכלל תרגילים ותמרונים צבאיים משותפים, שיתוף פעולה מודיעיני, אחסון ציוד צבאי אמריקני בישראל, שיתוף פעולה במחקר-ופיתוח ורכש אמריקני בתעשייה הישראלית.³⁷ החתימה על "מזכר ההבנה האסטרטגי" היתה תחליף להסכם ברית חתום בין שתי המדינות.

עם פרוץ המשבר במפרץ היו יחסי ישראל-ארצות-הברית בשפל. יוזמת הממשל לקדם את התהליך המדיני במזרח התיכון נקלעה למבוי סתום, ובכירי הממשל נטו להאשים את ישראל בכך. פלישת עיראק לכוחית נתפסה על-ידי מנהיגייה של ישראל כהזדמנות להעתיק את מוקד תשומת-הלב מכישלון התהליך המדיני אל התהליך גיבושה של זהות אינטרסים בין ישראל לארצות-הברית בתחום הביטחוני. בישראל קיוו, כי המשבר והתנהגותה של עיראק יקלו על ישראל להבהיר את עמדתה ביחס לעתיד יחסיה עם העולם הערבי.

ישראל אזכרה באוזני הממשל את קיומו של "מזכר ההבנה האסטרטגי" בין שתי המדינות, והביעה נכונות לאפשר לכוחות צבאיים אמריקניים, שנשלחו לאזור המשבר, לעשות שימוש במתקנים צבאיים בישראל.

עד מהרה התברר לקובעי המדיניות בירושלים, כי האינטרס האמריקני הפוך לגמרי. במסגרת מאמציה לצרף מדינות ערביות רבות ככל האפשר לקואליציה, שהתגבשה נגד עיראק, היה חשוב לארצות-הברית להצניע דווקא את קשריה האסטרטגיים עם ישראל, ולהרחיקה עד כמה שאפשר ממעורבות ישירה במשבר ובניהולו.³⁸ האפשרות של פעולה צבאית ישראלית נגד עיראק הפכה להיות איום, שעלול היה למוטט לגמרי את המאמץ האמריקני לגבש תמיכה של מדינות מרכזיות בעולם הערבי במדיניותה במפרץ.³⁹

ככל שהתקרב מועד פקיעת האולטימטום, שהציב

מלחמת המפרץ היתה נקודת משבר משמעותית לגבי המנהיגות הישראלית בכל האמור בניהול משברים. בראשונה מאז הקמת מדינת ישראל הותקפו מטרות מבלי שצה"ל הגיב על כך. זה היה דפוס חדש לחלוטין ובלתי-צפוי של ניהול משבר. תקיפת העורף הישראלי בטילים בליסטיים העמידה את ההנהגה הישראלית בפני אתגרים חדשים בתחום ניהול המשבר, שיצר שלושה תקדימים חשובים:

א. העורף הישראלי הפך ליעד מוצהר ולמטרה ישירה לטילים של האויב. בראשונה לא תקפה מדינה ערבית מטרות צבאיות ישראליות, אלא אך ורק מטרות אזרחיות בעומק שטח ישראל.

ב. בראשונה הבליגה ישראל על פגיעה של צבא ערבי בשטחה, ולא הפעילה את צה"ל בתגובה.

ג. ישראל הסכימה להפקיד את מלאכת ההגנה על אוכלוסייתה בידי זרים. בישראל הוצבו סוללות טילים נ"מ פטריוט, שאוישו בחיילים אמריקניים, ואילו את משימת השמדת משגרי הטילים במערב עיראק נטלו על עצמם הכוחות הצבאיים של מדינות הקואליציה. אמנם, זו לא היתה הפעם הראשונה, שבה הוצבו כוחות זרים בישראל בעת משבר (טייסים צרפתיים הוצבו בישראל באוקטובר 1956 בעת מבצע סיני), אך הפעם היה הדבר מנוגד לקו הרשמי של קובעי המדיניות בישראל. אלה חזרו והדגישו בשנים שקדמו למשבר המפרץ, כי אין ישראל מעוניינת לסכן חיילים אמריקנים במשימת ההגנה עליה, והיא מסתפקת בסיוע חומרי. צה"ל מסוגל להגן בעצמו על ישראל, חזרו וטענו, ובכך היא שונה ממדינות ערביות אחדות, שנוקקות לכוחות משלוח אמריקניים להגנה על קיומן. לפיכך, היה בהסכמת ישראל להצבת חיילים אמריקניים בשטחה משום הודאה בשבירת אחד מהעקרונות של מדיניות הביטחון המסורתית שלה.

משמעות הפגיעה בעיראק וחלקה של ישראל בפגיעה זו

עיראק היתה, לפי התפיסה הישראלית, ציר מרכזי ב'חזית המזרחית', המאיימת על ישראל. "חזית" זו כוללת את סוריה, את ירדן ואת עיראק, ובמלחמות קודמות (מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים) השתתפו כוחות צבאיים של המדינות הללו בלחימה מול צה"ל. לפיכך, שבירת כוחה הצבאי של עיראק היתה לאינטרס ביטחוני-לאומי חשוב לישראל. את הנושא הזה הדגיש שר הביטחון ארנס כשהופיע בפני ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, ב'29 בינואר 1991:

ארצות-הברית פגעה באורח משמעותי בתשתית הצבאית העיראקית [דיווח שר הביטחון לחברי הוועדה]. מכונת המלחמה העיראקית, שתופנה נגד ישראל לאחר מלחמה זו, תהיה שונה מזו, שהופנתה כלפיה לפני.³⁷

הנה התחזקות של ההכרה, כי ישראל חייבת לפתח עוצמה צבאית עצמאית חזקה דיה, שתאפשר לה להתמודד לבדה מול כל האיומים הצפויים.

ההתנגדות של הממשל האמריקני לאפשר לישראל לבצע פעולה צבאית נגד משגרי הטילים העיראקיים הבהירה לקובעי המדיניות את המגבלות של עצמאות החלטתם, גם כאשר נמצאים בסכנה אינטרסים ביטחוניים ישראלים. כניעה ללחץ אמריקני וויתור על תגובה צבאית מול עיראק היו סטייה מהמדיניות המסורתית של ישראל. שר הביטחון ארנס נאלץ להודות כבר במהלך המלחמה, כי צה"ל אינו מגיב על תקיפות הטילים העיראקיים בשל סירובה של ארצות-הברית.⁴²

הכניעה ללחץ האמריקני היתה בניגוד ליעדי הלחץ המקביל של הדרג הצבאי על הממשלה. המטכ"ל הכין תכניות מבצעיות לתקיפת משגרי הטילים במערב עיראק, וכמה פעמים אף ישבו כבר טייסים ישראלים במטוסים, והיו מוכנים לצאת למערב עיראק.⁴³ ככל שהמשיכו פגיעות הטילים בערי ישראל, גבר הלחץ, שהפעילו חלק מהקצינים הבכירים על הממשלה לאשר פעולה צבאית במערב עיראק. בהערכות שהגישו לממשלה, הבהירו מפקדי צה"ל, כי סיכויי ההצלחה של פעולה צבאית ישראלית מול הטילים העיראקיים גדולים מאלה של הפעולות, שמבצעים כוחות האוויר של מדינות הקואליציה.⁴⁴

בכירי המטכ"ל הדגישו מבלי לפרט, כי לצה"ל שיטות שונות לפעולה נגד המשגרים, ולו ניתנה לו הנחיה לצאת ולפעול, היה מצליח לעשות זאת היטב. היה בכך משום מתיחת ביקורת מרומזת על ביצועי הטייסים האמריקניים ועל חוסר נכונותם להסתכן על מנת להשיג את היעד של השמדת המשגרים. "יש לצה"ל תכניות מבצעיות טובות מאוד להסרת איום הטילים, המשוגרים ממערב עיראק", הסביר אלוף ברק, סגן הרמטכ"ל. בהתייחסו להחלטת הממשלה להבליג, ולא לאפשר לצה"ל להוציא לפועל את תכניותיו, הדגיש אלוף ברק:

עדיף לבצע את התכניות האלה תוך תיאום והבנה עם ארצות-הברית. אבל, להערכתנו, כל ברדעת בעולם מבין, שיכולים להיווצר מצבים, שבהם ישראל,

האז'ם לעיראק, גבר החשש של הממשל האמריקני מפני פעולה צבאית ישראלית נגד עיראק. אחד החששות היה מפני מתקפת-מנע ישראלית נגד משגרי הטילים העיראקיים. לאחר לחץ של הממשל נאלץ ראש הממשלה שמיר להבטיח, כי ישראל לא תנקוט כל פעולה צבאית לפני פרוץ הקרבות. בכך ויתר ראש הממשלה על אחד מעקרונות היסוד המועדפים של תפיסת הביטחון הישראלית – כאשר צפויה מתקפה ערבית נגד מטרות ישראליות רצוי להקדימה במתקפת-מנע, או לפחות להוציא לפועל מכה מקדימה, שתוביל להקטנת הנזק, שתגרום הפעולה הצבאית הערבית המתוכננת. היה בכך משום ויתור ישראלי מרחיק-לכת, ובמיוחד לאור העובדה, כי סדאם חוסיין איים בגלוי ובמפורש, כי יעשה שימוש בטילים הבליסטיים שברשותו על מנת לפגוע במטרות בטוח ישראל.

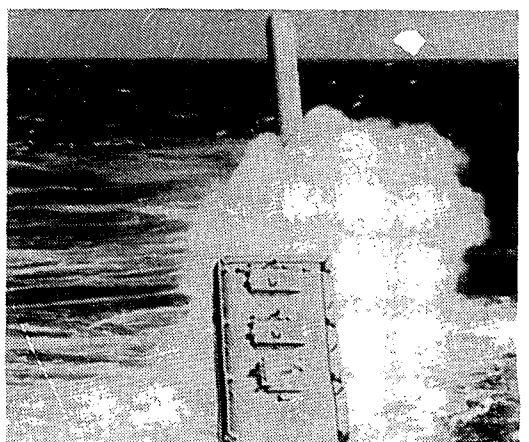
באחד-עשר בדצמבר 1990 חתמו הנשיא בוש וראש הממשלה שמיר על הסכם, שבו התחייבה ישראל לא לתקוף את עיראק אם זו תשגר טילים לעבר ישראל. בתמורה התחייב הנשיא האמריקני להעניק לישראל מידע מודיעיני "בזמן אמת" על ההכנות לשיגור טילים עיראקיים לעברה. בין הפנטגון לבין משרד הביטחון בתל-אביב הוקם קו חירום, שנועד לספק לישראל התרעות מיד עם שיגור טילים לעברה. לאחר המלחמה התבטאו בכירים בישראל באכזבה בנושא הזה משום שבישראל חשו, כי אין הממשל האמריקני מייחס את החשיבות המתאימה לויתור, שעשתה ישראל, ומקורו בהיענות לאינטרסים האמריקניים.

ככל שהחריף המשבר במפרץ, והממשל פעל לגיבוש הקואליציה, התברר לקובעי המדיניות בישראל יותר ויותר, כי ארצות-הברית מנסה להימנע ככל האפשר מיצירת ערוצי תקשורת אסטרטגיים בינה לבין ישראל. בתחום הזה דומה, כי מנהיגי ישראל הפיקו לקח חשוב. מערכת היחסים בין ישראל לארצות-הברית, ככל שהיא מפותחת ומבוססת, אינה מהווה ערובה לתמיכה אמריקנית בעמדה הישראלית בכל מקרה, שבו ייקלע המזרח התיכון למשבר. אחת המסקנות מהניתוח הזה

איש הכוחות המיוחדים האמריקניים מטהר תעלה

טיל שיוט טומאהוק

היא להציב בישראל מכ"מי התרעה גדולים, שיוכלו לספק התרעה על שיגורי טילים ממדינות ערב, ולהעניק לאוכלוסייה האזרחית מרווח של כמה דקות לצורכי התכוננות לקראת ספיגת מתקפת טילים.

בשבוע השלישי למלחמה התרעמו קצינים בכירים על כך שהפיקוד האמריקני החליט להקטין את כמות הגיחות של המטוסים, שתקפו את משגרי הטילים במערב עיראק. לטענת אותם קצינים, בעוד שבמימים הראשונים למלחמה הקצו האמריקנים כשליש מהגיחות לאיתור משגרים ולהשמדתם, הרי שלאחר מכן ירדה כמות הגיחות, שהוקצו למשימה זו, לשיעור קטן מכלל הגיחות.⁴⁶ בסך הכל הקצו האמריקנים כ-3,000 גיחות לתקיפת משגרי הטילים במערב עיראק, מתוך כ-109,000 גיחות, שביצעו מטוסייהם במלחמה. התרעמות והכעס של הקצינים הבכירים באו על רקע ההבטחות של הממשל האמריקני לישראל בנושא הזה. שר הביטחון ארנס גילה, כי ימים אחדים לפני המלחמה שכנעו האמריקנים את ישראל לא לפעול נגד עיראק אם תשגר טילים לעברה, תוך הבטחה, כי הפיקוד הצבאי האמריקני יקצה בעדיפות ראשונה כוח רב מאוד לחיסול היכולת לירות טילים נגד ישראל.⁴⁷

העובדה, כי ישראל נאלצה בראשונה בתולדותיה לנהל משבר צבאי תוך הטלת מגבלות חמורות על הפעלת עוצמתה הצבאית, היתה מהלומה מוראלית קשה לקצונה הבכירה של צה"ל. לפיכך, נטו הקצינים הבכירים לנסות ולהגדיר את המלחמה ותנאיה כאירוע חד-פעמי, שלא יחזור על עצמו. ממשלת ישראל לא תוכל להרשות לעצמה להטיל על צה"ל מגבלות דומות, ולמנוע ממנו לפעול כאשר תוקפים את שטח ישראל. ההנחה, שהיתה לנחלת רוב הקצינים הבכירים במטכ"ל היא, כי בפעם הבאה שישאל תותקף ביטלים, ייצא צה"ל לסכל את האיום ולהשמיד את המשגרים, וישראל לא תסכים שוב להפקיד את ביטחונה בידי מדינה אחרת.⁴⁸

המסר, ששיגרה ישראל, היה ברור. שר הביטחון ארנס נתן לו משנה-תוקף בנסיעתו הבהולה לוואשינגטון בעיצומה של המלחמה: ישראל מצפה להגדלת הסיוע הכלכלי האמריקני. אולם, התברר לישראלים, כי נכונות הממשל להיענות לבקשות הישראליות מסויגת. שר החוץ האמריקני אף צוטט במהלך המלחמה כמי שטען, כי חיילים אמריקניים שופכים את דמם בקרבות במפרץ, גם עבור ביטחון ישראל.⁴⁹

חשיבות השטח

בתקופה הראשונה לאחר המלחמה העריכו רבים בישראל, כי תוצאותיה מספקות לישראל פסק-זמן לא קצר, שבמהלכו קטן האיום עליה. ההערכה זו נבעה מנתונים על הפגיעה הגדולה בצבא עיראק, ומההנחה, כי עיראק הוצאה מהמשחק הצבאי באזור לכמה שנים. הפגיעה בצבא עיראק נתפסה בישראל כה גדולה עד שניתן לגרוע את עיראק מרשימת השחקנים, העלולים לגבש חזית מזרחית מול ישראל. אולם, לאחר כמה חודשים החלה

גנרל שווארצקופף והנסיך גנרל חאליד מסעודיה בדיוני הפסקת-האש עם גנרלים עיראקיים

מכוח ריבונותה וזכותה להגנה עצמית, תפעל לא על בסיס תיאום מסובך, אלא על בסיס הודעה למי שצריך להודיע, שאנחנו פועלים.⁴⁵

זה היה רמז, שנשלח לעבר הממשל, בכוונה שיגביר את קצב הגיחות של המטוסים האמריקניים במערב עיראק, ויפגין את מחויבותו למשימת הסרת האיום הבליסטי מעל ישראל.

עבור חלק ממקבלי ההחלטות בישראל היתה זו הוכחה לפגיעה קשה במדיניות הביטחון המסורתית של ישראל ולהחלשות מעמדה של ישראל בעיני הממשל האמריקני.

שיתוף פעולה מודיעיני

בהתייחסם למידע המודיעיני, שהעבירה ארצות-הברית לישראל במהלך המלחמה, קבעו בכירים בצה"ל, כי לא הועבר מידע מעבר למינימום הנדרש על מנת לנסות ולהרגיע את ישראל. כלומר, האמריקנים הסכימו להעביר מידע כללי על פעילותם במערב עיראק נגד משגרי הטילים, אך לא היו מוכנים לפרט את שיטות הפעולה המבצעיות של טייסיהם. ניסיונות של אנשי חיל האוויר הישראלי לסייע בהעברת מידע, נדחו בתקיפות על-ידי הפיקוד האמריקני.

לקח חשוב, שבצה"ל הוחלט לגביו עוד לפני המלחמה, אך הודגש ביתר-שאת בעקבות שיגור הטילים העיראקיים, קשור לנושא ההתרעה. התלות המוחלטת, שהיתה לישראל בלווייני ההתרעה האמריקניים, שהעבירו לתל-אביב את המידע על שיגורי הטילים, הדגישה את הצורך בפיתוח יכולת עצמאית של ישראל בהתרעה. הנושא הזה קיבל חשיבות גדולה משעה שקובעי המדיניות בישראל הבינו, כי הממשל האמריקני לא יהסס בעתיד לעשות שימוש בתלות הישראלית במידע שבידיו על מנת לחוץ עליה בתחום המדיני. לפיכך, ניתנה הוראה להאיץ את קצב הפעילות בתחום ההגדרה המבצעית של מכ"מי התרעה, שאותם החליט צה"ל לרכוש כשנה לפני המלחמה. הכוונה

הערכה זו להשתנות, ככל שנחשפו נתונים נוספים על תוצאות המלחמה, והתגלו הפרטים על תכניות הגרעין של עיראק. ההערכה, כי ניתן להתעלם בשנים הקרובות כמעט לחלוטין מהכוח הצבאי העיראקי התחלפה בהערכה, כי תהליך ההתאוששות של צבא עיראק יהיה קצר מכפי שחשבו תחילה, ואילו הסכנה שבהשלמת תהליך פיתוחה של פצצת גרעין עיראקית נותרה מוחשית ובעייתית.

המלחמה העלתה שוב לדיון נושא, המהווה מקור לאי-הסכמה ולוויכוחים בישראל, וקשור בסוגיית חשיבותו של השטח בעידן הנשק המודרני. מסקנתו של קצין בכיר, ששותפים לה רוב בכירי המטכ"ל, היא, כי אין תחליף צבאי לשטח.⁵⁰

השימוש בטילים בליסטיים תוך פגיעה במטרות בשטח ישראל ממרחק של יותר מ-600 ק"מ, הוביל אחדים מהפרשנים להדגיש את הטיעון, כי בעידן הטילים יורדת חשיבותו של השטח. תקיפת מטרות בעומק שטחה של ישראל מוכיחה, לטענת אותם פרשנים, את הירידה בחשיבות של עומק אסטרטגי. אולם, הטיעון הזה נדחה מיד על-ידי הקצונה הבכירה של צה"ל, ולמעשה נותר אך ורק מכשיר בוויכוח הפוליטי בישראל על עתיד השטחים ברמת הגולן, ביהודה ובשומרון.⁵¹

גם השימוש הנרחב והמוצלח, שעשה הצבא האמריקני במסוקי קרב, מהווה תמריץ לקצינים בכירים בצה"ל לדון במשקל, שיש להעניק למרכיב הזה בכוח הצבאי הישראלי. הלקח המרכזי בתחום הזה קובע, כי אין לגזור גזירה שווה ביחס לצה"ל משום שבמלחמת המפרץ הופעלו מסוקי הקרב במאסות שאינן רלוונטיות למקרה הישראלי, אך בכל האמור בתחומים הטכניים ראוי לאמץ את הניסיון המוצלח של הכוח האמריקני.⁵²

התלות של ישראל במודיעין האמריקני בתחום ההתערעה על שיגור הטילים העיראקיים ובתחומים רבים אחרים העלתה שוב על סדר היום של צה"ל ושל מערכת הביטחון את עניין פיתוחו של לוויין ריגול ישראלי. העדר מידע מודיעיני באיכות טובה על כוחה הבליסטי של עיראק חידד את הצורך בהרחבת היכולת המודיעינית האסטרטגית של ישראל. מלחמת המפרץ ובעיית העדרו של מידע מודיעיני מספק התרחשו לאחר שישראל שיגרה שני לוויינים מסדרת אופק. שיגור הלוויינים האלה הנו הוכחה לקיום תשתית טכנולוגית, המאפשרת פיתוח לווייני ריגול.⁵³ לאחר המלחמה הצהיר שר הביטחון, כי הכוונה היא לפתח לוויין ריגול, שיהיה מבוסס על הלוויין אופק.⁵⁴ תחום נוסף, שקיבל תנופה בעקבות המלחמה, הוא ההגנה מפני טילים בליסטיים. הכוח הדוחף העיקרי בתחום הזה היה השר ארנס. לפי החלטתו, קיבל פיתוח מערכת הגנה נגד טילים בליסטיים חץ העדפה ברורה, ובהוראתו נאלץ צה"ל לכוללה בתכנית העבודה הרב-שנתית שלו.

בתחום ההגנה האזרחית הבהירה המלחמה, כי מדיניותה הקודמת של ישראל בנושא לא עמדה במבחן. מאז תחילת שנות החמישים מחייב החוק בישראל לבנות מקלטים ציבוריים עבור האוכלוסייה האזרחית. ערב

המלחמה הוחלט, כי האוכלוסייה האזרחית תונחה להישאר בבתים, ולא להיכנס למקלטים בהישמע צפירת האזעקה. במקום מקלטים הורה צה"ל לאזרחים להכין בבתיהם חדרים אטומים. הסיבה לנטישת המקלטים לטובת החדרים האטומים היתה הערכה, כי בידי עיראק טילים בעלי ראשי-קרב כימיים. מול נשק כימי אין המקלטים יעילים, משום שלא נבנו בקריטריונים, הדרושים להגנה מפני אמצעי-לחימה כימיים.

לאחר המלחמה שינה צה"ל את מדיניות המיגון האזרחי, והחליט, כי אין לבנות יותר מקלטים ציבוריים, בעוד שבבתים חדשים ייבנה "מרחב מוגן". הכוונה היא לחלל במרכז הבניין, שניתן לאוטמו, כך שיהיה עמיד גם מול חומרי לחימה כימיים. בנוסף, הוחלט לחדש את ציוד ההגנה בפני נשק כימי, להחליף את רוב מסכות המגן, ולפתח ערכות הגנה חדשות לילדים ולתינוקות.

יחס הממשל לישראל

בתחום חשוב מאוד, של מכירות נשק למדינות האזור, נחלו קובעי המדיניות בירושלים אכזבה מרה. ממשל בוש, בניגוד מוחלט ליוזמת בוש להגבלת מרוץ החימוש ממאי 1991, מיהר לסכם עסקות נשק ענקיות עם מדינות ערב. גולת הכותרת של מדיניות מכירות הנשק של ממשל בוש הן עסקות הענק, המתוכננות עם ערב הסעודית, שהיקפן עלול להגיע לכעשרים מיליארדי דולר.⁵⁵

בישראל רואים בדאגה רבה את חימושו של מדינות ערב בנשק אמריקני. משקיפים לענייני ביטחון הצביעו על האצת מרוץ החימוש באזור כההליך, שבעקבותיו נפגע ביטחון ישראל. את התנהגותו של הממשל האמריקני בנושא הגדירו בישראל כצינית וכמסוכנת.

בתחום הלקחים הצבאיים ציפו מומחים בישראל, כי ארצות-הברית תדגיש פיתוח יכולת נגד טילים בליסטיים טקטיים. לאחר שהוברר בצורה כה מוחשית, כי כוחות משלוח אמריקניים חשופים למתקפות של טילים בליסטיים טקטיים, המצויים גם בידי מדינות העולם השלישי, העריכו, כי הנושא יקבל ביטוי הולם יותר במסגרת תכנית "מלחמת הכוכבים" (SDI). ההערכה הישראלית הוכחה כנכונה, ואכן הממשל אישר לחזק את תחום יירוט הטילים הבליסטיים הטקטיים במסגרת התכנית.

בנוסף, ציפו בישראל, כי תהיה נכונות גדולה יותר של הממשל האמריקני להשקיע בפרויקט חץ. ואכן, כבר במהלך המלחמה התנהלו מגעים בנושא, ואישים ישראליים ביקשו להשיג הבטחות מהממשל על שיעור השתתפותו במימון שלב ההמשך (follow-on) בפיתוח חץ. המגעים וניסיונות השכנוע נמשכו גם לאחר המלחמה. בביקור של ריצ'ארד (דיק) צ'ייני, שר ההגנה האמריקני, בישראל במאי 1991 הוא הודיע על הסכמת הממשל לממן 72 אחוזים משלב הפיתוח הזה, שעלותו תסתכם בכ-340 מיליוני דולר.⁵⁶

פרשנים בישראל התייחסו גם ל"תסמונת ויטנאם" של

שווארצקופף, מפקד הכוח במפרץ, עצמו. הוא מבוגר בהרבה מכל המטכ"ל של צה"ל, ובעל השכלה רחבה (טכנולוגית). האמריקנים למדו מן ההיסטוריה – שלהם ושל אחרים – כי לא לומדים לפקד על צבא תוך זמן קצר, ופיקוד הוא מקצוע מסובך, הקשור לא רק לאינטליגנציה, אלא גם לבגרות הנפשית. ולכן, עדיפים מפקדים חכמים, מנוסים ומבוגרים על פני צעירים מזהירים.⁵⁸

הערות

1. יעקב חסדאי, "יורים חץ מן המותן", מעריב, 8 בנובמבר 1991.
2. ידיעות אחרונות, 19 ביוני 1991, ע' 4.
3. דורי גולד, "משבר המפרץ ויחסי ארצות-הברית-ישראל", **מלחמה במפרץ – השלכות על ישראל**, ד"ח צוות המרכז למחקרים אסטרטגיים על-שם יפה, פפירוס, 1991, עמ' 88-69.
4. אברהם בן-צבי, "האפשרות להפעלת לחץ אמריקאי על ישראל, מלחמה במפרץ – השלכות על ישראל, עמ' 103-89.
5. "אנחנו מוכנים לדבר על צמצום מרוץ החימוש" (דן שילון מראיין את שר הביטחון משה ארנס), **ידיעות אחרונות**, 3 במארס 1991, ע' 7.

ארצות-הברית, ורובם הסיקו, כי מלחמת המפרץ הביאה במידה רבה לסילוקה. אלוף (מיל") גזית טען, כי אחד הלקחים החשובים של הניסיון האמריקני בוויטנאם היה הצורך בהגדרה ברורה וחד-משמעית של מטרות המלחמה. בנקודה זו אין הפיקוד הצבאי האמריקני יכול להתלונן, קבע גזית, יעדי "סופת מדבר" הוגדרו בהירות רבה, הגדרה שתרמה להצלחת התכנון הצבאי.

לקח נוסף, שנלמד בוויטנאם, ומומש במהלך המלחמה במפרץ, הוא ההכרה, כי אם לא תושג הכרעה מהירה, ספק אם ניתן יהיה לסיים את המלחמה בניצחון צבאי ופוליטי.⁵⁷

תרומה נוספת למחיקת "תסמונת ויטנאם" היתה בהימנעות הדרג המדיני מלהתערב ברציפות בהחלטות הדרג הצבאי הבכיר. לגנרל שווארצקופף ניתנה מידה רבה של אוטונומיה, דבר שהיה חסר מאוד למפקדי הכוח הצבאי האמריקני בוויטנאם.

מומחה צבאי ישראלי הציע לצה"ל ללמוד ממלחמה זו, כי הצבא הוא מקצוע. הצבא האמריקני – שלא לחם מלחמה של ממש כארבעים שנה, מאז מלחמת קוריאה, ר'חטף"מכה חזקה וקשה בוויטנאם לפני 25 שנה – הפיק לקחים, למד, חשב, כתב תורות, תרגל, ובנה מכונה, שפעלה ברמה גבוהה מאוד. ה"סמך" למהפך הזה הוא גנרל

דרגים עיראקיים ברכס מיתלה בכויית לאחר התקפה של מטוסי הקואליציה

44. האוויר, ידיעות אחרונות, 25 בדצמבר 1991.
רון בן־ישי, "יש לנו היום יכולת לפעול נגד שיגור הטילים מעירק" (ראיון עם הרמטכ"ל, רב־אלוף אהוד ברק), ידיעות אחרונות, 29 בספטמבר 1991.
45. בראיון להארץ, 4 בפברואר 1991.
46. הארץ, 12 בפברואר 1991.
47. "ארנס: כמעט שלחתי את צה"ל לחסל את איום הטילים בימים האחרונים למלחמה", הארץ, 21 במארס 1991.
48. ראו ביטוי לגישה זו בדברי רב־אלוף אהוד ברק, הרמטכ"ל, בראיון לידיעות אחרונות, 29 בספטמבר 1991.
49. הארץ, 13 בפברואר 1991.
50. אל"מ י', "מלחמת המפרץ, לקחים ראשונים לישראל", מערכות 322, נובמבר 1991, עמ' 2-7.
51. ג'רוזלם פוסט, 17 באפריל 1991.
52. אל"מ י', שם.
53. הארץ, 17 בינואר 1991.
54. הארץ, 24 בפברואר 1991.
55. גולד, שם.
56. הארץ, 30 במאי 1991.
57. גזית, שם.
58. אל"מ י', שם.
6. על הגישה, שטענה, כי אמינותן הסופית של מערכות הנשק החכם תהיה נמוכה מאוד, ראו, סטיוון קאנבי, "הטכנולוגיות החדשות בנאט"ו – האמנם יתרון צבאי של ממש?" מערכות 302-303, מארס 1986. קאנבי צפה אמינות סופית של לא יותר מ־2.8 אחוזים לנשק חכם.
7. זאב בונן, "טכנולוגיה במלחמה – לקחים ראשונים ממלחמת המפרץ", מלחמה במפרץ – השלכות על ישראל, ע' 159-169. ד"ר בונן שימש שנים ארוכות כמנכ"ל רפא"ל, הרשות לפיתוח אמצעי לחימה של ישראל.
8. רון בן־ישי, "יש לנו היום יכולת לפעול נגד שיגור הטילים מעירק" (ראיון עם הרמטכ"ל, רב־אלוף אהוד ברק), ידיעות אחרונות, 29 בספטמבר 1991.
9. מעריב, 4 באפריל 1991.
10. דבר, 8 בפברואר 1991.
11. שלמה גזית, "מלחמת המפרץ – המהלכים המדיניים והצבאיים", מלחמה במפרץ – השלכות על ישראל, עמ' 25-21.
12. מעריב, 4 באפריל 1991.
13. ג'רוזלם פוסט, 27 בינואר 1991.
14. גזית, שם.
15. בונן, שם.
16. ראובן פדהצור, "יתרון הכוח האווירי", הארץ, 17 בפברואר 1991.
17. גזית, שם.
18. הארץ, 10 ביוני 1991.
19. אריאל לויטה, "לקחים צבאיים לישראל", מלחמה במפרץ – השלכות על ישראל, עמ' 141-158.
20. ידיעות אחרונות, 19 ביוני 1991, ע' 4.
21. הארץ, 17 ביולי 1991.
22. עמנואל רוזן, "שומרון. הצבע חזר לו ללחיים", מעריב, 1 בפברואר 1991.
23. ראיון של שר הביטחון לידיעות אחרונות, 8 במארס 1991.
24. הארץ, 21 במארס 1991.
25. ידיעות אחרונות, 19 ביוני 1991, ע' 4.
26. בראשונה נחשפו הנתונים על ביצועי הטילים פטרויט במלחמה בישראל באוקטובר 1991. ראו ראובן פדהצור, "נכשלו בשעת מבחן", הארץ, 24 באוקטובר 1991.
27. Eric Schmitt, "Isreal Plays Down the Effectiveness of Patriot Missile," New York Times, October 31, 1991; Reuven Pedatzur, "The Israeli Experience Operating Patriot in the Gulf War," Testimony before the Committee on Government Operations, U.S. House of Representatives, April 7, 1992.
28. גזית, שם.
29. משה ארנס, שר הביטחון, בתכנית "מוקד" בטלוויזיה הישראלית, 25 ביולי 1990.
30. דברי משה ארנס, שר הביטחון, מעריב, 3 באוגוסט 1991.
31. משה ארנס, שר הביטחון, הארץ, 3 באוגוסט 1991: דוד לוי, שר החוץ, הארץ, 5 באוגוסט 1990.
32. הארץ, 5 באוגוסט 1990; ג'רוזלם פוסט 3 באוגוסט 1990.
33. יצחק שמיר, ראש הממשלה, מעריב, 10 באוגוסט 1990 וכן דברי משה ארנס, שר הביטחון, הארץ, 5 באוגוסט 1990.
34. משה ארנס, שר הביטחון, בראיון למעריב, 8 במארס 1991.
35. הארץ, 5 באוגוסט 1990.
36. מעריב, 8 במארס 1990.
37. הארץ, 30 בינואר 1991.
38. מצוטט בניו יורק טיימס, 3 בפברואר 1991.
39. שי פלדמן, יחסי ממשל רייגן־ישראל: הקדנציה השנייה, המרכז למחקרים אסטרטגיים על־שם יפה, אוניברסיטת תל אביב, מזכר 14, מארס 1985, עמ' 62-64.
40. הארץ, 12 באוגוסט 1990.
41. גזית, שם.
42. הארץ, 28 בינואר 1991.
43. ראו ציטוטים מראיון עם אלוף אביהו בן־נון, מפקד חיל

לוחמת אוויר מינצחת:

מלחמת המפרץ לעומת ויטנאם

קנת פי ורלי*

כותבי רומנים כתבו על ההשפעה המכרעת של העוצמה באוויר על הלחימה עוד בטרם המריאו מכוונות כבדות מהאוויר אל השחקים. במלחמת העולם הראשונה חזינו בערים מופצצות ובכוחות, שהסתייעו מן האוויר, אך הטכנולוגיה היתה עדיין גולמית מכדי להקנות, ולו גם מבט מעורפל, אל העתיד. ההפצצות האסטרטגיות על גרמניה ועל יפן עדיין שנויות במחלוקת, והוויכוחים מתמקדים בשאלות של מוסריות ושל תכליתיות גם יחד. פרשת האוויריה הטקטית היתה ברורה יותר: דומה, כי היא נחשבה לבעלת ערך, ואולי אפילו לכוח, שאי אפשר בלעדיו. מלחמת קוריאה לא סייעה לפזר את הערפל, והאוויראים התעלמו מהניסיון, שנרכש בה, בראותם בה מלחמה לארטיפוסית, עקב אופיה המוגבל. מלחמת ויטנאם תיחשב, במובנים רבים, אפלה וקודרת עוד יותר, ביחוד בכל הנוגע לשימוש בעוצמה באוויר.

מלחמת ויטנאם

מלחמת ויטנאם סימלה בעיני רבים את המגבלות של עוצמה באוויר ואת עקרותה, מפני שעוצמה זו התגלתה, בדרך כלל, כאכזבה קשה. כבר מתחילה ראוי להבהיר, כי ללוחמת האוויר בשמי ויטנאם היו חלקים: המבצעים בצפון והמבצעים בדרום. המערכה האווירית בדרום התנהלה למישרין, פחות או יותר, ובאה לידי ביטוי בסיוע לכוחות היבשה. המצב בצפון היה מורכב יותר ושנוי במחלוקת הרבה יותר.

למקבלי ההחלטות האמריקניים היה מושג במה הם עלולים להיתקל. בשנת 1964 נערכו שני משחקי מלחמה ברמה הבכירה ביותר, אשר בישרו חלק נכבד ממה שיתרחש. משחקי המלחמה האלה הצביעו על בעיות בדעת-הקהל העולמית ובדעת-הקהל מבית, על אילוצים של מזג-אוויר ושל קרקע ועל רוח-הרפאים של סין. משחקי המלחמה חזו גם את הקושי להעביר מסרים דיפלומטיים באמצעות הפצצות, גם את הסלמת המלחמה, וגם כי לוחמה באוויר תניב היבטים חיוביים מעטים

רבות עוד ייכתב על ניצחון הקואליציה במלחמת המפרץ, וכיוון שהמבצעים באוויר אפשרו מערכה לא-מכאיבה, מהירה וקלה יחסית ביבשה, אנו יכולים להיות בטוחים, כי עוצמת האוויר תהיה נושא מרכזי בדיווחים האלה. מטרת המאמר הזה לבחון מדוע היתה לוחמת האוויר במפרץ מוצלחת כל-כך, תוך השוואה ללוחמת האוויר בוויטנאם.

אמנם, כמה מעמיתיי טוענים, כי השוואה כזו מוקדמת מדי, ומוטב שתיעשה בידי עיתונאים, מפני שחסרים עדיין פרטים מסוימים על מלחמת המפרץ, ופרטים אחרים אולי אינם מדויקים. אולם, סבורני, כי הנקודות הבסיסיות יעמדו בתוקפן גם אחרי שיצטבר מידע נוסף.

השאלה המרכזית היא: מדוע וכיצד היתה עוצמה תכליתית באוויר למוצלחת כל-כך, אחרי כל-כך הרבה הבטחות ואחרי כל כך הרבה אכזבות במרוצת השנים? ובמיוחד, כיצד הצליחו חילות האוויר של הקואליציה במלחמת המפרץ אחרי שהעוצמה באוויר נכשלה בוויטנאם? **

* פרופסור להיסטוריה באוניברסיטת רדפורד, וירג'יניה, בוגר האקדמיה של חיל האוויר האמריקני. עובד לפי מאמר מתוך Parameters, בטאון המכללה למלחמה של צבא ארצות-הברית, קיץ 1992.

** על סוגיית ההפצצות האסטרטגיות בוויטנאם, ראו גם "כוח אווירי אסטרטגי", צקלון 13 – המערכת.

התמונות במאמר – באדיבות מערכת כתב-העת "ביעף".

KC-135 אמריקני מתודלק באוויר ממוטוס F-111

שהופעל כעבור עשרים שנה במלחמת המפרץ (**): A-6 השתתפו בפעילות מבצעית רבה בשמי צפון-ויטנאם בתקופת **רעם מתגלגל**, ר-52-B נחשבו יקרי-ערך ופגיעים מדי למשימות כאלו. כך הופעל המפציץ האסטרטגי בשמי דרום-ויטנאם להפצצת מטרות טקטיות, ואילו מטוסים טקטיים הופעלו בשמי צפון-ויטנאם להפצצת מטרות אסטרטגיות; הרי לכם סימן נוסף לבלבול, ששרר במלחמה זו.

זרועות הצבא הסתמכו על מטוסים אחרים כסוסי העבודה שלהן: חיל הים על A-4 **סקיי הוק**, וחיל האוויר על F-105, שלא התאים להתקפות בצפון-ויטנאם: מערכתיו ההידראוליות היו פגיעות במיוחד, וכך גם מכל הדלק, שהותקן במדור הפצצות של המטוס (סתירה, שאין דוגמתה). זה היה במצאי של חיל האוויר, והוא השתמש בו, ושילם מחיר גבוה.⁵ משמעותית עוד יותר היתה העובדה, כי חרף לקחים ממלחמות קודמות באוויר וחרף ההתפתחויות הטכנולוגיות, חסרו לאוויראים האמריקניים שני פריטי ציוד חיוניים: אמצעי-נגד אלקטרוניים ופצצות מונחות "חכמות". האמריקנים השקיעו את מאמציהם ואת כספם במטוסים, שהפגינו ביצועים משופרים יותר ויותר, במקום בציוד הגנה ובציוד התקפי, שהפעילו על האויב. מאז ימי מלחמת העולם השנייה התבססו מערכות להגנה אווירית על מ"ם לגילוי מטוסים עוינים ולמעקב אחריהם ולבקרת המטוסים המגנים. אולם, בשנת 1965 טרם היו למטוסי הקרב האמריקניים – להוציא את B-52 (שלא טס בשמי צפון-ויטנאם) – אמצעי-נגד אלקטרוניים. מצב החימוש היה גרוע עוד יותר, אם אפשר בכלל שיהיה גרוע יותר, כיוון שאם הצורך באמצעי-נגד אלקטרוניים היה ברור כבר במלחמת העולם השנייה, הצורך בחימוש מדויק יותר היה ברור כבר מראשית ימי הלוחמה באוויר. מכל מקום, עד לשלבים מתקדמים למדי במלחמת ויטנאם המשיך חיל האוויר האמריקני להשתמש בפצצות חופשיות, בדיוק כמו במלחמת העולם הראשונה, המצריכות יעפים מעל המטרות – למרות הסיכון ולמרות חוסר הדיוק, הכרוכים בכך. בבחירה זו של אמצעים, שנעשתה בידי אוויראים מקצועיים, יש לתלות במידה רבה את הקולר למחיר הגבוה של מאמץ ההפצצה במלחמת ויטנאם ולחוסר תכליתיותו.⁶

תחילה השתמש חיל האוויר האמריקני בטקטיקות שפותחו עבור מלחמה גרעינית; המטוסים טסו במהירות בגובה נמוך, והופלו באש צפון-ויטנאמית. הטייסים למדו עד מהרה, כי יש הבדל ניכר בין מלחמה גרעינית, הנמשכת יום אחד, לבין סכסוך ממושך בחימוש לא-מונחה. לפיכך, עברו הטייסים לפעילות בגובה בינוני (15-20 אלף רגל), שהתנהלה כשורה עד שהקומוניסטים הכניסו לשדה המערכה טילים נ"מ (SAM). בהעדר ציוד מתוחכם יותר, חמקו הטייסים מהטילים בטיסה נמוכה (מתחת ל-3,000 רגל), בשמירה על עירנות ובתמרונים מהירים. אמנם, הטקטיקות הללו נטרלו מאוד את הטילים נ"מ, אך הן החזירו את המטוסים לטווח התותחים נ"מ. כך התמודדו

בלבד. חשוב עוד יותר לציין, כי במשחקי המלחמה האלה נטלו חלק מהמנהיגים הצבאיים ומהמנהיגים האזרחיים הבכירים ביותר, אף כי מעשיהם לאחר מכן אינם משקפים את הניסיון, שרכשו בתרגילים.¹ הצבא רצה במערכה אווירית מהירה ומקיפה נגד צפון ויטנאם, "לחיצה מהירה"; ואילו האזרחים הורו על "לחיצה אטית".² כך הפעילה ארצות-הברית כוח מדוד, ובהדרגה, בצורה מבוקרת ובצורה שקולה. מטרת ההפצצות היתה פוליטית בלבד, לעודד את המוראל של דרום-ויטנאם, להרתיע ולבלום את הצפון, תוך הצבעה על הסיכון ועל המחיר, שישלם תמורת המשך תוקפנותו, וכדי להפגין את נחישות ההחלטה של האמריקנים.³

מערכת ההפצצות של חיל האוויר ושל מטוסי חיל הים על צפון-ויטנאם, שנשאה את השם **רעם מתגלגל**,* החלה בתחילת 1965, מתוך תקוות גדולות; היא הסתיימה כעבור שלוש שנים וחצי בכישלון מוחלט. חרף חששות וחרף ספקות של הצבא, שימשה מערכת ההפצצות מכשיר פוליטי, שניסה לאלץ את צפון-ויטנאם להתכופף בפני רצונה של אמריקה. במקום זאת, סייעו ההפצצות לליבו המחאות בעולם ובארצות-הברית גופא נגד מעורבותה של ארצות-הברית בוויטנאם.

מדוע לא הצליח הכוח האווירי החזק ביותר בעולם לשבור מעצמה צבאית מדרגה חמישית?

התשובה המודגשת בפי תומכי הצבא היא, "התערבות של האזרחים". הם מצביעים על הגבלת היקף המשימות, על הגבלת בחירת המטרות ועל הפסקת הפצצות רבות כסיבות לתבוסה של העוצמה באוויר. ואולי המאלף ביותר הוא, שחסידי הכוח האווירי מדברים בתיעוב על ההדרגתיות, שאפשרה לצפון-ויטנאם לארגן את מערכי הגנתה, לפזר את משאביה, ולהסתגל להתקפות מהאוויר. ההדרגתיות גם אפשרה לצפון לנצל את ההפצצות לצרכים פוליטיים ותעמולתיים, להתמקד באבדות ובנזק לאוכלוסייה האזרחית, ולעורר לחצים של הציבור בארצות-הברית ומחוצה לה נגד הפצצת צפון-ויטנאם במיוחד ונגד המלחמה בכלל. הלחצים האלה בשילוב עם היעד השאפתני, שבירת כוח הרצון של האויב, אכן, מילאו תפקיד בכישלון **רעם מתגלגל**. ההסבר הזה נכון, למעשה, אבל נוח לו להתעלם מחלקו של הצבא באחריות לחוסר-התכליתיות של הכוח האווירי.⁴

את תרומת הצבא לתבוסה ניתן למצות בשלושה גורמים:

- ★ טכנולוגיה
- ★ טקטיקה
- ★ מטרות

העובדה הבולטת ביותר היא, שהמטוסים האמריקניים לא התאימו ללוחמת אוויר קונוונציונלית ממושכת. רק מטוסים אמריקניים מעטים היו מסוגלים להפציץ במזג אוויר גרוע, או בלילה. בתחילת הסכסוך היו לארצות-הברית שני סוגים של מטוסים כאלה בלבד: מטוס התקיפה A-6 **אינטרודר** של חיל הים ושל חיל הנחתים (מארינס), והמפציץ B-52 של חיל האוויר. (כן, אותו מטוס עצמו,

* Rolling Thunder
 ** שני המטוסים האלה – ולא כפי שציין המחבר – השתתפו במלחמת המפרץ יחד עם עוד מטוסים מ"בציר" ויטנאם: A-7 קורסייר, F-4 פנטום, F-111 – המערכת.

מטוסים, שעלו מיליוני דולרים, והוטסו בידי צוותי אוויר מאומנים היטב, נגד תותחים זולים, שאישישו איכרים. רק שנה אחרי תחילת המלחמה הכניסה ארצות-הברית לשירות מבצעי ציוד התרעה נגד מכ"ם, ורק כעבור זמן הופיעו כוורות של טילים נגד מכ"ם וציוד לחסימה אלקטרונית. בכל מהלך המלחמה באוויר הפעילה צפון-ויטנאם מערכים רבים, זולים יחסית, וללא ספק ממדרגה שנייה, להגנה אווירית; האנוי מעולם לא קיבלה ציוד סובייטי של הקו הראשון. אף-על-פי-כן, לא זו בלבד שהצליחה להפיל הרבה מטוסים אמריקניים, אלא שאילצה את האמריקנים להפעיל מטוסים רבים בתנאים, הרחוקים מלהיות מיטביים.

הבעיה הגדולה השלישית היתה מחסור במטרות.⁷ לוחמי הגרילה בדרום היו מטרות מעטות, במקרה הטוב, וגם אלה היו, בדרך כלל, מטרות ניידות וחולפות. הטייסים התקשו להבדיל בין הגרילה לאזרחים. הבעיות הללו ובעיות של דיוק הביאו להפצצות לא-מכוונות על אזרחים, המהוות מקור לדאגה בכל סכסוך, ובמיוחד במלחמת גרילה, שבה שיתוף-פעולה עם האוכלוסייה חיוני. בצפון היו רק מעט מטרות אסטרטגיות: צפון-ויטנאם לא היתה גרמניה וגם לא יפן מימי מלחמת העולם השנייה, אלא מדינה לא-מתועשת, שייבאה את חלק הארי של נשקה. לולא הפציצו הטייסים נמלים מסחריים, או מיקשו אותם, הפציצו אוכלוסייה אזרחית במישרין, או פגעו בסכרים, שהגנו על אזורים נרחבים – פעולות שהיו גוררות תגובה סינית, או סובייטית – לא היו בנמצא שום מטרות, שהיו מזיקות לצפון בצורה רצינית. "השורה התחתונה" היתה מערכת הפצצות יקרה ולא-תכליתית. בשנת 1966 הודיעה הסוכנות המרכזית לביון, כי צריך להוציא עשרה דולרים כדי לגרום נזק בשווי של דולר אחד, ובמחקר משנת 1967 התברר, כי צפון-ויטנאם קיבלה סיוע כלכלי וצבאי גדול פי ארבעה משווי הנזקים, שגרמו לה טייסי ארצות-הברית.⁸ אין תימה אפוא שרעם מתגלגל נחל כישלון.

המערכות באוויר בשנת 1972 היו שונות לחלוטין. בעקבות התקפה קונוונציונלית של הצפון בתחילת 1972, הגיבו כוחות האוויר האמריקניים, מתוך נקמה, בהתקפה האווירית מגן.* כמו בימי רעם מתגלגל, תקפו הטייסים מטרות טקטיות בדרום ומטרות אסטרטגיות בצפון. אולם, בניגוד לצורת ההפעלה בעבר, הפעם היו להם מטרות בשני המקומות. בדרום הפעילה צפון-ויטנאם כוחות קונוונציונליים חמושים בטנקים ובארטילריה. קשה היה להסתיר את הכוחות הללו, שהצרכי מערך תחזוקתי נרחב, והיו מטרות למטוסים. ואולי חשוב לא פחות, הגישושים כלפי סין וכלפי ברית-המועצות אפשרו לארצות-הברית לנקוט פעולות צבאיות נועזות יותר בצפון בסיכון נמוך הרבה יותר – למשל מיקוש נמלי הצפון, שפגש קשות בייבוא. לטייסים היו כבר מטוסים טובים יותר, כולל המטוס לכל מזג-אוויר, ליום וללילה – F-111 – אבל בייחוד היו להם כבר פצצות מונחות, שהגיעו לדיוק של מטרים ספורים, בהשוואה לפצצות

החופשיות, שדיוקן הגיע ל-30-60 מטרים. העוצמה האמריקנית באוויר, בלוויית התנגדות עיקשת של דרום-ויטנאם, הצליחו אפוא לבלום את המתקפה, והנחילו לקומוניסטים אבדות כבדות.

מערכת ההפצצות בדצמבר 1972, מגן 2, היתה תכליתית גם היא, אולם דרמטית ושנויה במחלוקת עוד יותר. מסע הפצצות נרחב ונמרץ על צפון-ויטנאם, שנמשך אחד-עשר יום, המם את המשקיפים ואת הצפון-ויטנאמים כאחד. במסגרת המבצע הזה הטילו הטייסים האמריקניים כמות מדהימה של פצצות – 20,000 טון, שגרמו אבדות מעטות בלבד בקרב האזרחים – 1,623 הרוגים, לדברי צפון-ויטנאם עצמה. גם אבדות האמריקנים היו נמוכות (27 מטוסים אבדו, 43 הרוגים ונעדרים 41 שביים). עם סיום המתקפה חזרו הקומוניסטים לשולחן הדיונים, הגאווה האמריקנית באה על סיפוקה, ובינואר 1973 נחתם הסכם שלום, שחילץ את אמריקה ממלחמת ויטנאם. מעטים שמים לב, ובייחוד לא החסידים הנלהבים של העוצמה באוויר, כי הסכמה על התנאים הסופיים לשלום הושגה, בעיקרה, לפני ההפצצות, וכי צפון-ויטנאם לא נכנעה.¹⁰

מלחמת המפרץ

אם ניתן לתלות במקבלי ההחלטות את האשם על שלא השכילו ליישם את לקחי מלחמת העולם השנייה ומלחמת קוריאה בוויטנאם, אי אפשר לומר דברים דומים על ביצועיהם במלחמת המפרץ. בדיוק כפי שלרשות מנהיגי מלחמת ויטנאם עמדו הלקחים ממשחקי המלחמה, שלא שעו אליהם, בשנת 1990 יכלו להפיק לקחים ממלחמה אבודה ומן הניסיון בהפצצות ב-1972, שהיו ברורים וחד משמעיים. מלחמת המפרץ דמתה במובנים רבים למבצעי מגן, וללא ספק עמדה בסתירה ברורה לרעם מתגלגל. המבצעים באוויר במלחמת המפרץ החלו בשבעה-עשר בינואר 1991, במהלומות עזות, אם כי לא-קטלניות, על מערכי ההגנה של חיל האוויר העיראקי ועל מרכזי פיקוד. מסוקים של כוחות היבשה ושל חיל האוויר ומפציצי "חמקן" של חיל האוויר הפעילו חימוש מונחה-ליזר, וטילי שיוט טומאהוק של חיל הים נעזרו במערכות הנחה מתקדמות. החימוש שוגר בדיוק מדהים, ללא אבדות בצוותי אוויר, וסלל את הדרך למטוסים הקונוונציונליים, הפגיעים יותר והמדויקים פחות. חילות האוויר של הקואליציה נהנו משליטה באוויר מתחילת המלחמה, ושיתקו את מערכי ההגנה האווירית של עיראק כדי לזכות בעליונות באוויר. השליטה של כוחות הקואליציה באוויר באה לידי ביטוי בהירתעות של חיל האוויר העיראקי מפני לחימה, ביחס הפלות של 0:41 לטובת מטוסי הקואליציה ובמנוסה של יותר ממאה מטוסים עיראקיים לאיראן.¹¹ שלא כמו בוויטנאם, הצליחו הטייסים האמריקניים לשתק את מערכי ההגנה האווירית של עיראק לחלוטין, וכך לא נתקלו בשום התנגדות ממשית באוויר, אף כי העיראקיים היו חמושים טוב יותר מן הוויטנאמים.

* Linebacker

טורנאדו מפזר חימוש נגד רק"ם

שהגיש גנרל בדימוס של חיל האוויר לקונגרס לפני המלחמה, ולפיהן יגיע שיעור האבדות לחצי אחוז לגיחה ב-10-20 הימים הראשונים, וגם מציפיותיו של מפקד חיל האוויר האמריקני, כי החיל יאבד ארבעה-חמישה מטוסים ביום.¹³

טייסי כוחות הקואליציה הפציצו את רוב המטרות, שהוקצו להם בעיראק, והשמידון באבדות מוגבלות. כוחות האוויר של הקואליציה הזניקו 112,000 גיחות קרביות וגיחות סיוע, הטילו 88,550 טונות של פצצות, ואיבדו 48 מטוסים בקרב.¹² הנתונים הללו רחוקים מאוד מההערכות,

חרף ההערה של תת-מזכיר הא"ם, שזכתה לפרסום רב, כי הקואליציה הפציצה את עיראק "בחזרה לתקופת האבן", והכרזות דומות מפי דוברים עיראקיים, נראה, כי לא כך היו פני הדברים. כתבים מערביים לא ראו נזקים חמורים באזרחים אזרחיים.¹⁴ לפי דיווח ראשוני של ממשלת עיראק, כמות ההרוגים האזרחיים בהפצצות הגיעה ל-1,600 איש, בערך כמספרם במבצע מגן 2; ואילו דיווח מאוחר יותר של בגדאד אמד את כמות ההרוגים האזרחיים ב-7,000. ראש הסהר האדום העיראקי סיפר לאחד האישים האמריקניים, שהתנגדו למלחמה, כי 6,000 אזרחים עיראקיים נהרגו בהפצצות, ואילו ארגון גרינפיס העריך, כי נהרגו כ-15 אלפי אזרחים.¹⁵ אם האמת מצויה אי-שם בין המספרים הללו, הרי אלה מספרים קטנים להפליא, בהשוואה לכמות החימוש שהוטל ולאבדות במלחמות אחרות. נוכח ההשפעות השליליות של קרבנות אזרחיים על דעת-הקהל האמריקנית ועל דעת-הקהל הבינלאומית, כפי שהוכח במלחמת ויטנאם, לא היתה לעיראקים שום סיבה להמעיט בהרוגיהם.

המתקפה ביבשה החלה ב-24 בפברואר, ונמשכה מאה שעות. כוחות הקואליציה גילו, כי לכוחות היבשה של עיראק אין הרצון, או היכולת, להחזיק בעמדותיהם בנחישות, מפני שהעוצמה באוויר עשתה את מלאכתה היטב במשך אלף שעות. כתוצאה מהמתקפה האווירית ומאיגוף הצבא העיראקי על הקרקע, סבלו כוחות היבשה, ששחררו את כוויית, וחבטו בצבא העיראקי, אבדות מעטות בלבד.

כך מילאה העוצמה באוויר תפקיד מרכזי, במובנים רבים, בניצחון הזה. כוחות האוויר של הקואליציה השיגו שליטה באוויר, והחזיקו בה, שיתקו חיל אוויר גדול ומצויד היטב (כ-350 מטוסים, השישי בגודלו בעולם), שכלל את מיטב המטוסים החדשים, כמו מיג 29 ומיראז' F-1. טייסי הקואליציה שיתקו גם מערך נרחב להגנה נ"מ, שכלל 700 משגרי טילים 6,000 תותחים.¹⁶ אחת התוצאות החשובות של העליונות באוויר היתה, שכוחות הקואליציה נהנו מאפשרויות נאותות לסיוור, ומשלילת אפשרות זו מן העיראקים. הדבר הזה אפשר להטעות את העיראקים, ולנהל בהצלחה ובתעוזה "מרוץ אל התחנה האחרונה".

המלחמה באוויר גרמה להחלשה קטלנית של כוחות היבשה העיראקיים, פיזית ופסיכולוגית גם יחד, והם התמוטטו בפני המתקפה היבשתית. צבא עיראק, שהיה ידוע במוראל הגבוה שלו וביכולתו להתגונן, ספג מהלומות בהיקף חסרת-קדים של חימוש מדויק; וכתוצאה מכך לא גילה כמעט שום התנגדות, נכנע בהמוניו, וגרם לכוחות הקואליציה אבדות מעטות בלבד. האבדות של כוחות הקואליציה ביבשה ובאוויר היו נמוכות להפליא. במהלך כל המלחמה נהרגו 192 חיילים של כוחות הקואליציה בפעילות קרבית.¹⁷ (רק הבריטים, שתקפו שדות-תעופה מגובה נמוך, סבלו אבדות כבדות, ואיבדו שישה מ-42

מטוסי טורנאדו, שהביאו למפרץ, וכולם – למעט אחד – בקרב¹⁸). לא ידוע כמה חיילים איבדו העיראקים, אם כי המספר הנפוץ הוא 110,000 הרוגים. דומה, כי המספר

הזה מנופח, בהתחשב בתקדימים ההיסטוריים של אבדות בקרב כוחות מחופרים בהיקף של חצי מיליון איש בערך. כפי שכבר צוין, גם האבדות בקרב האזרחים נראות נמוכות.¹⁹ הנקודה המרכזית היא, שהמלחמה השיגה את יעדה המוצהר: שחרור כוויית.

רוב הבעיות, שבהן נתקלו הטייסים, לא היו קשות במיוחד, בהשוואה לבעיות, שנתקלו בהן בסכסוכים אחרים. הראשונה והחמורה בבעיות היתה מזג-האוויר, אויבם של הטייסים בימי מלחמה ובימי שלום. מזג-האוויר באזור, הגרוע ביותר בארבע-עשרה השנים, שקדמו למלחמה, וחמור פי שניים מהתחזיות, אילץ ארבעים אחוזים מהגייחות לשוב על עקבותיהן עם הפצצות, וגרם לעיכוב לוח-הזמנים של המערכה באוויר בשבוע אחד לפחות.²⁰ חילות האוויר של הקואליציה יכלו אמנם לטוס במזג אוויר גרוע ובלילה יותר משיכלו הטייסים האמריקניים בוויטנאם, ואף-על-פי-כן היה חלק הארי של המטוסים מסוגל להנחית רק מהלומות יום ובתצפית עין. מכל ה"צעצועים" החדשים, רק טילי השיוט היו מסוגלים לפעול בלי תלות במזג-האוויר, מפני ששאר כלי-הנשק המונחים זקוקים לראות טובה.

שנית, התברר כי לסקאד, טיל בליסטי לא-מדויק, שאבד עליו כלח, יש השלכות פוליטיות ופסיכולוגיות עצומות, אף שלא היתה לו שום השפעה צבאית ישירה. סיקור טלוויזיוני בשידור חי, חרדה מפני ראשי-נפץ כימיים ומפני ראשי-נפץ גרעיניים של עיראק והאפשרות של תגובה ישראלית, הקנו לסקאד דראמטיות וחשיבות מוגדלות. כתוצאה מכך, הופנה כוח אווירי ניכר לטפל בסקאדים, פי שלושה מכפי שתוכנן תחילה, ואולי עד כדי מאמץ של שבוע ימים. טייסי הקואליציה לא העריכו נכונה את השפעת הטילים הללו ואת הבעיות, הכרוכות בשיתוקם. העוצמה באוויר צמצמה, אמנם, את כמות השיגורים מחמישה טילים ביום בעשרת הימים הראשונים למלחמה לשיגור אחד ביום בשאר הימים, וטילים פטרוז הצליחו להשמיד רבים מהטילים ששוגרו, לעיני מצלמות טלוויזיה. אולם, העוצמה באוויר לא הצליחה לנטרל כליל את המשגרים הניידים.²¹

תחום שלישי של בעיות היה "אש על כוחותינו" – תקיפות של כוחות האוויר של הקואליציה על כוחות ידידותיים. אמנם, שום מטוס לא הופל (ועובדה זו צריכה להיזקף לזכות מערכת הפיקוד והשליטה, שהתבססה על מטוסי התרעה AWACS, ולזכות המשמעת של הטייסים). ההישג הזה מרשים במיוחד נוכח כמה הערכות, כי בשבוע הראשון ללחימה בהיקף מלא בשמי אירופה יופלו באש ידידותית ארבעים אחוזים מהאבדות במטוסים של נאט"ו ושמונים אחוזים מהאבדות במטוסים של הקומוניסטיים. מכל מקום, הטייסים האמריקניים פגעו בכוחות אמריקניים תשע פעמים, והרגו אחד-עשר חיילים; ופגעו פעם אחת בכוחות בריטיים, והרגו תשעה חיילים.²²

בעיה רביעית היתה בקרת הנזקים, לפי המינוח הרזוח. כשם שכלי-הנשק של הקואליציה יכלו לפגוע בטווחים ארוכים, שאינם מאפשרים זיהוי ודאי של מטרות, כך לא

* ראוי לציין, כי יש עוררין על ההערכה האופטימית על הביצועים של טילים פטריוט ביירוט טילים בליסטיים מעל שמי ישראל. ראו מאמרו של ראובן פדהצור בגיליון הזה, עמ' 17-5 – המערכת.

יכול היה המודיעין של הקואליציה לאמוד בדיוקנות את הנזק, שנגרם למטרות מרוחקות שנפגעו. כתוצאה מכך נפגעו מטרות מסוימות פעמיים, ללא צורך, ואילו מטרות אחרות נפגעו, אך לא הוצאו מכלל פעולה.²³ ולבסוף, היו שני מקרים של אבדות גדולות בקרב אזרחים. בשלושה עשר בפברואר 1991 פגעו מטוסים אמריקניים בבונקר, והרגו יותר מ-400 אזרחים. האמריקנים טוענים, כי הבונקר היה מרכז פיקוד ושליטה; העיראקים טוענים, כי זה היה מקלט מפני הפצצות אוויר. תהיה האמת אשר תהיה, האירוע זכה לפרסום רב, וגרם לתדהמה בכל רחבי העולם. כתוצאה מכך, הגביל חיל האוויר האמריקני את ההפצצות בבגדאד אחרי שישה עשר בפברואר. באירוע שני היתה מעורבת פצצה מונחית בריטית, שכוונה לעבר גשר פלוג'ה, אך פגעה בשוק, והרגה 140 אזרחים.²⁴

ההבדלים בין ויטנאם למפרץ

מה אפוא הגורמים העיקריים לכישלון במלחמה בוויטנאם ולהצלחה במלחמת המפרץ?

אף שיש קווי דמיון רבים בין מבצעי מגן למלחמת המפרץ, אין ספק, יש גם כמה ניגודים, כשם ששני מבצעי מגן נבדלים מרעם מתגלגל. ההבדלים הבולטים ביותר, לדעתי, בין המלחמה הכוללת באוויר נגד ויטנאם לבין המלחמה באוויר נגד עיראק הם כדלקמן:

★ **מטרה מוגדרת ומוגבלת.** המטרה המוצהרת של מלחמת המפרץ היתה לגרש את כוחות עיראק מכווית. שלא כמו היעדים המעורפלים בוויטנאם ושלא כמו התפיסות המבולבלות של רעם מתגלגל, אלא בדומה ליעדים המוגדרים של מגן 1, היה למלחמת המפרץ יעד מוגדר, שהוצהר במפורש, והצבא האמריקני, העולם ובמיוחד דעת הקהל האמריקנית יכלו להבינו ולתמוך בו. מטרה ברורה זו תאמה את היעדים הפוליטיים ואת האמצעים הצבאיים היטב מכפי שהיה בוויטנאם. וחשוב מכך, ניתן היה להשיג את המטרות הללו. במלחמה, העוצמה באוויר היא קודם כל אמצעי צבאי, ולא אמצעי מדיני. בנוסף, טייסים מתקשים להעריך אל נכון את ההשלכות הצבאיות, את ההשלכות הפסיכולוגיות ואת ההשלכות המדיניות של הנשק, שהם מפעילים, מפני שעוצמה באוויר היא נשק קהה וגס. ההתייחסות לעוצמה באוויר כאל אמצעי צבאי, ולא כאל אמצעי מדיני, והפעלתו ככזה, אפשרה למקבלי החלטות להימנע מן המכשלה של תקוות ושל הבטחות. השאלה היחידה היתה, האם יש לקואליציה הרצון המדיני והעוצמה הצבאית להכריח את העיראקים לסגת מכווית, אם לא יעשו זאת מכוח שידול דיפלומטי בלבד.

★ **הטכנולוגיה החדשה פועלת.** התלות של האמריקנים בנשק בטכנולוגיה מתקדמת, על עלותו הגבוהה ועל חוסר יכולתו, כביכול, לנצח בוויטנאם, היתה מכשול אדיר, שהכוחות האמריקניים היו צריכים להתגבר עליו. שערוריות, שזכו לפרסום רב, הותירו אצל אמריקנים

רבים רושם, כי הצבא האמריקני הצטייד בציוד מתוחכם מדי ויקר מדי. וחשוב מכך – הציוד הזה אינו פועל כהלכה. מלחמת המפרץ שינתה תפיסה זו מן הקצה אל הקצה. ואכן, הנשק פעל כהלכה: מטוסים A-10 לסיוע התקפי קרוב, טילים פטריוט נגד טילים בליסטיים,* מסוקי תקיפה אפאצ'י, טילי שיוט טומאהוק, אמצעי-נגד אלקטרוניים, פצצות וטילים מונחים, מטוסי התרעה AWACS ומטוסי מכ"ם J-STARS משולבים לפיקוד ולשליטה, ומטוסי "חמקן" F-117, פעלו יוצא מהכלל. הצלחת המלחמה והתמונות המדהימות, שנראו בטלוויזיה, החדירו הכרה זו בכל העולם. כלי-נשק "חכמים" (טילי שיוט ופצצות מונחות) הגיעו לדיוק מרשים, שהקטין עד למזער נזקים בשוגג, ואפשרו לגרום נזק צבאי תכליתי במאמץ קטן הרבה יותר. הדיוק הזה בשילוב עם טכנולוגיית "חמיקה" ועם עליונות באמצעי-נגד אלקטרוניים הקטינו משמעותית את האבדות בקרב כוחות הקואליציה.

★ **מטרות.** המטרות לא היו בעיה רצינית במלחמת המפרץ, שלא כפי שהיה במלחמת ויטנאם. במפרץ היה שפע של מטרות – מצב טיפוסי בסכסוך קונוונציונלי; לפיכך, אפשר היה להנחית עוצמת-אש בכמויות אדירות, בניגוד למצב בלוחמת גרילה. נוסף לכך, קרקע המדבר כמעט שלא העניקה לאויב מחסה טבעי. רק מזג-האוויר הסתיר את המטרות העיראקיות; וגם זה לזמן מוגבל בלבד. בכל מלחמת המפרץ היו רק שתי מגבלות על מטרות: האיסור לתקוף את האוכלוסייה העיראקית ואת סאדאם חוסיין. ייתכן, כי המגבלה האחרונה היתה סמלית יותר מאשר מעשית, נוכח הדיווחים על מאמצים להשמיד את הבונקרים של הפיקוד העיראקי, לייט את המפקדה הניידת של סאדאם חוסיין, ולפתח (באיחור, כפי שהתברר) פצצה חודרת ביצורים, המסוגלת להרוס מרכזי פיקוד ושליטה עמוקים ומוקשים, ולהשתמש בה.²⁵

★ **שיתוף-פעולה עם כוחות יבשה.** כוחות היבשה של הקואליציה היו יותר מאשר גורם מרתיע גרידא מפני התוקפנות העיראקית וכוחות להגנת שדות-התעופה של הקואליציה. הצבא העיראקי נפרס לפניו כדי להגן על הישגיו מפני כוחות היבשה של הקואליציה. הצפיפות הגדולה של העמדות העיראקיות, השטח הפתוח ועליונות כוחות הקואליציה באוויר במטוסי סיור ובמטוסי תקיפה הותירו את צבא עיראק כטרף קל לעוצמת הקואליציה באוויר. ההקבלה להצלחת מבצע מגן 1 מזדקרת לעין. עם זאת, יש לציין, כי העיראקים לא נכנעו מפני העוצמה באוויר של הקואליציה יותר מכפי שנכנעו הצפון-ויטנאמים לעוצמה האמריקנית באוויר. עדיין היו צריכים משהו על הקרקע, כדי שישתלט על השטח, ויניף את הדגל, לפני שאפשר יהיה להכריז על ניצחון.²⁶

★ **התקפות מרוכזות.** חמשת החודשים של ריכוז הכוחות [מגן במדבר] העניקו לאוויראי הקואליציה זמן לתכנן את מבצעייהם, ולהציב את כוחותיהם, כדי להפיק את מלוא התועלת מיכולתם. ברגע שהחלו המבצעים הצבאיים, הפכו כוחות האוויר של הקואליציה במלוא המהירות

טומקאט F-14 של חיל הים האמריקני

המלחמה במפורש, ותמך בה בצורה פעילה. לא זו בלבד, שנשללה מעיראק תמיכה מדינית, אלא שגם לא עלה בידה לקבל אספקה צבאית, או אספקה כלכלית.

★ **תפקידה של העיתונות.** זרם הידיעות בימי המלחמה עם עיראק חיזק את עניינה של הקואליציה. הצבא הפעיל בתכליתיות צנזורה, מאגרי ידיעות וגישה מוגבלת, כדי לצמצם סיקור עיתונאי שלילי, או סיקור ביקורתי. מן הצד החיובי והבולט יותר לעין, ערכו המתדרכים הצבאיים המיומנים מסיבות עיתונאים טלוויזיוניות, כדי שהסיפור של הצבא יגיע במישרין ובתכליתיות אל הציבור. חלק ניכר מהציבור ראה בעיתונות אחראית לתבוסה בוויטנאם, ורבים מתחו ביקורת על התנהגות העיתונות באותה מלחמה. אולם, במצב, ששרר במפרץ, האמין הציבור האמריקני במלחמה, ולפיכך נטה לתמוך בהשקפת הצבא ביחס ל"חופש העיתונות" ובקשר ל"זכות לדעת", ויתר מאשר בהשקפת העיתונות בעניינים האלה. אחד הכותבים ניסח זאת כך:

זה היה מהפך מדהים של תפקידים [של הצבא ושל העיתונות] לעומת ויטנאם, שבה הטילה העיתונות ספק באמינותו של הצבא.²⁸

אף שאין אנו יכולים למנות את סוג מנהיגותו של האויב עם לקחי המלחמה – אחרי ככלות הכל אין אנו בוחרים את מנהיגי האויב – אין ספק, מנהיג עיראק היה אחד היתרונות הראויים לציון של הקואליציה. צעדיו הלא-מוצלחים בקשר לבני-הערובה ולילדים קטנים, שזכו לסיקור טלוויזיוני, וכן הטרור האקולוגי שהנהיג עוררו בזו וסלידה בכל רחבי העולם. הוא היה אויב, שקשה לאהוב אותו, נבל פשוטו כמשמעו, שלא כמו הרצ"מין מוויטנאם, שלעתים קרובות הצטייר כסבא טוב ומיטיב. סאדאם חוסיין לא יכול היה אפוא לגייס תמיכה מחוץ לעיראקים, לקיצונים ערביים ולפלשתיןאים.

ובמלוא העוצמה, ומיצו את היתרונות מההפתעה, מההלם, מהטכנולוגיה ומהעדיפות הכמותית. לא היו שום הפסקות בהפצצות, ולא היה שום משא-ומתן. בניגוד להדרגתיות, שמשלה בכיפה ברעם מתגלגל, כוחות האוויר של הקואליציה מעולם לא הניחו לעיראקיים זמן להסתגל למתקפה האווירית, אם מבחינה צבאית (ישירה) ואם מבחינה מדינית, ולגייס את דעת-הקהל בארצות-הברית, או בעולם, נגד המלחמה באוויר.

★ **שליטה מרכזית.** אחת הבעיות, שריפו את הידיים במלחמת ויטנאם, היתה המבנה המורכב של הפיקוד על כוחות האוויר של בעלות-הברית. כוחות היבשה, חיל האוויר, חיל הים וחיל הנחתים האמריקניים וחיל האוויר של דרום-ויטנאם הוכפפו כל אחד למפקדה שונה. יתר על כן, המלחמה באוויר בדרום נוהלה על-ידי מפקדה בדרום-ויטנאם, המלחמה באוויר בצפון נוהלה על-ידי כל זרוע בפני עצמה, ועל המפציצים B-52 שלט פיקוד האוויר האסטרטגי של ארצות-הברית. במלחמת המפרץ היה מפקד אחד, ששלט על תריסר כוחות האוויר השונים, בעזרת טכנולוגיה מודרנית, באמצעות לוויינים ובאמצעות מטוסי AWACS. נוכח ריבוי הזרועות והמדינות, שעורבו בלחימה באוויר, ונוכח 3,000 הגיחות ביום, זו היתה משימה הכרחית, אם כי קשה. בקרה אווירית קפדנית וניהול המרחב האווירי בקפדנות אפשרו את ההצלחה.²⁷

★ **תמיכה מדינית.** בימי מלחמת ויטנאם התפלגה ארצות-הברית מבית, והיו לה בעלי-ברית מעטים בלבד בעולם. בימי מלחמת המפרץ זכתה אמריקה לתמיכה לא רק של הציבור האמריקני, אלא גם של רוב העולם. אין ספק, המעצמות הגדולות – וחשובה מכולן ברית המועצות – ניצבו מאחורי המאמץ המלחמתי. יפן וגרמניה הבטיחו, אמנם, רק סיוע כלכלי, אולם שאר המעצמות המערביות התגייסו למאמץ המלחמתי בכוחות צבא, נוסף למלים ולכסף. הא"ם, כארגון, אישר את

מלחמת המפרץ היתה ייחודית

לצבור עוצמה מדינית ועוצמה צבאית, כדי לנהל את המלחמה. מה היה קורה לו נעו העיראקים במהירות לערב הסעודית? היריבים בעתיד יהיו ערים לשאלה, מדוע וכיצד הפכו פעולותיו של סאדאם חוסיין לכישלון, ואפשר שלא יחזרו על שגיאותיו.

★ האווירה המדינית אפשרה את ההצלחה. מתוך רצון מדיני ומתוך מנהיגות צמחה דיפלומטיה מוצלחת, שמצאה עולם, שהיה מוכן לפעול. וחשוב מכל, סיום "המלחמה הקרה" שינה לחלוטין את פני הנוף הדיפלומטי, עד שלא דמה כלל לכל מה שנראה מאז סיום מלחמת העולם השנייה. השוואה בין האווירה הדיפלומטית, ששררה במלחמת קוריאה, לבין האווירה במלחמת המפרץ תראה בבירור את ההבדל, שיצר סיום "המלחמה הקרה".

★ ולבסוף, לכוחות המזוינים של ארצות-הברית היו הגודל, הטכנולוגיה והאנשים המאומנים כדי להשיג את הניצחון המרשים הזה. אין ספק, צמצום הצבא ישחק את יכולת צבאית זו. השאלה היחידה היא מה מידת שחיקה זו. לא יהיה מציאותי לצפות, כי צבא אמריקני קטן יותר ומצויד פחות ינצח בסכסוכים דומים בעתיד במהירות, בקלות ובמחיר כה זול, כפי שניצח במלחמת המפרץ.

לסיכומו של דבר, עלינו לתת את דעתנו על העבר, כדי לא לחזור על שגיאות ישנות. תוך למידת העבר עלינו להכיר בעובדה, כי העתיד לא יהיה הארכתו הישירה. יותר מדי מונח על כף המאזניים מכדי להתעלם ממה שהצליח וממה שנכשל.

אין ספק, הלחימה באוויר במפרץ, ובעצם המלחמה כולה, נוהלו אחרת ממלחמת ויטנאם. העוסקים בהפקת הלקחים מהסכסוך הזה צריכים לזכור את ייחודה של המלחמה, מפני שכמו כל אירוע היסטורי, הנסיבות בעתיד לעולם לא יהיו זהות. כמה היבטים מבדילים בין מלחמת המפרץ למלחמת ויטנאם, ולמעשה גם בינה לבין רוב התסריטים למלחמות מוגבלות, המשמשים כיום רקע למשחקי מלחמה.²⁹

★ זו היתה מלחמה קונוונציונלית, הדומה יותר למלחמת העולם השנייה מאשר למלחמת ויטנאם, ובוודאי שלא למלחמת גרילה, או לסכסוך ברמת חריפות נמוכה (LIC). ארצות-הברית הוכיחה, שהיא יכולה לנצח בראשונה; ספק אם היא יכולה לנצח באחרונה. אפשר, שהאויב הבא לא יהיה לפי כוחה.

★ הקרקע האירה פנים לשימוש בעוצמה באוויר. בג'ונגלים, בהרים, או באזורים צפופי-אוכלוסין לא יהיה קל כל כך לנהל מבצעים אוויריים כמו במדבר.

★ מקום הסכסוך סייע לניצחון, חרף המרחק מארצות-הברית. לא זו בלבד שהיו לאמריקנים בסיסים באזור, אלא שגם היה להם ציוד רב במקום.³⁰

★ האויב שיחק לידי הקואליציה. לא רק שסאדאם חוסיין היה נבל מובהק, שיכול היה לגייס רק מעט תמיכה בין-לאומית, אלא שנוסף לכך הוא העניק לקואליציה זמן

מטוסי קורסייר A-7 על נושאת מטוסים אמריקנית במלחמת ויטנאם

- Reshape Doctrine", p. 43; DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict", p. 4-5
- עד היום התשיעי הזניקו כוחות הקואליציה 17,500 גיחות, ואיבדו 17 מטוסים בקרב, ולא 88, כפי שהיה צריך להיות לפי 0.5 אחוזים. **World Airpower Journal**, 6 (Summer 1991), 27; US Navy Office of Information, **Navy Talking Points**, Winter 1991 "Desert Storm Chronology", 25 January; Morrocco, "War Will Reshape Doctrine", p. 43
- Nora Boustany, "Iraq Charges High Civilian Toll in Air Raids", **Washington Post**, 7 February 1991, p. A1; Nora Boustany, "Baghdad is a Ghost Town, Departing Reporters Day", **Washington Post** 19 January 1991, pp. A1, A21; Paul Lewis, "Effects of War Begin to Fade in Iraq", **New York Times**, Week in Review, 12 May 1991, p. 2; Paul Lewis, "Dollars Can Still Get You Scotch and Waterford Crystal in Baghdad", **New York Times**, 12 May 1991, p. 6
- John Lancaster, "Tape on Errant Bomb Highlights the PR War Over Civilian Casualties", **Washington Post**, 18 February 1991, p. A34
- "Greenpeace Count Puts Dead from War in Gulf at 200,000", **New York Times**, 30 May 1991, p. A6; Ramsay Clark, "A War Crime", **Nation**, 11 March 1991, p. 309; "Fighting Numbers", **US News & World** March 1991, p. 74; Caryle Murphy, "Iraqi Death Toll Remains Clouded", **Washington Post**, 23 June 1991, p. 417; Werrell, p. 59
- DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict", p. 24; Barbara Opall, "McPeak Says Iraqi Air Force in Ruins", **Defense News**, 18 March 1991, p. 36; Edward Kolcum, "Gulf War Reinforces Value of US Stealth Technologies", **Aviation Week & Space Technology**, 18 February 1991, p. 40; John Morrocco, "Allies Attack Iraqi Targets, Scuds Strike Israeli Cities", **Aviation Week & Space Technology**, 21 January 1991, p. 22
- DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict", p. 27-1; 28 מבין 148 האמריקנים, שנהרגו בקרב, נהרגו מפגיעת טיל סקאד אחד במחנה אמריקני, 35 נוספים מ"אש ידידותית". "Pentagon Again Raises Total of Deaths by GI Fire", **New York Times**, 14 August 1991, P. A7; DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict", p. 27-1; John Cushman, "Military Experts See a Death Toll of 25,000 to 50,000 Iraqi Troops", **New York Times**, 1 March 1991, pp. 1, 11; "Casualties of Mideast Wars", **Los Angeles Times**, 8 March 1991, p. 7; Paul Mann, "Mammoth Air/Ground Assault Defeats Iraq in Gulf War", **Aviation Week & Space Technology**, 4 March 1991, p. 22; Walter Mossberg and David Rogers, "Iraqi Troops Deaths Totaled At Least 100,000 US Says", **Wall Street Journal**, 22 March 1991, p. 10
- "United Kingdom Takes Key Role in Attacks Against Iraqi Targets", **Aviation Week & Space Technology**, 18 February 1991, p. 47; Friedman, p. 400
- מקורות סעודיים העריכו, כי מספר ההרוגים העיראקיים הגיע ל-85-100 אלף; חבר הקונגרס לס אספין העריך, כי מספרם הגיע ל-65 אלף; ההיסטוריון הצבאי טרוור דפווי קבע 33-50 אלף; אולם, אחד המקורות הודיע, כי הצבא
- Joint War Games Agency, JCS, "Final Report: Sigma I-64"; Joint War Games Agency, JCS, "Final Report: Sigma II-64", Lyndon B. Johnson Library, Agency File
- The Pentagon Papers**, The Senator Gravbel Edition (Boston: Beacon, 1975), III, 115
- The Pentagon Papers**, III, 269
- Earl Tilford, **Setup** (Maxwell Air Force Base, Ala.: Air University Press, 1991)
- Kenneth P. Werrell, "Linebacker II", **Air University Review** (January-March 1987), pp. 49-50
- The Pentagon Papers**, III, 249-25; David Halberstam, **The Best and the Brightest** (New York: Random House, 1972), pp. 367-8; Lou Nordeen, **Air Warfare in the Missile Age** (Washington: Smithsonian Institution Press, 1985), pp. 15, 18
- ורל, שם, עמ' 50.
- הצבא נושא גם באחריות רבה לקביעת המטרות. אם המערכה ההדרגתית, על שלל מבגלותיה ומטרותיה חסרות-הערך היתה גרועה כל כך, מדוע לא התפטר איש מהמפקדים הבכירים? התשובה המקובלת היא – אם מפקד מתפטר, משהו אחד ימונה במקומו, שום דבר לא יושג, והקריירה של קצין תוקרב לשוויון (ריאיון של המחבר עם אדמירל תומס מורר, 21 בדצמבר 1988). ייתכן, כי בשנת 1967 שקלו ראשי המטות המשולבים ברצינות להתפטר כאיש אחד בנושא הזה, אבל לא יצא מזה דבר. Houghton
- Mark Perry, **Four Stars** (Boston: Mifflin, 1989), pp. 163-66
- The Pentagon Papers**, IV, 61, 115-19, 136, 168, 222-26; Headquarters PACAF, "Linebacker: Overview of the First 120 Days", 1973, p. 6, USAF Historical Research Agency; "Summary of Responses to NSSM-1", **Congressional Record**, 92d Congress, 2nd sess., 1972, pt. 1, 13:16773
- John Morrocco, "US Tactics Exploit Advances in Avionics, Air-to-Surface Weapons", **Aviation Week & Space Technology**, 18 February 1991, p. 52
- Werrell, pp. 51-59; Mark Coldfelter, "By Other Means: An Analysis of Linebacker Bomber Campaigns as Instruments of National Policy", Master's Thesis, University of Nebraska, 1983, p. 77; Mark Coldfelter, **The Limits of Air Power: The American Bombing of North Vietnam** (New York: The Free Press, 1989)
- המוסמך בנושא הזה.
- Jeffrey Lenorovitz, "Allied Air Supremacy Keeps Air-to-Air Engagements Limited", **Aviation Week & Space Technology**, 18 February 1991, p. 45; "Allies Shoot Down 42 Iraqi Aircraft, 81 Others Destroyed on Ground", **Aviation Week & Space Technology**, 11 March 1991, p. 22; John Morrocco "War Will Reshape Doctrine, But Lessons and Limited", **Aviation Week & Space Technology**, 22 April 1991, p. 42, 43; Reuben Johnson, "Higher Marks for Soviet Missiles", **Air Force Magazine**, August 1991, p. 63; DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict; An Interim Report to the Joint Chiefs of Staff", July 1991, pp. 1-1, 4-2
- עיראקיים, שהופלו על-ידי טייס סעודי. Norman Friedman, **Desert Victory**, Annapolis, Md.: Naval Press, 1991), pp. 357-60
- Friedman, pp. 353-60; Barbara Opall, "Desert Storm Lifts US Air Power Role", **Defense News** 15 April 1991, pp. 18-36; Morrocco, "War Will

האם היה הבליצקריג

חלק א'

בהולדת המושג בליצקריג, אלא אף זרז חשוב בכישלוננו המוחלט של הוורמאכט במלחמה.

הניצחון הישראלי המהיר והמוחץ במלחמת ששת הימים בשנת 1967 הביא פרשנים רבים בישראל ובעולם לזהות בצה"ל את ממשיכו המובהק של הוורמאכט ביישום תפיסת הבליצקריג. המאמר נושא מסר כפול לקצונת צה"ל. ראשית, הוא מבקש להדגיש את החיוניות של הביקורת המקצועית המערכתית בתהליך הפקת הלקחים בכלל ובניתוח אירועי מלחמה בפרט. שנית, הוא מבקש להבהיר, כי מצוינות טקטית, החסרה תמיכה של קוגניציה אופרטיווית, לא זו בלבד, שאינה ערובה להצלחה, אדרבא היא מתכון בטוח לכישלון. מיתוס הבליצקריג צמח מראשית מלחמת העולם השנייה ללא ביקורת, וגימד – לאור ההצלחות הראשוניות של הנאצים במלחמה – את כל התורות הצבאיות, שפעלו לצדו. זאת, למרות, שבסיכומו של דבר, הובסו הגרמנים במלחמה בידי בעלות הברית, ונכנעו ללא-תנאי.

הבליצקריג יוצר רושם של דפוס פעולה התקפי, מהיר ואלים במיוחד, המסתייע בכוח אווירי. האם זו פרשנות עמומה לערך ברור וקוהרנטי, או שמא זה ניסיון מיטבי לפרש ערך פיגורטיווי – "מלחמת בזק"?

הבליצקריג אינו חידוש צבאי, וגם אינו יכול להיחשב כתורה – כיוון שחסר יסודות רבים, המאפיינים תורה.

מצג-השווא – כאילו הבליצקריג היה תורת-

מאז הופעתו בספטמבר 1939 נתפס הבליצקריג במערב כהתגלמות של גאונות אופרטיווית – למרות שהחל מסתיו 1942 חדל הוורמאכט מלנצח, ובסופו של דבר אף הובסה גרמניה במלחמת העולם השנייה. שורה ארוכה של גורמים, שנולדו במהלך המלחמה ואחריה, הביאו לתופעה זו. בין השאר, עוצמת הניצחונות הראשונים של הוורמאכט, החידוש, שהפגינו ביצועיו בתחום הקצב ובתחום אלימות הפעולות, התבדלות ברית-המועצות עם סיום המלחמה ואי-חשיפת ניסיונה המבצעי, הנטייה הרווחת במערב להתבטל בפני הגניוס הצבאי הגרמני, מעטה מעובה של מיתוס, שהעטו בזיל ה' לידל הארט והיינץ גודריאן על המהות האמיתית של הבליצקריג, ולבסוף – בחינה בלתי-ביקורתית של המושג ושל המעשה, הנקראים בליצקריג.

יתר על כן, בשנים, שעקבו למלחמה, התפתח המושג בליצקריג בעקבות מניפולציה היסטורית, שחברו בה לידל הארט והקצונה הבכירה של הוורמאכט, * למשהו, שמעולם היה.

בפועל, חסר הבליצקריג יסודות ותכנים מערכתיים, והצלחותיו המדהימות מקורן בבורות אופרטיווית יתירה, שגילו יריבותיה של גרמניה בשנים הראשונות למלחמת העולם השנייה, ובמצוינות הטקטית המפליגה של הוורמאכט לאורך כל שנות המלחמה. הצירוף הדיאלקטי של בורות מערכתית ושל מצוינות טקטית היה לא רק יסוד חיוני

* ראו, בזיל ה' לידל הארט, הצד השני של הגבעה, שיחות עם גנרלים גרמניים, תל-אביב: מערכות, תשמ"ו.

תורת לחימה?

תא"ל (מיל') שמעון נווה

המונח **בליצקריג** הוא כותרת, שביצירתה חברו מגמות אידיאולוגיות, שאין ביניהן ובין ניהוג צבאי מקצועי דבר וחצי דבר, וכן אופורטוניזם טכנוקרטי¹. השילוב הזה הוליד באמצעות גיוס מניפולטיבי של המיכון ושל הטכנולוגיה להעצמה של הדפוסים הטקטיים המסורתיים של **הסתננות** ושל **כיתור**. הרצינול האופרטיבי של הבליצקריג היה **השמדת המערכת הלוחמת של היריב** באמצעות יישום מניפולטיבי של הדפוסים הטקטיים האמורים. לכן, ביסודו לא רק שאין הבליצקריג נשען על עקרונות מערכתיים, אלא, כפי שניווכח, עצם בנייתו, או יצירתו, חייבו להרוס את האיים הבודדים של תודעה מערכתית בוורמאכט².

את הבליצקריג נשאו זמן כה רב לאורך דרך ארוכה מאוד גילויים של מצוינות טקטית בכל הרמות של דרג השדה הלוחם הגרמני. אולם, מצוינות זו נבנתה וגובשה עוד לפני עליית הנאצים לשלטון, ובוודאי הרבה קודם להיווצרות המושג בליצקריג³.

כבר בניסיון הבסיסי לתהות על השורשים המהותיים של המונח בליצקריג מתעוררות תמיהות. רוב המילונים מגדירים את הערך "בליצקריג" כך:

התקפה צבאית מהירה ואינטנסיביות, שכוונתה להביס את היריב במהירות; או התקפה אלימה ונמרצת... המסתיעת במיוחד בכוח אווירי.

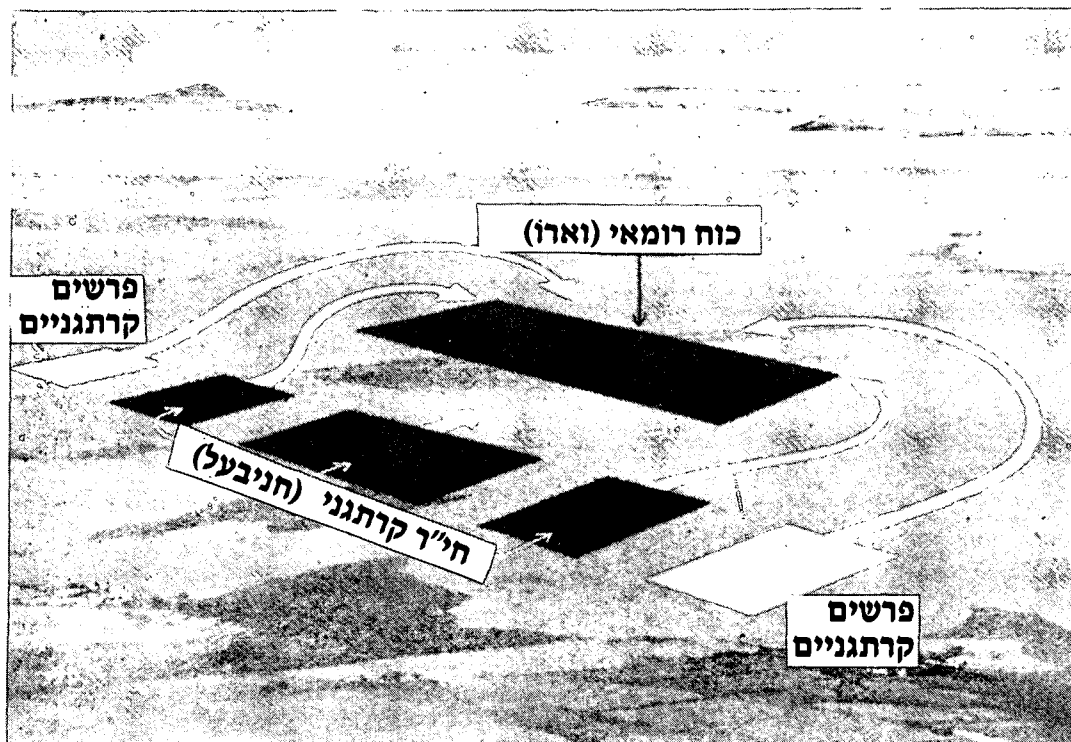
ההתייחסויות הללו של התורה מדגישות את הממד הציורי והאימפרסיוניסטי בפרשנותן, אך מותירות את הממד המבצעי-מקצועי עמום. מתבקשת מאליה השאלה, האם זו פרשנות עמומה לערך ברור וקוהרנטי, או שמא זה ניסיון מיטבי לפרש ערך פיגורטיבי, שתרגומו המילולי האנגלי הוא "מלחמת בזק"?

בהקדמה לספר של התיאורטיקן הצ'כי פרדריק מיקשה, המייצג את הניסיון המעמיק והמקיף ביותר, שנעשה אי פעם להתמודד עם ההיבטים התיאורטיים של הבליצקריג, כתב תום וינטרינגהם:

זה ספר יסוד ללימוד הלוחמה המודרנית. זה הספר

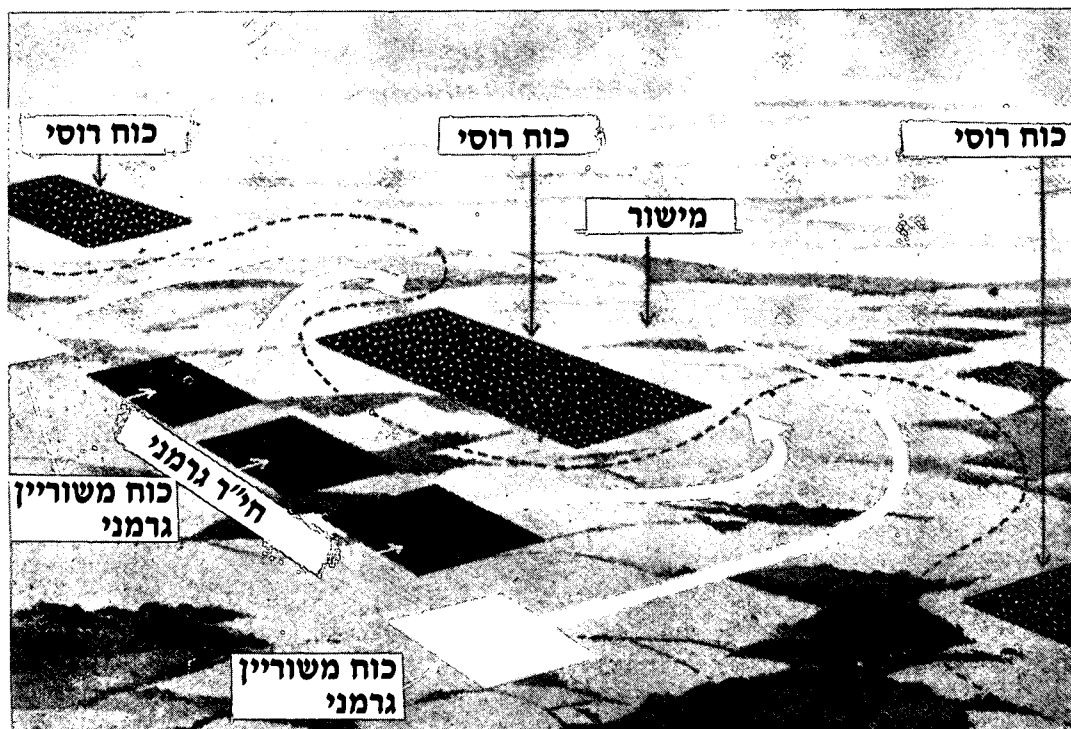
לחימה מושלמת – היה תולדת קשר בין האיש המזוהה ביותר עמה – גודריאן הגרמני – ובין לידל הארט הבריטי. שני האישים קטפו פירות רבים מהקשר הזה, אך הזיקו מאוד למחקר ההיסטורי ולמחקר הצבאי.

פתיחת הדיון בהצגת המיתוס תסייע להבחין בין מציאות לאגדה, אך גם עשויה לחשוף כוונות ואינטרסים, שעמדו מאחורי יצירת המיתוס, לסמן את הבעיות ואת המכשולים המתודולוגיים, ולהתוות נתיב מהימן ובטוח לקורא. כפי שניווכח, בבליצקריג הוויה ומיתוס כה סבוכים זה בזה עד שלעתים אי אפשר להבחין בין סיבת הדברים ובין תוצאתם.

מערכת קאנה מול הבליצקריג

חניבעל כיתר בהצלחה בראש צבא קרתגו את הצבא הרומי בפיקודו של וארו, שטעה, והגיב במתקפת נגד (למעלה). לדעת פולר, במערכה ברוסיה לא יכלו הגרמנים להשלים את הכיתור מאחורי המערכים הנסוגים של הרוסים כיוון שלא היתה לגרמנים היכולת להתגבר על בעיית השטח (הבוצי, בעיקר) ברוסיה. [על בעיית העבירות של הוורמאכט במערכות מלחמת העולם השנייה, ובעיקר במערכה ברוסיה, ראו דורון ארזי, "מודיעין האלחוט של הצבא הגרמני במלחמת העולם השנייה", מערכות 327, עמ' 31-36].

היחיד, שאני מכיר, המתמודד עם מלחמה, כפי שיעצבו הגרמנים. מסיבות מובנות, הספר אינו מושלם, אך אני מאמין, כי יספק תמונה כוללת וברורה לקורא הקשוב אודות דפוס לוחמה מעוצב ומגובש.⁴

ההערה של וינטרינגהם מפליאה לא רק משום שהקורא מגלה, כי אחרי שתי המערכות המוצלחות ביותר, שבהן יושם הבליצקריג, טרם נמצא בידי הגרמנים ספר תיאוריה של ממש, המתייחס לנושא. מתברר לפתע, כי ניתן לגבש דפוס לחימה מודרני שלם (קוהרנטי) מבלי שיהיה לו בסיס תיאורטי.

העמימות גוברת כאשר מנסים להתחקות אחרי מקור המונח. קנת ג' מאקסי, הביוגרף המערבי של גודריאן, טען, כי המונח נוצר בשנת 1936 על-ידי היטלר.⁵ לארי י' אדינגטון, מומחה אחר לבליצקריג, ייחס את טביעת המונח לעיתון הלונדוני טיימס ב-25 בספטמבר 1934.⁶ לידל הארט זקף לזכות עצמו את יצירת התוכן ואת טביעת המונח, והותיר לגרמנים את הבעלות על תרגום הערך האנגלי "מלחמת בזק" לגרמנית.⁷ אין בכוונתי להתחקות כאן אחרי שורשיו ההיסטוריים והלשוניים של המונח; אולם, ברור לגמרי, כי העמימות, האופפת את מקורו, תורמת להגברת נפח המיתוס, האופף אותו.

מתוך היכרותו ההיסטורית המעמיקה עם הוורמאכט ולאור הבחנתו הביקורתית, תמצת מרטין ון קרפלד במשפט אחד את נסיבות התהוות המיתוס: "הניצחונות הראשונים של הוורמאכט היו כה מרשימים וכה מפתיעים, [עד] שהפכו לאגדה."⁸ האגדה לא נסבה על הוורמאכט כשלעצמו. שכן, אותו צבא ממש לחם במלחמת העולם הראשונה, ונכשל. היה כאן שוני משמעותי בפירוש, שקיבלו הצלחות הוורמאכט. מהות השוני הזה התמקדה בערך "בליצקריג". באמצעות שיטה של תמרון, שנראתה מהפכנית הודות לקצב ולממדים, שבהם הושגה ההכרעה, מחץ הוורמאכט כל מה שניצב בפניו. הפריחה במערב של מיתוס – שהדגיש את האלימות של התמרון המשוריין והמשולב ואת יצירתיותו המהפכנית – נראית טבעית ומובנת. שכן, האדרת-יתר של המנצחים מקהה את עוקץ התבוסה, ועושה את הכישלון לנסבל.

מעדויות של ממציאיי הבליצקריג אנו למדים, כי אף בגרמניה נתפסו דרגי הפיקוד הבכירים לאמונה בכוחו של המיתוס הזה. אמר על כך גודריאן:

הצלחות הוורמאכט, ובמיוחד הניצחון האחרון במערב, שהושג בקלות כה רבה, הרשים את הפיקוד העליון [הגרמני] במידה, שגרמה למחיקת הערך בלתי-אפשרי מאוצר המלים של הוורמאכט.⁹

בשלושה ביולי 1941 ציין פראנץ האלדר, רמטכ"ל הצבא הגרמני, ביומנו: "איני מגזים כשאני אומר, כי המערכה נגד רוסיה הוכרעה תוך שבועיים."¹⁰

ההערות הללו מעוררות מחשבה שנייה באשר לבסיס המקצועי של הבליצקריג. שכן מוזר לראות כיצד ייצרי התפיסה נתפסים לאופוריה באשר לכשריה המערכתיים. עוצמתו של מיתוס הבליצקריג נותרה כה חיונית עד

שבאמצע שנות השמונים עדיין רואים בו האמריקנים סמל לתמרון מערכתי יצירתי,¹¹ ונוטים להתבטל בפניו. במלחמת העולם השנייה נטתה האמנות האופרטיבית הגרמנית לכיוון התמרון בעוד מקבילתה האמריקנית, פרט לכמה חריגים ידועים, נטתה לכיוון התשה באמצעות כוח אש עדיף.¹²

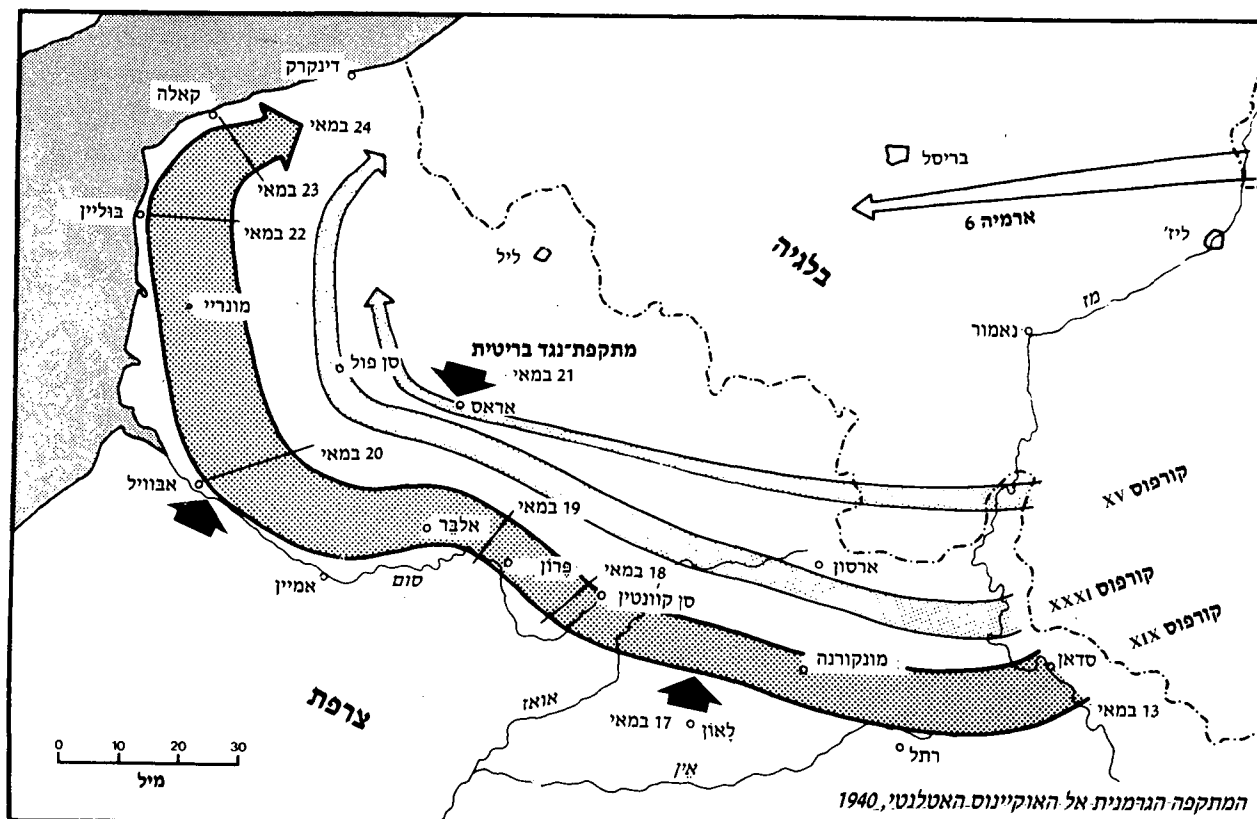
בפועל מורכבים הדברים עוד יותר. תבוסת גרמניה העמידה בפני המיתוס אתגר קשה: כיצד תוסבר גאוניות התפיסה והשיטה לנוכח התבוסות באפריקה, במזרח אירופה, ואפילו במערבה? כאן תרמה הקצונה הגרמנית הבכירה את חלקה בעיצוב המיתוס ובגיבושו. תוך הצגת קונצנזוס מלא – תופעה, שהתרחשותה נדירה אפילו בין שני קצינים בכירים מדור הוורמאכט בכל עניין – מאשרים הקצינים פה אחד את גאוניות התפיסה, ומאשימים, כי הניהול האסטרטגי הכושל של היטלר ומעורבותו הכפייתית והשרירותית בניהול המערכתי הנחילו תבוסה לוורמאכט ולגרמניה.

אם מוציאים מן הכלל את הישגיו המערכתיים של הוורמאכט בשנתיים הראשונות למלחמה, ייוותר, ללא ספק, מגע ידו של לידל הארט כתורם העיקרי לנפח הנוכחי של מיתוס הבליצקריג. יתירה מזו, המגע הזה הכתיב במידה רבה את כיווני התפתחותו ההיסטוריים של המיתוס, ועיצב את תכניו המקצועיים. הערתו של ההיסטוריון הגרמני הביקורתי מיכאל גאיר (Geyer) מעמידה את דרך טיפולו של לידל הארט בסוגיית הבליצקריג באור של מניפולציה היסטורית:

הבליצקריג היה היפוכה של דוקטרינה. הוא נבנה משטף עז של פעולות, שהונחו יותר על-ידי הצלחה מאשר על-ידי תכנון. בשילוב של קצת עזרה מלידל הארט ושל בחינה רטרוספקטיבית ומאולצת, גובש שיטפון הפעולות הזה למשהו, שלא היה מעודו: מודל אופרטיבי.¹³

כלומר, לטענת גאיר, סייע לידל הארט לקצינים הגרמניים ליטול מסגרת חסרת תכנים מקצועיים ממשיים, ולהציגה קבל עולם כמתכון מערכתי מתוחכם ומושלם. לו, אכן, היו פני הדברים כך, היה הנזק למחקר ההיסטורי נסבל. אולם, לידל הארט נטל תפיסה חלולה מתכנים, ומילא אותה בתכנים ההגותיים, שהוא עצמו עיבד קודם ההתרחשויות, שהבליצקריג היה נושאן, ואחריהן. בחתימה המשותפת של לידל הארט ושל גודריאן על המוצר המוגמר הוענקו לבליצקריג נופך אותנטי ותוקף מקצועי בלתי-מעורערים. כך קנה לידל הארט בעלות תיאורטית על כל עניין, הקשור לתמרון מערכתי ממוכן במלחמת העולם השנייה ולאחריה, ואפשר לקצונת הוורמאכט לעטות על פעילויותיה תכנים רציונליים מסברי אוזן, אולם חסרי כל בסיס עובדתי.

מזימתו המשותפת עם גודריאן העמידה חיץ סמכותי בדרכו של המחקר אודות המקורות האמיתיים של תפיסת הבליצקריג. החיץ הזה הפך כל יוזמה מחקרית, שניסתה לעקוף את מה שהוצג כנוסחה האוטוריטטיבית של הבליצקריג, לבלתי-רלוונטית.

לחלוטין התרומה הטכנית והמעשית של קצינים מומחים, של קציני מטה מפיקוד הכוחות הממונעים ושל קציני מטה בכירים מן המטה הכללי.¹⁸ צומצם לחלוטין אזכור כלשהו לאפשרות של השפעת תיאורטיקנים אוסטרליים וסובייטיים בתחומי תפיסה וארגון.¹⁹ לעומת זאת, הודגש מאוד חלקו האישי של גודריאן בפיתוח הכוח המשוריין ותפיסתו המבצעית. הרושם הזה נוצר הן מריבוי פרטים, הנוגעים למעורבותו בעניין והן מביטוי האדנות והאבהות האישיים, שנקט בכתיבתו המאוחרת בהתייחסו להקמת הכוחות המשוריינים.²⁰ למרות זאת, נוצר לעיתים הרושם מקריאת גרסתו של גודריאן, כי התהוות תפיסת הבליצקריג, שהתרחשה בדרגים זוטרים, והצטיינה באקראיות רבה, חסרה שורשים קוגניטיביים של ממש.²¹ העיוות החמור ביותר, העולה מגרסת גודריאן, נוגע לדרך הצגת העימות עם אסכולת קציני המטכ"ל, ובעיקר עם לודוויג בק. העיוות הזה, שהפך ברבות הימים למיתוס בזכות עצמו, שֶׁה לתהליך הקמת גיסות השריון הגרמניים צביון של מאבק אישי מר של גודריאן נגד אופוזיציה ריאקציונית ונחשלת. תוצאה אחרת של מיתוס המאבק היתה הצגת בק כריאקציונר, צראופקים, חסרה הבנה בעניינים טכניים, אינטרסנט, קטנוני, תבוסתן וחסר כל כישורים מערכתיים.²² עוצמת המיתוס הזה ניכרת בהערה של הפרשן הבריטי צ'רלס מסנגר, המאמתת את גרסת גודריאן בהציגה את התקנון לניהוג גיסות 1936 (HD300 Truppenführung), שבק היה אחראי לחיבורו ולפרסומו, כמפלט ארכאי חסר כל ערך.²³ בבחירת בק כמייצג המובהק והעיקרי של האופוזיציה לתנועת הקדמה המשורינת, הקל מאוד גודריאן על

העדות הבסיסית להתרחשות המזימה סופקה בחליפת מכתבים ענפה בין לידל הארט לגודריאן, סביב הגדרת מהות הבליצקריג.¹⁴ את העדות הברורה למידת הנזק, שנגרם למחקר ההיסטורי ולמחקר המקצועי, מספקים המאמצים של חוקרים ופרשנים להציג את הנוסחה האותנטית של תפיסת הבליצקריג. כל הניסיונות הללו, למעט חריגים בודדים, חוזרים ומצטטים מבלי דעת את נוסחת הבליצקריג של לידל הארט.¹⁵ פרסום ד"ח השיחות עם הקצינים הגרמנים על-ידי לידל הארט ובעקבותיו פרסום הגרסה האנגלית של זיכרונות גודריאן חתמו, כאמור, את תדמית הבליצקריג לעתיד, וגרמו למיקוד תשומת-הלב העולמית ברומלים ובמודלים כמיישמי השיטה, ובעיקר בגודריאן, כיוצרם של גיסות השריון הגרמניים וכמעצב תפיסת הפעלתם לפי משנתו של לידל הארט.¹⁶ כיוון שעד לעת מאוחרת יחסית חסרו לחלוטין מחקרים ביקורתיים אודות התפתחות התפיסות של הרייכסווהר ושל הכוח המשוריין הגרמני, קודם עליית הנאצים לשלטון, סיפקה המניפולציה ההיסטורית של לידל הארט לגיטימציה לעיוותים נוספים. עיוות אחד נסוב על גרסתו האוטוביוגרפית של גודריאן, המציגה את פרשת בניינם של גיסות השריון הגרמניים וגיבושה של תפיסת הפעלתם המבצעית, דהיינו הבליצקריג, כמפעל יחיד וכהרפתקה אישית שלו. הרושם הזה מתקבל מכמה מגמות בכתיבתו של גודריאן, שהובלטו בהדגשת יתר על-ידי לידל הארט. ראשית, עומעמה עד לכדי ביטול מוחלט התרומה של תיאורטיקנים גרמניים, שהתבלטו בכתיבתם ההגותית והמקורית בשנות העשרים המאוחרות.¹⁷ שנית, עומעמה

עוררין עליה, נשאה על כתפיה את מיתוס הבליצקריג לאורך המלחמה כולה. יתר על כן, הצגתה כמשקל-נגד ליומרות המערכתיות הרעועות של הבליצקריג מעמידה אולי יותר מכל דבר אחר את המיתוס בפרופורציות הנכונות.

בשתיים מהערותיו הדגים מיקשה זאת:

לכן, הדוקטרינה של הבליצקריג לא תיחשב כיישום מודרני של התורות הקלסיות והפשטות במדעי הצבא

סוד הבליצקריג אינו טמון בעליונות החומרית של הגרמנים, אלא, בעיקר, בנחיתות הטקטית של בעלות הברית.²⁹

עימות בין שתי האסכולות בוורמאכט

מיתוס הבליצקריג ניסה להסתיר את המאבק בין שתי האסכולות, שהתקיימו בוורמאכט עד 1938. חשיבות המאבק הזה נובעת מהיותו המסגרת ההיסטורית לדיכוי התפיסה המערכתית וליצירת התנאים והתכנים, שהביאו לעליית הבליצקריג.³⁰ הארת העימות בשנים 1938-1933 תבהיר כיצד נמחתה בגרמניה היכולת ליצור תורה מערכתית, שעשויה להיות בסיס קוגניטיבי לתפיסת הבליצקריג. יתירה מכך, דיון ביקורתי במאבק הזה יסייע בידינו להפריך, במידת מה, את המיתוס, שיצרה הגרסה המשותפת של גודריאן-לידל הארט בפרשת העימות עם בק.³¹

הרקע להתהוות האסכולה של האופורטוניזם הטכנוקרטי³² נוגע לשתי תופעות בהיסטוריה הגרמנית לאחר מלחמת העולם הראשונה. את היסודות האֶתִיִים, המקצועיים והתפיסתיים סיפקו ההתארגנות של קבוצת אוונגרד צבאית ופועליה מסוף שנות העשרים ועד עליית הנאצים לשלטון.³³ קבוצה זו, שהונהגה על-ידי ורנר פון בלומברג ועל-ידי יואכים פון שטולפנגל, התרכזה, בעיקר, במחלקת המבצעים של המטכ"ל הגרמני. היא התגבשה במסגרת הדיון הנוקב על דרכי השגת הכרעה מהירה במלחמה עתידית. הדיון הזה העסיק את חוגי הצבא בגרמניה בשנות העשרים המאוחרות. פעילות הקבוצה יצרה מרכז כובד תפיסתי, שניסה לאזן את הגישות של קבוצת הממסד השמרני של קציני המטכ"ל, בהנהגת פון סקט, בשאלת מקום הצבא בניהול האסטרטגיה הלאומית ובשאלת השיטה האופרטיווית הנבחרת להשגת הכרעה בסיטואציה מגננתית. קבוצת האוונגרד הטיפה למען אינטגרציה של הצבא בתשתית הלאומית ולהרחבת בסיס המשתתפים בניהול האסטרטגיה הצבאית.

בתחום הפתרונות המערכתיים למצב האסטרטגי של גרמניה גיבשו אנשי הקבוצה גישות רדיקליות ויצירתיות לעיבוד מחדש של שיטות ושל דפוסי פעולה מסורתיים. ביטוי מובהק לפעילות הקבוצה בתחום המערכתי נגע לטיפוח רעיונות, אפשרויות ודפוסים, הקשורים בלחימה עממית (Volkskrieg), ובשילובם במאמץ מרתק ומתיש

עצמו. שכן בק לא היה אהוד, אישית, אפילו על בני האסכולה שלו.³⁴ העיבוי הרטרופקטיווי של התנגדות בק, אשר היה רמטכ"ל צבא היבשה עד 1938, אפשר לגודריאן לתרץ כשלים בתחום ההצטיידות, שנגעו ישירות לתחום האחריות של פיקוד הכוחות המשוריינים, שהוא עמד בראשו.³⁵ יתר על כן, מיקוד תשומת-הלב באישיות של ממש, זו של בק, שייצגה את האופוזיציה, העתיק את העימות למישור אישי, והסיט את הביקורת מן העימות האמיתי, שהתרחש בצבא הגרמני בשנים 1933-1937: העימות בין האסכולה של השמרנים המקצועיים, קציני המטכ"ל המסורתיים, שבק ייצגם, ובין האסכולה של האופורטוניסטים הטכנוקרטיים, שגודריאן היה אחד מחבריה.

לבד מהיותו אישיות תובענית ואולי אף מרת-נפש במקצת, היה בק חייל משכיל, שאומן באמות-המדה המקצועיות המסורתיות של קצונת-המטכ"ל הגרמני. כמו כן, היה בעל חזון אסטרטגי וחשוב מכל, בעל שאר-רוח מערכתי. העדות החותכת ביותר לתכונתו האחרונה היא התקנון לניהוג גיסות.³⁶ המסמך הזה אינו רק ביטוי לתפיסה מערכתית מקצועית במיטבה ואולי אחד מגילויי הבודדים של שאר-רוח מערכתי בוורמאכט, אלא, שלפי ון קרפלד, סיפק התקנון לניהוג גיסות בסיס טכני ומקור להשראה תפיסית להתגלות של המצוינות הטקטית הגרמנית במהלך מלחמת העולם השנייה:

הדרך הטובה ביותר להבין את תפיסות הצבא הגרמני ביחס לדברים החשובים באמת במלחמה היא לצטט ישירות מהתקנון לניהוג גיסות משנת 1936. שני כרכי חתומים על-ידי שני מפקדים עליונים, ששירתו בזה אחר זה, גנרל קורט פון האמרשטיין אקוורד וגנרל ורנר פון פריטש.³⁷

הדגשת המצוינות הטקטית של הוורמאכט הנה הדרך ההולמת לסכם את סוגיית המיתוס של הבליצקריג. זאת, לא רק משום שהיא מתקשרת היטב לתקנון לניהוג גיסות. הביטוי המעשי של מצוינות טקטית הוא באמצעות עוצמה קרבית.³⁸ השגת עוצמה טקטית היתה הנושא המרכזי של התקנון לניהוג גיסות, של מאמץ ההכשרה ושל האימונים האינטנסיוויים, שהושקעו ברייכסוור עד שנת 1933. המצוינות הטקטית של הוורמאכט, שאין

פראנץ האלדר

לודוויג בק

הדינמיות הפוליטית-אסטרטגית נשענה על ארבעה עקרונות:

- ★ החזרת העוצמה הצבאית לגרמניה;
- ★ השבת הנחלות האבודות באמצעות עוצמה זו;
- ★ כינוס כל האוכלוסיות, הדוברות גרמנית במרכז אירופה ובמזרחה, תחת שלטון גרמני;
- ★ סיפוח מרחבי מחיה במזרח לצורך התפתחותה של האומה הגרמנית.³⁷

כאן קופלו האטרקציות והפיתויים, שהקצונה הגרמנית לא יכלה, שלא להיעתר להם. היטלר הבטיח להגדיל את הצבא ולחדש חימושו. בכך תרם למילוי משאלות-לבה של הקצונה, שכן גידול הצבא אותת על מיקומו המחודש במרכז ההווה הלאומית. ההישג של שיבה למוקד העניינים הבטיח פעולה, וזו היתה ערובה להצלחה ולתהילה.³⁸ כאן נקלעה הקצונה הגרמנית למעין דיכוטומיה: הפיתוי להיעתר להיטלר היה גדול, אך עם זאת מרבית הקצינים חשו שאט-נפש מצלילי הגזענות ומהשוביניזם. אולם, הפיתוי לחבור עם היטלר גבר, ודרכם להתגבר על המבוכה מהאידיאולוגיה הנאצית נמצאה בהתעלמות ממנה.³⁹ את המחיר על התעלמות זו עתידה היתה הקצונה לשלם בדרך של ויתור על הניהול האסטרטגי.

הבטחות היטלר להגדיל את הצבא ולחדש את חימושו פילגו מיד את הקצונה הגרמנית. רוב הקצינים נהו אחר הפיתויים, שהבטיח היטלר, ורק גרעין קטן של שמרנים מקצועיים בעלי תודעה מערכתית התרכז סביב בק. בכך, נשברה האחדות המקצועית של הקצונה הגרמנית. הקרע הזה נתן הכשר לחילול דפוסים, עקרונות וכללים של מסורת מקצועית. תופעה זו היוותה המשקע הנפשי העיקרי, שנלווה לעליית הנציונל-סוציאליסטים בצבא. משקע נוסף היה קשור להתגברות הנטייה לבצע ולנהל את הדברים במהירות, בנחרצות, בממדים גדולים ובאורח רועש.

האסכולה השמרנית-מקצועית נבנתה על גרעין קטן של קציני מטכ"ל, שהעדיפו את הנאמנות למסורות ולתפיסה המקצועית על פני הפיתויים, שהציעו עניין, רווח ותהילה. עד 1933 הנהיגה אסכולה זו את הרייכסווור, והובילה אותו להשגת רמות ייחודיות של מצוינות טקטית. לאחר עליית הנאצים נותרו האידיאליים של הקבוצה נושא להערצה,⁴⁰ אך היא איבדה את אחדותה נוכח הפיתויים, שהציע היטלר, וכל שנותר עם הזמן לחברה המעטים היתה הכרתם המקצועית.

המאבק של אסכולת המטכ"ל בהנהגת בק נסב על שימור איכותו המקצועית של הצבא ועל קיום אחדותו, על שימור התכנון והניהול האסטרטגי-מערכתי בידי פיקוד הצבא ועל הניסיון להותיר את האסטרטגיה הגרמנית מעוגנת בהקשר רציונלי ומציאותי.⁴¹ מאבק האסכולה נידון מראש לכישלון שכן, שימור איכות הצבא חייב להשאירו בממדים המצומצמים של הרייכסווור, או בממדים קטנים בהרבה ממה שהציע היטלר. פירוש הדבר היה

בצד הפעלת מאמצים, הבנויים על כוחות סדירים. התחום המערכתי השני, שבו התמקדה פעילות הקבוצה, נגע לבניין כוחות משוריינים וממוכנים ולפיתוח תפיסה להפעלתם במסגרת הניסיון להחזיר ללחימה ממדים של ניידות מערכתית.³⁴

קבוצת האוונגרד יצרה רקע הולם להתפתחות של מנגנונים ארגוניים, שהביאו להתפתחות נטיות להינתק מן המגמות השמרניות של הצבא הגרמני. הצטרפות שני הבולטים בחברי הקבוצה – פון בלומברג וגודריאן – למרכבה הפוליטית של הנאצים הבטיחה את המשכיות הפיתוח של חלק מהישגיה הקונצפטואליים והמעשיים במסגרת המגמה העולה של האופורטוניזם הטכנוקרטי.³⁵ את הרקע האידיאולוגי, את הדינמיות הפוליטית והאסטרטגית ואת התנאים הנפשיים להיווצרות האופורטוניזם הטכנוקרטי סיפקה תופעה היסטורית שנייה – עליית הנאצים לשלטון. האידיאולוגיה הנאציונל-סוציאליסטית הדגישה את ההיבט המיליטנטי של השלטון כמערכת פוליטית, המכוונת להתפשטות. את ההיבט הצבאי של האידיאולוגיה תיאר בתמצית גאיר, באומרו: לכן, מלחמה נאציונל-סוציאליסטית נבדלת לחלוטין מהמורשת האליטיסטית של לוחמת היבשה האירופית. מלחמה נציונל-סוציאליסטית כיוונה לשיקום החברתי של גרמניה מתוך הרס החברות הנכבשות.³⁶

המשמעויות הצבאיות של האידיאולוגיה הנאצית היו המרכיב הקשה לעיכול בתהליך. אולם, זו היתה האידיאולוגיה הלוחמנית, שהניעה את הדינמיות הפוליטית-אסטרטגית, וגם סיפקה תכנים של מלל תוקפני בנוסח ברבדו-טווטוני לבליצקריג.

רוסיה 1942 – חרמ"ש גרמני בהתקפה עם שריון

התקנון לניהוג גיסות

עם עליית הנאצים לשלטון ועם הנפילה העוקבת של האסכולה השמרנית-מקצועית אבדה לוורמאכט האחיזה בתפיסות המערכתיות ובדפוס התכנון, החשיבה והפעולה המערכתיים. העדות הכתובה העיקרית לקיום תפיסה מערכתית לפני 1938 היא התקנון הנזכר לניהוג הגיסות, שחובר בשנת 1936. לכן, הדרך הבדוקה להבנת ה"אני מאמין" המקצועי של אסכולה זו, הרציונל המערכתי שלה והישיגה התפיסתיים תהיה לבחון את הישגה העיקרי של הקבוצה – התקנון, שבק היה אחראי לכתיבתו ולפרסומו בהיותו רמטכ"ל הצבא. התקנון משקף אמיתות בהקשר הרלוונטי לזמנו, להבדיל מגרסאות הקצינים הגרמניים ומעדויותיהם, שנגבו אחר מלחמת העולם.⁴⁶

התקנון התיימר לספק מתכון תפיסתי אוניברסלי, שעל בסיסו תוכשר הקצונה הגרמנית ותאומן, ויוכן הכוח הצבאי הגרמני לכל עימות עתידי. יתירה מזו, התקנון התכוון להציב מסגרת אינטלקטואלית – מעין בסיס תיאורטי כללי – שייתן בידי הקצונה הגרמנית כלי ביקורת לשפוט כל מקרה לגופו של עניין, ולספק פתרון הולם למצב: בפיקוד בקרב, בניהוג מערכה, או בניהול אסטרטגי.

תפיסת הפיקוד המולטקאית, שהתבססה על Auftrag ועל Weisung, פותחה בידי בק ובידי האסכולה שלו לתורת הפיקוד המערכתית, המתקדמת ביותר, שנוצרה אי פעם.⁴⁷ תפיסת הפיקוד בתקנון התבססה על הכרה במקצועיות של הקצינים הגרמניים בכל רמותיהם; הדגישה את היוזמה מתוך אמון הדדי בכל דרגי הפיקוד; והטיפה לחופש פעולה לפיקוד הלוחם בכל דרג ובכל רמה. תפיסה זו ביטאה בעצם את תפיסת הרעיון של המתח הקוגניטיבי במיטבו.

כותבי התקנון ניתחו את המצב הגיאוגרפי-אסטרטגי של גרמניה מתוך גישה הוליסטית מפוכחת ועל בסיס בחינה שיטתית של הניסיון ההיסטורי. משום כך, על אף הדגשת ההתקפיות ברמה הקרבית, הטיף התקנון לגישה משולבת, רב-ממדית ומאוזנת ברמה האסטרטגית-מערכתית. מתוך הכרה במורכבות המצב האסטרטגי של גרמניה, תפסו בק וחבריו את המלחמה העתידית במתכונת של מלחמה רבת-חזיתות, ארוכה ומתישה. לטענתם, התמודדות עם אתגרים כאלה חייבה תפיסה מערכתית. פירוש הדבר היה, שניהול האסטרטגיה הגרמנית באירופה חייב קוהרנטיות, בסיס של ידע שיטתי, ביקורת מערכתית ופיקוד אסטרטגי אחיד. את המטרות ואת היעדים המערכתיים צריכה היתה להגדיר הסמכות האחודה של הפיקוד האסטרטגי הצבאי לאחר ניתוח מעמיק, המבוסס על עקרונות אוניברסליים ועל הנחות ארוכות-טווח; ולא מתוך גישה קונקרטי, המונחת על-ידי אופציות ליישום מניפולטיבי של הכוח הצבאי.

אמנם, מחברי התקנון לא שללו את גישת ההשמדה, וזו נקודת התורפה העיקרית בו. אולם, הם שללו את הגישה השליפנית של Gesamtschlacht, שרווחה בגרמניה

שימור הקצב האיטי והבררני בקידום הקצונה. הוויתור על התכנון ועל הניהול האסטרטגיים הפכו עם הזמן ממילא למס, ששילמה הקצונה מרצונה למפלגה הנאצית תמורת הדחיקת סלידתה מהאידיאולוגיה. הרציונליזם האסטרטגי במתכונת של תפיסה דפנסיונית, שלו הטיפו בק וחבריו, התפרש בגל העולה של שוביניזם גרמני כתבוסנות.⁴⁸

גודריאן סיפק בעצמו את ההוכחה הטובה ביותר לקיום האסכולה השמרנית-מקצועית:

כיוון שהוא [בק] בחר אנשים, הדומים לו בגישותיהם, למלא את התפקידים החשובים במטכ"ל, ויתירה מזאת ליצור את חוג מקורביו, הוא העמיד עם הזמן – מבלי שהתכוון לכך – מחסום של ריאקציה במרכז הצבא.⁴⁹

הגדרתה ואפיונה של האסכולה האופורטוניסטית קשים פי כמה – לא רק משום שאינה הומוגנית. אסכולה זו, שכללה עם הזמן את מרבית הקצונה הבכירה הגרמנית, חסרה מכנה משותף תוכני, או ערכי, ועצם סיבת קיומה היתה תחרותיות פרועה ורצון לאופטימיזציה טקטית של כוונותיו של היטלר ושל רצונותיו באמצעות הדפוס, המוכר כבליצקריג. לכן, חסר לאסכולה זו מנגנון של ההכרה הקבוצתית. גאיר היטיב להגדיר את האופורטוניזם הטכנוקרטי ואת זיקתו לבליצקריג:

הדפוס הזה של פעולה [בליצקריג] תאם דור עולה של מפקדים גרמניים שאפתניים, שהזניק הרייך השלישי, וכתמורה חיקו את האסטרטגיה הכובשת של היטלר בדקדקנות קנאית. לא שאחד מהם היה נאציזם-סוציאליסטי מושבע, אך הם התאימו היטב למערכת, שהעריכה הצלחה ברדיפה אחרי כיבושים.⁵⁰

לפי ההתבטאויות של פון פריטש, מפקד הצבא, ושל בק, הרמטכ"ל, מצטיירים מאפייניה של האסכולה היריבה כאופורטוניזם, כציות בלתי-מבוקר לפקודות היטלר, כטכנוקרטיה (המבוססת בהתמקדות בעניינים טכניים וטקטיים), כחוסר אמינות וכנטייה לעשות דברים בחופזה.⁵¹ לדעת כמה מחברי האסכולה הטכנוקרטיה, שאומנו על ערכי תפיסות המטכ"ל הגרמני, הוערך גודריאן, שללא ספק היה מייצגה הסטריאוטיפי, כטכנאי יוצא-דופן, כטקטיקן טוב, כקצין חרוץ, אמיץ ותוקפני, הנאמן לגיסותיו. אולם, לדעתם, הוא חסר איכויות של מצביא ושל מפקד בכיר – כלומר, חזון מקצועי מעמיק, שאדרוח מערכתית, תפיסה ואחריות פוליטיים וחוש ביקורת.⁵² ארווין רומל, דמות בולטת באסכולה הטכנוקרטיה, הוערך על-ידי חבריו ועל-ידי פקודיו, שהיו חניכי מסורת המטכ"ל הגרמני, באמות-מדה דומות: קצין אמיץ ותוקפני, המתמחה בטקטיקות זוטרות אך חסר שאדרוח מערכתית וחסר הבנה למהות של ניהול מלחמה מודרנית בקנה-מידה גדול. יתר על כן, רומל מצטייר כאופורטוניסט, שכן עד לשלב מאוחר בקריירה שלו היה איש ח"ר אדוק והתנגד לאסכולת השריון. משהביז, כי השתלבותו בגיסות השריון תאיץ את קידומו, ביקש מהיטלר לעבור אליהם.⁵³

– רצון להביא להתרחשות קרב-ענקים אינטגרלי, שיכריע את המלחמה במהלך אחד מתוך תכנון פריסה ותנועה פשטניות. התקנון הדגיש את ההמשכיות המבוקרת של פעולות בהקשר הרצוף של השגת מטרת המלחמה הכוללת (successive operations). לכן, משתקפת מן הכתובים תפיסה מאוזנת של ערכיות – מתקפה ומגננה כשתי צורות חיוניות של תמרון מערכתי, המשלימות זו את זו, ולא העדפה חד-צדדית של צורה, או של ממד, מסוימים. כותבי התקנון דרשו מרמת הפיקוד המערכתי מאמץ אינטלקטואלי חודר וביקורתי לצורך הבנת מלוא עומקה של המלחמה המודרנית והיקפה וגישה יצירתית, המבוססת על ניתוח מעמיק בכל הקשור בתכנון, בארגון הכוח, באימונו ובהפעלתו במלחמה.

ברמה הטקטית הדגיש התקנון את החיוניות של הניידות, שתושג באמצעות יוזמה פיקודית, ובשילוב הולם בין היסודות החיליים השונים: שריון וכוחות ממוכנים, רגלים, הנדסה, ארטילריה ואוויריה. יתר על כן, התקנון תפס את הטנק בהקשר המערכתי הנכון, והגדירו כמערכת-הנשק המובילה בשדה הקרב. אולם, ברור היה למחבריו, כי לא הטנק ולא כל מרכיב חילי אחר יוכלו להשיג לבדם את היעדים המערכתיים, ולהכריע במלחמה. אלה יושגו רק בתמרון, שפירושו ברמה הטקטית שילוב הולם של המרכיבים החיליים וברמה המערכתית – תפעול יצירתי תואם של עוצבות משולבות ושל מרכיבים מערכתיים בהקשר של היעד האופרטיבי ושל המטרה האסטרטגית הרלוונטיים.

בק וכתביו הבינו את מהות המלחמה המודרנית במלוא עומקה, ואף היו ערים ופתוחים למשמעות הטכנולוגיה בהקשר הזה. לכן, ניתן לומר, כי מה שמכנה גאיר, "החייאת האידיאליזם האסטרטגי הגרמני", אינו אלא גילוי של גישה מערכתית במיטבה.⁵¹

היטלר הכתיב נורמות וקצבים חדשים

העימות בין שתי האסכולות לא התנהל מעולם ישירות משום שהאסכולה האופורטוניסטית חסרה הזדהות קבוצתית, חסרה הנהגה מוכתרת, היתה הטרוגנית בהרכבה והתכנסותה לממדים של קבוצה ארכה זמן. יתירה מזו, כל עוד נמצאו בק ופריטש במשרותיהם, קונספירציה קבוצתית מתוך הצבא נגד הממסד השמרני המסורתי היתה בלתי-אפשרית מבחינה אתית. המאבק התנהל, למעשה, בין היטלר ובין האסכולה השמרנית-מקצועית, כאשר המשרד הפוליטי בפיקוד העליון (משרד המלחמה בראשות בלומברג) משמש איל הניגוח של היטלר. לפיכך, העימות בין האסכולות בתוך הצבא הפך לפתע עובדה מוגמרת, משמש היטלר את רוב הקצונה לצדו, ובודד את בק. במאבק שמר היטלר על היוזמה כל הזמן בידיו, והוא יישמה בתחום אינטרגטי. מנגד ניסה בק להגן על עמדותיו כשהוא משתמש בטיעונים ובכלים, שהיו בלתי-רלוונטיים לטכניקות של יריבו. לכן, אי אפשר שלא לקבל את עמדת גאיר, המגדירה את המאבק בקשר (coup),

שיזם היטלר על מנת להעביר את הצבא הגרמני ואת התכנון האסטרטגי-מערכתי לידיו. הבליצקריג היה מוצר-לוואי, שהתבקש מאליו מהתהליך הזה.

העימות בין היטלר לבק היה בלתי-נמנע לאו דווקא בשל מה שייצגו השניים, אלא משום שיסודותיו היו טבעיים עמוק באמונותיהם. בק חתר לאידיאלים, שמבחינת היטלר היו אנתמה: הוא רצה צבא של מצינות, המונהג בידי עלית מקצועית, ומציית לקוד מסורתי. הוא רצה לשמר בידי הצבא את ניהול האסטרטגיה הצבאית בצורה הגיונית וקוהרנטית, שתתאם לכושר של גרמניה לספק לצבא את צרכיו ולקונסטלציה האסטרטגית של אירופה.

ראשית המאבק בתכנון בניין הכוח, שהחלה בקיץ 1935, ובהחלטות להאיץ את החימוש בנשק התקפי, שנבעו מהתכנון הצבאי לעימות בשתי חזיתות – תוצאת ההוראות (דירקטיוות) של היטלר בשנת 1936.⁵² בק נטה לטעון, כי עד להשלמת תכנית ההתחמשות, שתאריך ארבע שנים, על גרמניה לבנות על יכולת מגננה בלבד.⁵³ משהעלה היטלר, עם תחילת יישום התכנית, את השאלה, האם תוכל גרמניה להשיג עליונות ברזמנית על כל יריבותיה, העתיקו בק ואנשיו את הדיון מן הממד הכמותי לממד עקרוני, והעמידו שאלה נוקבת משלהם: האם תוכל גרמניה להתעצם אי-פעם ולהתחמש כך, שתוכל לנהל מלחמה לפי אמות-המדה המקצועיות והמערכתיות, המוצגות בתקנון לניהוג הגיסות.⁵⁴ משהחליט היטלר על הקדמת תאריך היעד למוכנות גרמניה למלחמה – 1938 במקום 1940 – לקראת היציאה להרפתקות של סיפוח אוסטריה ושל סיפוח חבל הסודטים, טען בק, כי הדרג הפוליטי מגלה חוסר-אחריות.⁵⁵

המהלומה של היטלר הונחתה בחמישה בנובמבר 1937 באמצעות התקפות של המשרד הפוליטי בפיקוד הכוחות המזוינים – רשות, שמעולם לא עסקה בתכנון מבצעים – על הלוגיקה המקצועית, שהציג המטכ"ל. בעקבות ההתקפה החל המשרד הפוליטי בתהליך של תכנון מקיף, שבמסגרתו ניסה לבטא גישות מאולתרות ובלתי-קונוונציונליות, שיימצאו להיטלר את מבוקשו.⁵⁶ התכנונים האלה כוונו לניצול נסיבות פוליטיות אקראיות, שייאפשרו הפעלה יוזמה ומקדימה של כוח צבאי להשגת מטרות – השתלטות על מדינות.⁵⁷

בעקבות מהלומה זו ומה שעקב לה התאמץ בק להוכיח, כי מפאת מגבלותיו האובייקטיביות, לא יוכל הצבא לנהל מלחמה במתכונת, שרצה היטלר, ולקיים ברזמנית את עקרונות ודפוסי היישום המערכתיים. טיעונו הוליכו למסקנה בלתי-נמנעת, כי השבעת רצונותיו של היטלר תוליך להרס הדפוסיים הרציונליים לתכנון ולפעולה האסטרטגיים-מערכתיים ולמבוי סתום אסטרטגי.⁵⁸ מאמצי בק, שנבעו מחששו פן יעתיקו התכנון והניהול האסטרטגיים ליד פוליטיקאים בלתי-אחראיים ומחששו פן ישתרשו גישות אופורטוניסטיות ודפוסי חשיבה ופעולה מכניסטיים-טקטיים בצבא, היו ניסיון נואש לנהל קרב מאסף להצלת נכסיו התפיסתיים. זאת, כיוון שרוב הקצונה

גנרל גודריאן בחפ"ק שלו במערכת סמולנסק

ממזור האמנות האופרטיוויות

הבליצקריג הנו יציר מוחה של האסכולה האופורטוניסטית-טכנוקרטית. אולם, מאחר שהקבוצה חסרה לכידות מקצועית ואחדות תפיסתית – הוא במידה רבה יצור אמורפי. עובדה זו מאומתת על-ידי חוסר-היכולת של הקצינים הבולטים מדור הוורמאכט לגבש נוסחה בסיסית אחידה, שתגדיר את מהות הבליצקריג אף לאחר המלחמה. תופעה נוספת, המשקפת זאת, הנה הוויכוח במחקר המודרני על מהות תרומתו של היטלר ליצירת המושג.⁶⁴

דיכוי התודעה המערכתית היה תנאי בסיסי להיווצרות הרקע הנפשי לפיתוח הבליצקריג. שכן, עצם קיומה של תודעה כזו היה מכשול תפיסתי, שמנע את אימוצם של הלוגיקה, של התהליכים ושל הדפוסים החשיבתיים, שהביאו ליצירתו. את המכשול הטכני העיקרי הסיר היטלר עם פירוק אחדותה המקצועית של הקצונה, עם העתקת התכנון האסטרטגי-מערכתי לידי, וכשהשיג ויתור בלתי-כתוב של הקצונה, שקיבלה את המודוס אופרנדי הזה. את המאיץ ההתנהגותי ליצירת הבליצקריג סיפק היטלר באמצעות הצבת נורמות תחרותיות פרועות לקצינים בניסיון למצוא את הפתרון המבצעי המיטבי למימוש כוונותיו האסטרטגיות.⁶⁵ משום כך, לא התגבש הבליצקריג בתהליך שיטתי ומדעי, המאפיין יצירת תורה, אלא בתהליך אמפירי. יתר על כן, מאחר שהתנאים המערכתיים והטקטיים בזירות הלחימה השונות (פולין, נורווגיה, צרפת, הבלקנים, המדבר המערבי ורוסיה) נבדלו אלה מאלה, מאופיינת התגבשות הבליצקריג באקראיות ובריבוי נוסחים ודפוסים זירתיים מקומיים.⁶⁶

* אופטימיזציה.

נמצא בשלב הזה מאחורי היטלר, ולמעשה, בק בודד פוליטית ומקצועית.

החל מעלייתו פעל היטלר למשיכת רובה של הקצונה הצבאית הסדירה לצדו באמצעות הבטחותיו להגדיל את הצבא ולחמשו מחדש. הצירוף של אפשרות להגשים את חלום הקצונה, של מלל שוביניסטי ושל מליצות תוקפניות שטטש את חוש הביקורת של מרבית הקצונה, והעמיד פיתויים, שלעומתם נראה היושר המקצועי כערך מופשט, ארכאי ויבש. יתר על כן, באמצעות ההצבעה על גודריאן ומאוחר יותר על רומל חשף היטלר את הסטריאוטיפ של הקצין המועדף בעיניו. בכך לא רק העמיד דגם משלו, שהתחרה בדגם של קצין המטכ"ל, אלא אף ניסה להכתיב נורמות וקצבים התנהגותיים חדשים בצבא.⁶⁷ כשנחתה המהלומה בחמישה בנובמבר 1937, גיבשה מול בק אסכולה יריבה, שהפיהרר אישית טיפח, ולפיכך נענתה לאתוס החדש שהכתיב, וצייתה לו. "הוא [בק] נדחק לשוליים על-ידי דור צעיר יותר של קצינים, שהיה פיזי, נמהר וגם הפגין סגנון מבצעי אחר לחלוטין."⁶⁸

לקראת ראשית 1938 נשברה האחדות המקצועית של הצבא; התכנון והניהול האסטרטגי-מערכתי הוצאו מידי מי שהיה אמון מסורתית על יישומם, והועתקו לידיים שאפתניות ובלתי-מקצועיות; נקבעו אמות-מדה חדשות לתכנון ולניהול הללו בדמות אלתור, אופורטוניזם ואימוץ דפוסים מניפולטיביים. יתר על כן, בעצם הפיכת התכנון האסטרטגי הצבאי למעשה תחבלנות, השואב רעיונות מלוגיקה פלילית, הובאה התודעה המערכתית לכדי דיכוי מוחלט. תקומתה של תודעה זו עתידה להתרחש לא מתוקף התעוררות פתאומית של היגיון מערכתי, אלא מכוח הממדים והנסיבות, שאפיינו את המערכה ברוסיה. אולם, אז, כבר היה מאוחר מדי להחזיר את הדברים לקדמותם, ואפילו הגודריאנים למיניהם שילמו את מחיר הבורות של סוף שנות השלושים.⁶⁹

המשמעות החמורה ביותר של המצב החדש היתה המחיר, שתבע עתה היטלר מן האסכולה האופורטוניסטית. הלוגיקה המבצעית של היטלר הונעה בכוח ארבעה עקרונות: השמדה, מהירות, תוקפנות ואופורטוניזם. לוגיקה זו תבעה מן הצבא להמציא בידי הפיהרר דפוסים מבצעיים, דפוסי התנהגות ודפוסים של עבודת מטה, שיאפשרו לממש את כוונותיו האסטרטגיות בדרכו. התוצאות היו תחרותיות פרועה בתחום התכנון הצבאי⁷⁰ והיווצרות הדפוס המבצעי של הבליצקריג.

כוחות מזוינים, שאורגנו באופן טכנוקרטי, וחיילים, שאומנו בתכניות מוכוונות-מימוניות, הופקדו בידי מפקדים צבאיים, שבעטו זה מכבר בקוגניציה המערכתית, ועתה חסרו את הכישורים המקיפים של חשיבה מערכתית, ולא הכירו שום עקרון מלחמה מלבד מיצוע* הכוח בכל מחיר....

אולם, אלה היו הקצינים, שהטיפו עתה לבליצקריג, שלא היה פרי ההתפתחות בטכנולוגיה הצבאית וגם לא היה התורה הגרמנית של מתקפה ניידת, אלא שיטה לניהול מבצעי.⁷¹

המבצעים ובניהולם – התביעה השלישית של היטלר – נעשתה באמצעות "מזכר הוסבאך"⁶⁹. זה מסביר את התלהבות היטלר מהמיכון.

התביעה האחרונה היתה התקפיות, שהתבקשה מהאידיאולוגיה הנאצית, מהאסטרטגיה של היטלר ומהמורשת התפיסתית של הצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה ובעשורים שאחריה. המיכון שירת גם תביעה זו נאמנה משום שאפשר ליצור ריכוזי כוח טוריים, שיצרו הלם טקטי.⁷⁰

חיפוש המקורות התפיסתיים לפיתוח המוצרים המבצעיים, שביקש היטלר, הוליכו את קצונת הוורמאכט באורח בלתי נמנע לתחום הטקטי. שהרי הצטרפות למחנה הפיהרר חסמה את דרך הקצונה לתחום החשיבה האסטרטגית, והולידה את הוויתור הבלתי מודע על הקוגניציה האופרטיווית. ממילא הטקטיקה היתה תחום מודגש להצטיינות הקצונה הגרמנית.

האידיאל הטקטי הגרמני – של הרייכסווור והן של מחליפו ההמוני, הוורמאכט – עמד על ביצוע איגוף וכיתור נגד המערך היריב.⁷¹ טבעם של האסטרטגיה של והממדים המערכתיים של פעולת הצבאות המודרניים גזרו, כמעט באופן בלתי נמנע, כי יישום הדפוסים הללו מחייב חדירה מקדימה של מערך ההגנה היריב.⁷² כאן סיפקו דפוסי ההסתננות הטקטיים, שפיתח אוסקר פון הוטייר לקראת מתקפת אביב 1918, את המתכונת הקונצפטואלית.⁷³ אולם, באימוץ של דפוס הכיתור היה פיתוי נוסף – מעבר לזמינותו כדפוס טקטי מגובש. בתודעה הצבאית הגרמנית נתפסו מסורתית ההשמדה והכיתור באותו הקשר, דהיינו: הכיתור היה המתכון הבטוח והמושלם להשגת השמדה. הצירוף הלוגי הזה אפשר לפתע לא רק להעמיד פתרון אוניברסלי לכל תביעותיו המערכתיות של הפיהרר, אלא גם עורר מחדש שאיפות ליישם את קרב ההשמדה האינטגרלי באמצעות המודל האידיאלי של קאנה.⁷⁴ המכשיר, שהזדמן לידיה של הקצונה הגרמנית, ליישום חדירה בממדים מערכתיים⁷⁵ וגם ליישום מערכת קלחת (Kesselchlacht) במתכונת ובממדים שליפניים היה המיכון.⁷⁶

בניתוחו הביקורתי והחודר, שנותר נקי לחלוטין מדעותיו הקדומות של לידל הארט ומהשפעתו המאוחרת, הצביע מיקשה בשנת 1941 בהקדמה לדיון במהות הבליצקריג על שורשיו הרציונליים: יסודו של הבליצקריג הוא תפיסת קאנה המסורתית של שליפן, המבקשת להגיע לכיתור מושלם של היריב.⁷⁷ השגת הכיתור בתנאי הלחימה המודרנית מחייבת לבצע פריצה בממדים מערכתיים – מה שלא השכילה לעשות מתקפת האביב של 1918.⁷⁸ מאחר שהחדירה היא התנאי הראשון, שממנו מתפתחים ההסתננות והכיתור, ניתן למקד בפועל את תמצית התוכן המבצעי של הבליצקריג בחדירה זו.⁷⁹ האמצעים, שאפשרו להשיג חדירה וליישם הסתננות וכיתור בממדים ובקצב מערכתיים, הם: ארגון קרבי בקבוצות התקפה, ביצוע טקטיקה של מרחב-יחללים וגיוס המיכון.

מכאן, שעל-מנת להצביע במדויק על שורשיו הרציונליים של הבליצקריג ועל מקורותיו התפיסתיים, יהיה עלינו לאפיין את המסגרת הקוגניטיווית, שהציב היטלר לקצונה, ולהגדיר את המכנה המשותף הבסיסי ביותר לניסיונות המגוונים של הגרמנים ביישום לחימה בסדר-גודל מערכתיים.

את המסגרת התודעתית, שלתוכה דחסה קצונת הוורמאכט, בנסיבות של תחרותיות מאולצת, תכנים מבצעיים מאולתרים, היטיב להגדיר גאיר:

ההיגיון של פעולות הוורמאכט נסוב על אופורטוניזם מבצעי חסר קוהרנטיות במקום על כללים ועל עקרונות, שמוסדו בשיטות מדעיות. המגמה האמורה חתרה למיצוי המרבי של ההצלחה תוך שימוש בלתי מרוסן בכל האמצעים ובכל הדפוסים הנגישים, כדי להכות את היריב על-ידי שבירת רצון מנהיגיו. הבליצקריג התקיים מהרס הגישה המערכתית לפיקוד ולשליטה – הוא היה הניגוד המובהק לתורה צבאית ראויה לשמה.⁶⁷

מסגרת זו נתנה בידי הקצונה הגרמנית הכשר להעדיף אלתור של דפוסי פעולה טקטיים-על פני שיטות לניהוג מערכתי. יתר על כן, בהיותה הרציונל האסטרטגי של היטלר, היא הציבה שורת תביעות, שחייבו את המתכנן ואת המבצע הצבאיים. התביעה הראשונה והעיקרית קבעה לאנשי הצבא יעד ומטרה אסטרטגיים-אופרטיוויים לכל הפעולות – השמדת הכוחות הלוחמים של האויב, שבירת רצונו להילחם והשתלטות על מדינתו. בכך חזרה גרמניה לרעיון הקלאוזביצי המסורתי של השמדה.* כאשר הוא יישם את האופורטוניזם הפוליטי-אסטרטגי כדפוס האינסטרומנטלי העיקרי בפעולתו ברמה זו, הציב היטלר תקן, שחייב את קציני המטה ואת קציני השדה שלו לנהוג כמותו. הביטוי לכך ברמה המערכתית היה אימוץ מוקצן של דפוסי פיקוד ושל דפוסי ניהוג טקטיים קדומניים.⁶⁸

הגדרת המהירות כמרכיב מוביל ודומיננטי בתכנון

טקטיקה של מרחבים-יחללים

* Vernichtungsprinzip

עוצבותיהם הממוכנות והרגליות, מתחה את משאביהם, וקטעה את הרצף המערכתי השיטתי של הפעולות עד שהתוצא האסטרטגי-מערכתי היה התשה עצמית.⁸⁵ ההצלחות הגרמניות היוזמות בפולין ובמערב השרו על ההנהגה האסטרטגית והמערכתית הגרמנית הלך-רוח של אופוריה, שהביאם להניח, כי, אכן, שיטתם מבוססת על הנחות רציונליות קוהרנטיות ותכניה המבצעיים נכונים ותקפים. יתר על כן, הלך-רוח זה הביאם לגזור בפשטנות גזירה שווה בין המערכה במערב למערכה הרוסית קודם היציאה אליה.⁸⁶

המניע התפיסתי של המתקפה במערב לא היה בליצקריג. תוקפו של הטיעון הזה מתבקש לא רק מן העובדה, כי הוגה התכנית, אריק פון מנשטיין, לא השתייך לגרעין הקשה של האופורטוניסטים הטכנוקרטיים, ואולי עד שלב מאוחר יחסית לא ידע בדיוק מהו בליצקריג.⁸⁷ בחינה מדוקדקת של מזכר מנשטיין, ששלל את התכנית של המטכ"ל (OKH), מגלה תכנית מערכתית במלוא מובן המלה. פון מנשטיין התכוון להכות את הארגון המשולב של בעלות הברית (הולנד, בלגיה, צרפת וצבא בריטי) מתוך נקודת מוצא מערכתית טהורה.⁸⁸ הוא יזם תמרון מערכה, שכונן בראש ובראשונה להשגת הלם מערכתי – שפירושו, מניעה יזומה של המערכת היריבה מביצוע מטרות המרכזית; דהיינו הגנת הגבול הצרפתי לכל אורכו. בתמרון שיזם ביקש פון מנשטיין לבתר את שני המרכיבים המערכתיים העיקריים של היריב, ולהכותם במדורג במערכה, שתתפתח בשני שלבים ברורים. השלב המערכתי הראשון שילב יסוד מרתק ענק, שנבנה על קבוצת ארמיות B, על קבוצת ארמיות C ועל גורם הולם,

ח"ר תוקף במערכת עלם חלפה במדבר המערבי, 1942

בניתוחו האנליטי חושף מיקשה את מלוא הלוגיקה המבנית ואת היסודות הטקטיים של תפיסת הבליצקריג. הצגתו משקפת את המחקר הכולל, המעמיק והמהימן ביותר של הבליצקריג משום שנבנה על לימוד החומר הגרמני הכתוב בדזמנו ועל ניתוח נוקב של אירועי הלחימה, שבהם יושם הבליצקריג. הצגה זו מעמידה את התפיסה כולה באור של מתכון פעולה, או של תרגולת-על טקטית, החסרים מטרה קונקרטית והגדרה של יעדים מערכתיים תואמים, המתבקשים הגיונית ממטרה כזו. תמציתה של תרגולת-על זו היא הדגשה של הביצוע הקרבי והצגה של שורת הישגים טקטיים, הקשורים טכנית אלה באלה. אין בתרגולת זו הגדרה מערכתית שיטתית של עדיפויות. ומשום כך, החשיבות של הערכים של *Aufrollen* ו-*Schwerpunkt*, היוזמים את התרגולת, או את הביצוע, זהה לזו של התוצא הסופי, האמור לייצג יעד, או הישג, מערכתי.⁸⁹ המהות כולה היא של מתכון טכני לפעולה, ההופך אמצעי, או נוהל למטרה.

בדרך הזו הומרה תפיסה בעלת יומרות לניהול מלחמה רבת-י למעין מתכון טכני, פשטני, הנדחס לשורה של משפטים קצרים, המאורגנים בלוגיקת שרשרת: השמדה של צבא האויב היא המטרה האסטרטגית, ולכן היא מחייבת לבצע תמרון של כיתור רבתי, שהוא הדרך הבדוקה להשגתה.⁹⁰ ביצוע הכיתור – היעד המערכתי המועדף והקבוע – מחייב להשיג פריצה, וזו מחייבת ליצור מסדרון תנועה למעבר כוחות. יצירת מסדרון כזה מושגת לאחר חדירה ובאמצעות פעולה מתגלגלת של טיהוד. חדירה, שהיא הצעד הראשון בתהליך הסכמטי, מחייבת ליצור הלם טקטי.⁹¹ בנקודת החדירה. את זה ניתן להשיג באמצעות ריכוז מרבי של כוח ושל אש באותה נקודה.⁹²

הצלחת הבליצקריג בפולין (ספטמבר 1939) נבעה מגילוי של בורות מערכתית חריגה בצד הפולני ומנחיתות – טקטית וטכנולוגית – משמעותית. שורה של תנאים גיאואסטרטגיים מסוימים אפשרו למיכון הגרמני למצות את מלוא עוצמתו של הבליצקריג מול מוגבלות המרחב והכוח הפולניים. לפיכך, התוצא האסטרטגי במערכה זו היה יכול להתפרש, במידה מסוימת של צדק, על-ידי הגרמנים כהשמדה. במערכת הבלקן אפשרו לגרמנים הנוף המבוחר והממדים המוגבלים של הכוח שהופעל למצות את מלוא עליונותם הטקטית בסדרות של קרבות בליצקריג חטיבתיים, או דיוויזיוניים.⁹³

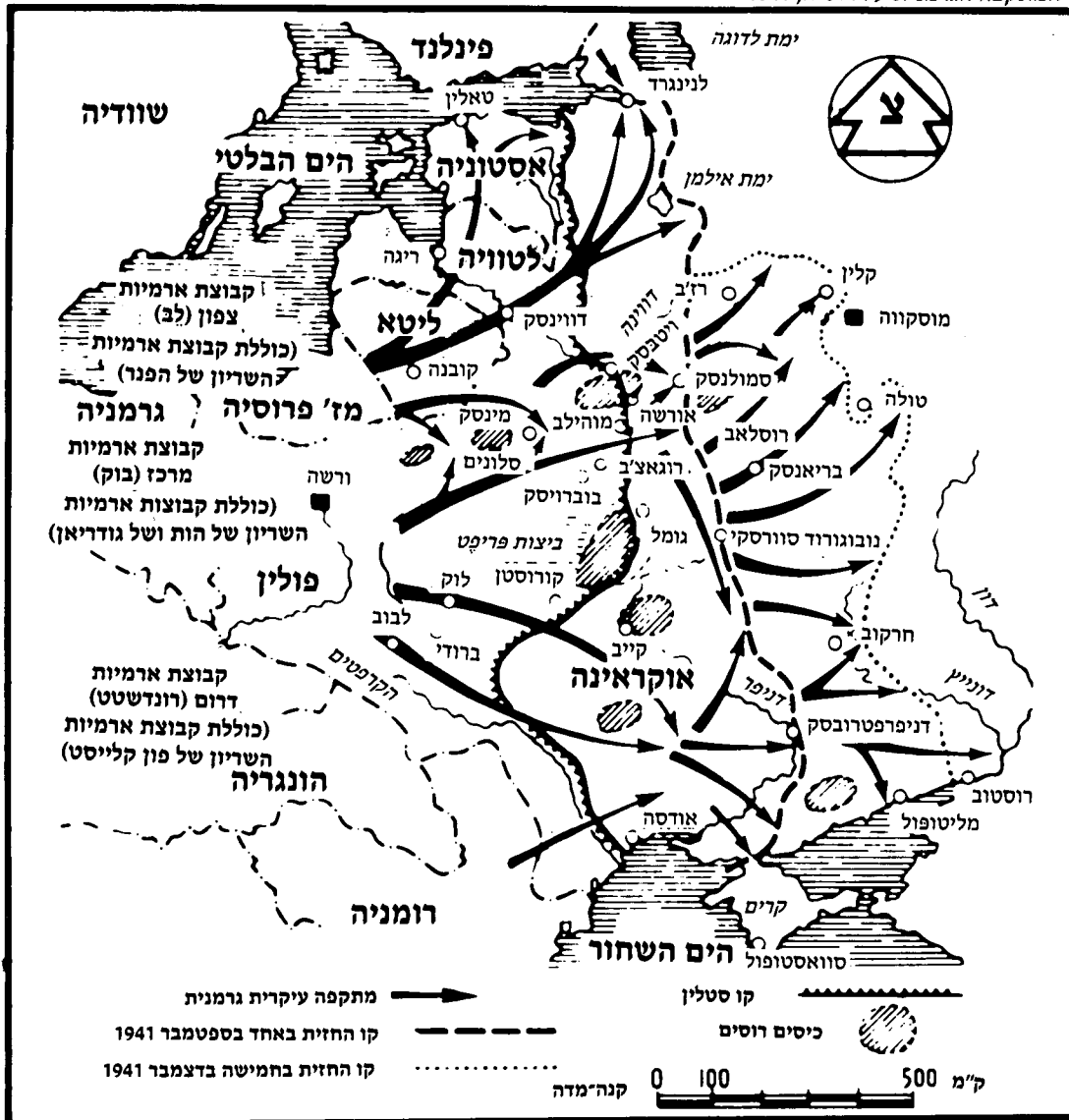
בצפון אפריקה ובמערכה הרוסית, למרות הבדלי הממדים ועוצמת הלחימה, ניכרה בהתפתחות העימות חוקיות דיאלקטית דומה. המצוינות הטקטית החריגה של הגרמנים הוליכה אותם עם הזמן לחשיפה קרבית של חולשותיהם ושל בורותם המערכתית. ככל שגברו הצלחותיהם הטקטיות, ורבתה חדירתם לעומק מרחק היריב, כך הפך מצבם המערכתי לשביר יותר. נטייתם להגיע למיצוי מרבי של השמדת הכוח היריב באמצעות מהלומות ממוכנות, החודרות לעומק, ומבקשות לכתר את עוצבותיו יצרה קיטוב כה דרסטי בביצועים של

למבצע אחד לא יוצמד התו של 'בליצקריג', וזו – המערכה בצרפת.

נקודת המוצא בתכנון המתקפה במזרח היה מוטעה משורשו, והצביעה על חוסר מוחלט בהבנה מערכתית. התכנון האסטרטגי הגרמני התעלם לחלוטין מאפשרות, כי קיים עומק רוסי – בתחום המרחב, המשאבים וכוחות לוחמים.⁹¹ לאור זאת ולאור ההנחה המובנת, כי המרחב הרוסי רחב מדי מכדי שניתן יהיה להקיפו במערכת כיתור קוהרנטית אחת, נטה התכנון המערכתי הגרמני להפעיל את שלושת המכלולים המערכתיים העיקריים (שלוש קבוצות הארמיות) בתקיפה קווית לכל רוחב המרחב הרוסי. פעולתם נועדה להיות סימולטנית, אך, למעשה, פעלה כל אחת מהן עצמאית וללא תלות ביניהן.⁹² כל קבוצת ארמיות נועדה להבקיע את החזית בגזרתה באמצעות תנועות שריון מהירות לעומק מערך ההגנה הרוסי, לכתר את מרב הכוחות הלוחמים במרחבה,

שהתבסס על קבוצת ארמיות A, ובעיקר על קבוצת השריון פון קלייסט. הצירוף הזה נועד לא רק לגרום לבעלות הברית להעתיק את מרכז מסת המגננה קדימה ככל האפשר, אלא בראש ובראשונה ליצור מרכז כובד מערכתי מושלם בחזית הארדנים.⁹³ לאורכו של מרכז הכובד הזה הנחיתה קבוצת השריון פון קלייסט את המהלומה, שהביאה להתרחשותו של ההלם המערכתי. לכן, ממדיו המוגבלים של המרחב הצרפתי וריתוקה הקדמוני של המגננה לתוך פלנדריה ולתוך בלגיה הפכו את עצם החדירה של חודי הכוח ההולם לכיתור מכאני. דברי גודריאן בתחקיר הסופי למפקדי העוצבות המערכתיות בפני היטלר, בראשית מארס 1940, הנם ההוכחה הנחרצת לכך, כי התכנית לא נתפסה מלכתחילה באמות'מדה של כיתור.⁹⁴ משום כך, אם בוחנים את מבצעי הוורמאכט במלחמת העולם השנייה בראייה של תכנים מבצעיים ולאור ביקורת מערכתית, מן הראוי, כי

המתקפה הגרמנית על רוסיה, 1941

הערות

1. M. Geyer, 'German Strategy between 1914-1945', in P. Paret, ed., *Makers of Modern Strategy*, Harvard University Press, 1988.
2. Geyer, 'German Strategy', pp. 572-3.
3. A. Hillgruber, *Der Zweite Weltkrieg, 1939-1945: Kriegsziele und Strategie der Grosse Mächte*, Stuttgart, 1982.
4. M. van Creveld, *Fighting Power, German Military Performance*, US Department of Defense, Washington DC, 1980, p. 40.
5. F.O. Miksche, *Blitzkrieg*, London, 1941, p. 13.
6. K.J. Macksey, *Guderian: Panzer General*, London, 1975, p. 68.
7. L.H. Addington, *The Blitzkrieg Era and the German General Staff 1865-1941*, New Brunswick, 1971, p. 234.
8. B.H. Liddell Hart, *Memoirs*, New York, 1967, Vol. 1, p. 247.
9. M. van Creveld, 'On Learning from the Wehrmacht and Other Things', *Military Review*, Vol. LXVII, No. 1, p. 66.
10. H. Guderian, *Erinnerungen Eine Soldaten*, Heidelberg, 1951, p. 12.
11. F. Helder, *Kriegstagebuch: Der Russlandfeldzug bis zum Marsch auf Stalingrad*, Vol. 2, Bd. 3, 3 August 1941.
12. J.W. Woodmansee, 'Blitzkrieg and the Airland Battle', *Military Review*, Vol. LXIV, No. 8, p. 21.
13. G.A. Higgins, 'German and US Operational Art: A Contrast in Maneuver', *Military Review*, Vol. LXV, No. 10, p. 23.
14. E. von Manstein, *German Defensive Operations against the Soviets by Army Group South, 1943-1944*, L.H.A. * 9/24/124, p. 3. Notes on the interrogation of Generaloberst Halder, CW/OCT/45 CRGG 332, L.H.A. 9/24/107, p. 4. Talk with General Manteaffel, December 10 1945, L.H.A., 9/24/125, p. 8. Talk with General Blumentritt, December 1945, L.H.A., 9/24/93, p. 22. Talk with General W.R. von Thoma, November 15 1945, L.H.A., 9/24/144, pp. 5, 6. F. Halder, *Hitler as War Lord*, London, 1950, p. 23. B.H. Liddell Hart, ed. *The Other Side of the Hill*, London, 1951, p. 129. E. von Manstein, *Lost Victories*, London, 1958, pp. 275, 276. Van Creveld, 'Learning from Wehrmacht', p. 66. Geyer, 'German Strategy', pp. 585, 589.
15. דרך טיפולו של לידל הארט בחקירת הקצינים הגרמניים ובסוגיית הבליצקריג נחשפה בידי בונד בספרו: B.J. Bond, *Liddell Hart: A Study of his Military Thought*, London, 1977.
16. פירוט יתר של טענותיו הביא בונד במאמרו, 'Liddell Hart and the German Generals', *Military Affairs*, No. 41, 1977, pp. 16-25.
17. המניפולציה והעיוות ההיסטורי נחשפו במחקר המפורט של ג'ון מירשהימר - *Liddell Hart and the Weight of History*, London, 1988.
18. במכתב של לידל הארט לגודריאן ב-30 ביולי 1949 הוא הציג באופן סמכותי את הגדרתו למהות הבליצקריג,

* ארכיון לידל הארט.

ולהשמידם.⁹³ ואכן, הקלחות הגדולות, שבהן כותרו כוחות סובייטיים בחזית מינסק, בחזית סמולנסק, בחזית קייב, בחזית בריאנסק ובחזית ויאזמה, הראו על דבקות שיטתית בעיקרון הזה. יתר על כן, הסטת קבוצת השריון גודריאן מהמשך פעולתה הרציפה בכיוון יעדה המערכתי והטייתה לבצע את מערכת הכיתור של קייב מורות, כי הזדמנויות לבצע כיתורים היו שיקול מבצעי מועדף על פני פעולה שיטתית ועקיבה בכיוון המטרות והיעדים המערכתיים, שהוגדרו מראש.⁹⁴ גם לאחר שהתבהר לחלוטין, כי המגננה הרוסית עמוקה הרבה משחשבו, וגם לאחר שהובהר בראשית אוקטובר 1941, כי שרשרת קלחות הכיתור המדהימות לא השמידה את הכוח הרוסי, ואף לא שברה את כושר לחימתו, לא התפכח הפיקוד הגרמני משיגיון הכיתור. ההשתלטות על מוסקווה נועדה להיעשות במתכונת של מערכת קלחת נוספת, שהשתלבו בה קבוצת השריון גודריאן וקבוצת השריון הות.⁹⁵ גם המכות של מוסקווה (חורף 1942) ושל סטלינגרד (חורף 1943) לא השכילו למתן את הדחף הטקטי הזה לבצע כיתור בכל מחיר. כאשר זימנו הרוסים לגרמנים באביב-קיץ 1943 את בליטת קורסק, הפך הדחף לכתר מהתשה עצמית להתאבדות: הגרמנים עטו על ההזדמנות בגישה פשטנית ורדודה.⁹⁶ תופעה זו נשנתה באותה חוקיות ממש במדבר המערבי במערכת גאזלה (מאי 1942) ובניסיון החפוז של רומל לבצע כיתור במערכת עלאם חלפה (סוף אוגוסט 1942).⁹⁷

כפי שניתן לראות, הבליצקריג כשל כל אימת שפעל בתנאים אינטנסיוויים של לחימה מערכתית, או נגד צבאות וארגונים מערכתיים. יתירה מזו, סוד הכישלון של הבליצקריג מונח בלוגיקה המעוותת, המונחת בבסיסו. דפוס הכיתור אינו דפוס שלילי; נהפוך הוא. לפי אמות המידה של המכניקה הצבאית, הוא משקף את פסגת התמרון הטקטי. אולם, כפי שמלמדות מערכת קאנה עצמה ופרשת כישלונו של חניבעל במערכת איטליה ובמלחמה הפונית כולה, מקומם של הכיתור ושל ההבקעה בהקשר הטקטי כאמצעים אינטסטרומונטליים במצאי הווריאציות של התמרון הטקטי.

השמדה אינה יכולה להיות נקודת-מוצא לטפל ביישיות אופרטיביות-אסטרטגיות משום שאי אפשר להשמיד מערכות-כוח גדולות. לכן, תמרון כיתור – גדול, יצירת, ונחרץ בתוצאותיו ככל שיהיה – אינו אלא מתכון מכאני חסר היגיון מערכתי. לפיכך, הניסיון להעתיק בהגדלה דפוס פעולה קרבי מתחום הקוגניציה הטקטית לקוגניציה האופרטיביות רק יצר אשליה של השגת אפקטים מערכתיים. יתר על כן, כפי שהוכיחו האירועים, יצרה העתקה זו רעשים כה חריפים במערכת עד שהפעולה המערכתית של הוורמאכט השתבשה לחלוטין, והוא פשל בכינוס הישגיו הטקטיים למסגרות של יעדים אופרטיביוויים; ובסופו של דבר קרס.

(החלק השני של המאמר – בגיליון הבא של מערכות)

22. C. Messenger, *The Art of Blitzkrieg*, London, 1991, p. 78.
- הציג את הפרסום היחיד, המשקף ראייה ותפיסה מערכתית בתקופת השלטון הנצינל-סוציאליסטי, כארכאי וכחסר ערך. יתר על כן, הוא התייחס לפרסום הרציני הזה כמפלט. והחמור מכל, הוא אפילו לא ציין את תאריך פרסומו המדויק – 1936.
23. Manstein, *Aus Einem Soldatenleben*, *ibid.*
24. הכשלים אלה נגעו למשל: לחימוש של עוצבות הטנקים הגרמניים במערכה על צרפת בטנקי PzKW I, II שלא נועדו לחימה אלא לאימוני מערך השריון עד הספקת די טנקים PzKW III, IV, גודיאן, שם, ע' 28. כשל אחר, נגע לחימוש הטנקים PzKW III בתותחים הנחותים 37 ס"מ ר"מ 50 מ"מ L-24. כשל נוסף נגע לאי ציודם של כוחות ההנדסה בדי כלי רק"ם ייעודיים,
- XIX Pz Korps Abt. Ia Erfahrungsberichte, des Pionieren Bataillon, Oktober 1939, RH 21-2/V.29.
- כשל נוסף: אי ציוד ברק"ם וארגון תואם ללוחמה של חטיבות הח"ר הממוכן, F.M. von Senger und Etterlin, *Die Panzergrenadiere*, Munich, 1961, pp. 76-77.
25. General Stab, ed., *Heeres Dienstvorschrift 300, Truppenführung*, 2 vol. Berlin, 1936.
26. Van Creveld, *Fighting Power*, p. 30.
27. *Truppenführung*, Introduction, par. 11.
28. Miksche, *Blitzkrieg*, pp. 59, 129.
29. A. Hillgruber, *Der Zweite Weltkrieg, 1939-1945: Kriegsziele und Strategie der Grossen Mächte*, Stuttgart 1982. Geyer, *German Strategy*, pp. 572-573.
- משתמשים בפנותם לתהליך כנפילת האסטרטגיה המקצועית. המונח אסטרטגיה מקצועית נכון, אך הוא כולל מדי. אנו נשתמש בו רק כדי להתייחס לעניינים הנוגעים לניהולה של אסטרטגיה במפגש שבין הדרג הפוליטי לדרג הצבאי העליון, במקרה שלנו, הפיהרר OKH. במונח קוגניציה אופרטיבית נתייחס לכל מה שנוגע למכלול הידיע, התפיסות, התליכי רכישת התפיסות ודרכי יישומן ברמה האופרטיביות.
30. Guderian, *Panzer Leader*, pp. 32-33.
31. K.J. Müller, ed., *General Ludwig Beck: Studien und Documenten zur Politische-Militärischen Vorstellungswelt und Tätigkeit des Generalstabschefs des Deutschen Heeres 1933-1938*, Boppard, 1980, pp. 266-270.
- בק הגדיר את האסכולה היריבה: "הם בפשטות הגדילו את השימוש באש בתמרון... מעולם לא למדו להעריך מבצעים בהקשר של אסטרטגיה קוהרנטית... הם היו טכנוקרטים ולא אסטרטגים."
32. גאיר כינה את הקבוצה "הטורקים הצעירים".
33. R. Barthel, *Theorie und Praxis der Heeres Motorisierung in Fachistischen Deutschland bis 1939*, Diss, Phil., Leipzig, 1967.
34. Guderian, *Panzer Leader*, pp. 24, 25, 29-30.
- גודיאן שירת כקצין מטה תחת פיקודו של פון שטולפנגל וכמפקד גדוד בדיוויזיה 3, שעליה פיקד האחרון. אף שלא הזכיר מפורשות השתייכות לקבוצה זו, ניכר מטיב היחסים בינו ובין פון שטולפנגל ומאופיים על עשייתם המשותפת, כי הוא אכן השתייך לקבוצה.
35. Geyer, 'German Strategy', p. 566.
36. Posen, *The Source of Military Doctrine*, p. 180.
37. E.W. Bennett, *German Rearmament and the West, 1932-1933*, Princeton University Press, 1979, pp. 235-241, 338-355.
38. M. Geyer, 'National Socialism and the Military in L.H.A. 9/24/106. במכתב התשובה המגומגם והלא-החלטי הציג גודיאן תפיסה עמומה לחלוטין שנותנה באמצעות תיקונו של לידל הארט בגוף הטקסט להצגת הזדהות מוחלטת עם תפיסתו, L.H.A., 9/24/106. 30.7.49"
15. מחקרו המאוחר מספק אולי את הדוגמה המאלפת לתופעה: B.R. Posen, *The Sources of Military Doctrine, France, Britain and Germany between the World Wars*, Cornell University Press, 1988, p. 206.
- המחקר של פוזן ביקורתי, מקורי וקוהרנטי. הוא נכשל רק בנסותו להציג באופן ביקורתי נוסחה של הבליצקריג הגרמני. בתוצאה המתקבלת המלים הן של פוזן, אך הרעיונות הם של לידל הארט.
16. B.H. Liddell Hart, *The Other Side of the Hill*, London, 1951. H. Guderian, *Panzer Leader*, New York, 1953 (With a forward by B.H. Liddell Hart).
17. דוגמאות מובהקות לכך הם הפעילות של חוג הקצינים האינטלקטואלים-רדיקליים בהנהגת פון בלומברג ופון שטולפנגל וכן הספרים: Joachim von Stalanager, *Das Testament des Grafen Schlieffen* Berlin, 1927. Fr. von Rabenau, *Entschlüsse Gegen Einen Zahl Überlegenen Genger*, Berlin, 1935.
18. גודיאן הודה במפקד השריון (עמ' 21-20), כי קרא שני גורמים זרים: כתבי לידל הארט ופולר וכן ספרו הטכני של האוסטרי פריץ הייגל, *Taschenbuch der Tanks* מיקשה טען בבליצקריג, כי המטכ"ל הגרמני הושפע רבות מתפיסותיו המבצעיות והארגוניות של הגנרל האוסטרי אימאנסברג, שהועלו בספרו *Der Kampfswagenkrieg*, שזכה אפילו להוצאה גרמנית – מינכן, 1938. מיקשה טען, כי מתכונת הארגון שהציע אימאנסברג, הועתקה כמעט כלשונה גם במבנה דיוויזיית השריון וגם במבנה הדיוויזיה הקלה. יש יסוד סביר להניח שבמסגרת המגעים בין הריכסוהר לצבא האדום, שנמשכו עד 1933, הושפעו הגרמנים במשהו מהתפיסות המבצעיות והארגוניות של הרוסים, ובמיוחד לאור העובדה, שהסובייטים הקדימו את הגרמנים בתחום התיאוריה, בתחום הארגון העוצבתי, בתחום הטכנולוגי ובמיוחד בתחום יישום התפיסות באימונים ובתמרונים רבי-היקף. אף שביקר בברית-המועצות כמה פעמים, לפני 1933, וגם אחר-כך, לא הזכיר זאת גודיאן כלל.
- M.J. Kurtzinski, *Taktik des Heeres* 1935 ב-1935 תורגם לגרמנית הספר *Schneller Verbände*, Potsdam, 1935. אז נמצאו הרוסים בשלבים הסופיים של פיתוח תפיסות הקרב העמוק המשולב ובשלב מתקדם של פיתוח תורת המערכה העמוקה. בעקבות הופעת הספר הזה, שפרסומו אינו מוזכר בשום מקור גרמני, נוצר גל של כתיבה טקטית מודרנית בגרמניה.
19. גודיאן העיד בספרו, כי מצא עצמו עוסק לגמרי לבדו בעניין הכוחות הממונעים, אשר מפאת הקונוטציות הטכניות-לוגיסטיות לא עניינו רבים. לדבריו, כקצין זוטור נשא לבדו בעול של גיבוש תפיסה בסיסית וארגון כוח; כמפקד גדוד שריון נאבק לביצוע תרגילים על-פי התפיסות שגיבש מתוך אמונה כי כוח שריון יקום, ובניגוד למפקדיו הבכירים, שהיו סקפטים מאוד. כן הובאה התבטאותו המבדחת של רמטכ"ל הצבא פון פריטש, המציגה את גודיאן כאבי השריון: "רק דבר אחד חסר: בלון, שישא עליו את הכתובת: 'השריון של גודיאן הוא הטוב ביותר'." גודיאן, *מפקד השריון*, ע' 20.
20. גודיאן, שם, ע' 24.
21. *ibid.*, pp. 32-33, L.H.A., 9/24/106. Guderian's letters, October 7, 1948 and December 14, 1948. E. von Manstein, *Aus Einem Soldatenleben*, Bonn, 1958, pp. 240-241. Talk with von Thoma, November 1, 1945, L.H.A., 9/24/144, p. 1.

63. Geyer, 'German Strategy', p. 587.
64. פוזן טען, כי המערכה בפולין אינה בליצקריג במובן הטור של המלה, וצרפת היא היישום הקלסי של בליצקריג מיקשה (עמ' 43-49) הצביע על הנוסחים השונים שהתפתחו כתוצאה מהתנאים השונים בזירות השונות.
65. Geyer, 'German Strategy', p. 585.
66. Panzer Gruppe von Kleist, Abt. Ia, Chef. des Generalstabes, Chefsache Richtlinien für die Führung Schneller Gruppen, p. 11, Oktober 20, 1940, RH 21-1/37
67. Hossbach Memorandum.
68. במכתב ללידל הארט (20 בדצמבר 1949) הביע גודריאן את הערכתו, כי המושג הטקטי "הלם" הנו המושג המוביל בבליצקריג: "אני מעדיף דיוויזיה עם 400 טנקים על פני דיוויזיה עם מעט טנקים כיוון שטנקים הנם הנשק העיקרי של דיוויזיית השריון, שייצור את כוח ההלם של ההתקפה". L.H.A., 9/24/106
69. Guderian's letter to Liddell Hart dated May 1, 1949. L.H.A., 9/24/106. השלב הפותח במערכה בפולין היה יוצא דופן שכן המצב הגיאואסטרטגי התייר לגרמנים להתייצב בהיערכות פתיחה, שאפשרה איגוף כפול מערכתי מלכתחילה.
70. Posen, *The Sources of Military Doctrine*, p. 183.
71. K. von Kraft Delmensingen, *Der Durchbruch: Studie an Hand der Vorgänge des Weltkrieges 1914-1918*, Hamburg, 1973.
72. A. von Schlieffen, *Gesammelte Schriften*, Berlin, 1913, Vol. 1, p. 17.
73. C. von der Goltz, *The Conduct of War*, London, 1899, pp. 181-195. (no specific date is referred). W.K. Nehring's letter to Liddell Hart.
- קודם למלחמת העולם הראשונה נשללה ההבקעה המערכתית משום שהוליכה, לטענת המחבר, באופן בלתי נמנע לביצוע התקפה טקטית חזיתית-קווית.
74. G. Blumentrit's letter to Liddell Hart, January 7, 1958, L.H.A. 9/24. K. Dittmar's letter to Liddell Hart, 6/12/57, L.H.A. 9/24/206. L. Geyr von Schwepenburg's letter to Liddell Hart 12.1.58, *ibid.* Von Manstein's letter to Liddell Hart, 25.1.58, *ibid.* L. Cruwell-s letter to Liddell Hart, 23.1.58, *ibid.*
75. Schwerpunkt מתורגם לאנגלית כ"Thrust Point שהוא ערך טקטי; להבדיל מ"Center of Gravity שהוא ערך מערכת. Aufrollen מבטא בגרמנית את המונח הטקטי "לגלול", או "לקפל" - באנגלית: to clear, to roll-out או to work along
76. OKH Richtlinien für die Führung und Einsatz der Panzerdivision, December 3, 1940, p. 12, B II Dg 66. from E. von Manstein to Liddell Hart, January 25 1958, L.H.A. 9/24/124. Talk with G. Heinrici, January 3, 1946, L.H.A., 9/24/120.
77. H. Guderian. *Panzer Marsch*, tr. M. Michaelis, p. 14, Draft offered to Liddell Hart, L.H.A., 9/24/44. Talk with W.R. von Thoma, November 11, 1945, L.H.A., 9/24/144, p. 1.
78. OKH Richtlinien für Führung und Einsatz der Panzer Division, December 3, 1940, p. 21. E. von Manstein, *Lost Victories*, London 1958. p. 109.
79. F.W. von Mellenthin, *Panzer Battles*, University of Oklamoma Press, 1986, pp. 26-39. E. Röhricht, *Probleme der Kesselschlacht*, Karlsruhe 1958, p. 11.
80. Steiger, *Armour Tactics*, p. 36. Geyer, 'German Strategy', pp. 574, 591.
- Weimar Republic', in P. Stachura, ed., *The Nazi Mächtergreifung*, London, 1983, pp. 101-123.
39. Guderian, *Panzer Leader*, pp. 32, 302. Guderian's letters to Liddell Hart October 7, 1948 and December 14 1948 L.H.A. 9/24/106
- על הנושא הראשון לעימות העיד גודריאן באומרו: "זו היתה כוונת בק ליצור מטכ"ל לצבא החדש של הרייך השלישי, בהתאם לרוחו של מולטקה."
- Panzer Leader*, p. 32.
- הנושא השני פורט ב: Geyer, 'German Strategy', pp. 568-571.
- הנושא השלישי עלה בבירור במזכר מעשרים במאי של בק: Müller, *General Ludwig Beck* pp. 503-550.
40. Guderian, *Panzer Leader*, pp. 33. Messenger, *The Art of Blitzkrieg*, pp. 74-80.
41. Guderian, *Panzer Leader*, *ibid.*
42. Geyer, 'German Strategy', p. 586.
43. Guderian, *Panzer Leader*, pp. 31-32, 33. Müller, *General Ludwig Beck*, pp. 266-70.
44. Hasso von Manteuffel's letter to Liddell Hart from March 10, 1949, L.H.A., 9/24/125. F.G. von Schwepenburg's letter to B.H. Liddell Hart from March 8 1949, L.H.A., 9/24/206.
45. Talk with General W.R. von Thoma dated November 20, 1945, L.H.A., 9/24/144.
46. Geyer, 'German Strategy', pp. 567-568. W. Murray, *The Change in the European Balance of Power 1938-1939, The Path To Ruin*, Princeton University Press, 1984, p. 174.
47. M. Messerschmidt, 'German Military Effectiveness between 1919-1939', in A.R. Millett and W. Murray, ed., *Military Effectiveness in the Interwar Period*, Boston, 1988, p. 243.
48. Geyer, 'German Strategy', p. 567.
49. *Ibid*, p. 586.
50. 'Observation on the Military-Political Situation in May 1938', in Müller, *General Ludwig Beck*, pp. 502-511.
51. M. Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit: Reichswehr in der Krise der Machtpolitik 1924-1936*, Wiesbaden, 1980, pp. 446-449.
52. Müller, *General Ludwig Beck*, pp. 182-183.
53. Geyer, 'German Strategy', p. 569.
54. שורת התכנונים הללו כונתה Sonderfalle (דהיינו, מקרה חירום), ונגעו להשתלטות על אוסטריה ועל צ'כוסלובקיה.
55. Geyer, *Aufrüstung*, pp. 419-428, 429-432.
56. Müller, *General Ludwig Beck*, 'The Memorandum of May 20', pp. 503-550.
57. Posen, *The Source of Military Doctrine*, p. 212.
58. Geyer, 'German Strategy', p. 572.
59. ב-26 בדצמבר 1941 אסר היטלר כל נסיגה (אף שעל), ולנהל מגננה קישחת. הוא הדיח את גודריאן, שסירב לקיים את הפקודה לא לסגת.
- OKW, W.F. ST./OP. Abt.(H) Nr. 442, 277/41 GEH. Kdos. Chefs, 26 December, 1941. RW 19/166.
60. ב-1938, לאחר הפלת בק, העמיד האלדר, הרמטכ"ל החדש, לפי דרישת היטלר, תכנית לגיוס ולבניין כוח (תכנית גיוס בגלים), בניגוד לתפיסותיו של בק.
61. Geyer, 'German Strategy', pp. 586, 572.
62. Posen, *The Sources of Military Doctrine*, pp. 212-213. R.J. O'Neill, *The German Army and the Nazi Party 1933-1939*, London, 1966. D. Bradley, *Generaloberst Heinz Guderian und die Entstehungsgeschichte des Modernen Blitzkrieges*, Osnabrück, 1978.

(סוף בעמוד 54)

טנקים בלוחמה

אנו שואפים להימנע מלש"ב ככל האפשר. אבל מה יקרה אם לא נוכל להימנע ממנה (כמו, למשל, בפעולה בפנמה בסוף 1990)? אני משוכנע, כי לא היינו מצליחים להימנע ממנה גם בשדה הקרב האירופי (למשל, בגרמניה המערבית, המשופעת בערים) כיוון שלעתים קרובות יעדים מרכזיים (כמו עיר בירה, או מקום מושב הממשלה) יימצאו בלב עיר. ערים וכפרים שוכנים על צירי תנועה, או חוסמים צווארי בקבוק בשטחים קשים לתנועה. מערים שנעקפו עלולות להגיח יחידות אויב חזקות אל עורפנו. ברור אפוא שעלינו להיות מוכנים ללחום בשטחים הבנויים, ולשם כך אנו זקוקים לתורת לחימה. תורה כזו חייבת להביא בחשבון את הדרישות, הנובעות ממתארי הסכסוכים, שבהם אנו עלולים להילחם. היא חייבת לדאוג, כי הנזקים והאבדות – לכוחותינו ולאזרחים כאחד – יהיו נמוכים עד למזער.

לוחמה בשטח בנוי (לש"ב) הנה מצורות הלחימה המורכבות, התובעניות והעקובות-מדם ביותר. חרף הניסיון, שנרכש באאכז, במנילה, בסיאול, בהואה ובפנמה סיטי, צבא ארצות-הברית מקדיש לתחום הזה מאמץ מצומצם ביותר. וגם אם הצבא בכללותו הותיר פסק-זמן מסוים ללש"ב במרוצת השנים, הנה אנו, אנשי השריון, התעלמנו ממנה כמעט לחלוטין. אנו מכריזים על שאיפתנו להימנע מלש"ב, ומקווים, כי נעקוף בזה את הבעיה.

אין פלא אפוא כי תורת הלחימה שלנו בלש"ב קלושה – עד כי דומה, שנכתבה עבור הצבא האמריקני בשנת 1945, ולא ל"נכדר" בן סוף המאה העשרים. יתר על כן, כמעט שלא קיימת כל תורה להפעלת טנקים בלש"ב. הטיפול החלקי בלש"ב במדריכי השדה FM 71-1, FM 71-2 ו-FM 123 אינו מסייע ללוטננט, לקפטן, ואפילו לקולונל. גם מדריכי השדה של הח"ר אינם טובים יותר, והמדריך ללש"ב – FM 90-10 – עודכן באחרונה בשנת 1978, עוד בטרם השכילו לרדת לעומק ההשלכות של חימוש מדויק ושל שריון מודרני. יישום של ה"תורה" הקיימת (אם בכלל ניתן להדביק תואר "מפוצץ" כזה למה שיש בידינו כרגע), פירושו שנזדקק ליחידות ח"ר כבד (ולא ח"ר ממוכן) בסגנון מלחמת העולם השנייה. אך גם כך, היחידות הללו, מוטות-ח"ר, יסבלו אבדות בשיעור, שאיננו מוכנים לקבל. היחידות הקיימות יתקשו ליישם את הטקטיקות הללו; היחידות הכבדות דלות מדי בח"ר; והיחידות הקלות חסרות עוצמת-אש.

בשמה בנוי

לוטננט קולונל ויליאם ר' בטסון*

* מג"ד שריון בחטיבת ברלין של צבא ארצות הברית. עובד לפי מאמר בגיליון יולי-אוגוסט של Armor.

** to maximize

חיילים מתורגלים היטב חוצים רחובות בריצה, בסיוע מקלעים, ומטילים דימונייד לתוך חלונות לפני שהם מסתערים פנימה לטהר חדרים, לפי התרגולת. זו לחימה של מ"כים ושל מ"מים, ומעטות בה ההזדמנויות לנצל תכליתית סיוע ארטילרי ואש מרגמות. מסורתית, הטנקים נשארים "לבודד את היעד", ולחסום צירים מפני התקפות נגד של שריון האויב. לעתים, אך לעתים נדירות בלבד, מסייעים הטנקים באש. אין אנו צריכים להתפלא על שהטנקים נשכחים, או כמעט שאינם מנוצלים. המ"פים של החי"ד הקל בחטיבת ברלין היו קצינים זוטרים במחנות שונים של צבא ארצות הברית, שבהם אין טנקים כלל,

תורת הלחימה שלנו ללש"ב צריכה לכלול שני מאפיינים: אין עליה להיות עתירת כוח-אדם, ועליה למרב** את עוצמת-האש ואת יתרונותינו הטכנולוגיים – מבלי להחריב את אזור הלחימה. שימוש נרחב וללא הבחנה בעוצמת-אש אינו בא כלל בחשבון. כן עלינו להניח, כי כוח החי"ד, שעומד לרשותנו, יהיה מצומצם למדי (העיר הקטנה סטלינגרד "צרכה" דיוויזיות חי"ד רבות יותר מהסד"כ הנוכחי של הצבא האמריקני).

דומני, כי התשובה לדילמה זו מצויה בטנק אברמס M1A1. כאיש חטיבת ברלין, צפיתי בפעולה של אנשי החי"ד שלנו, שאומנו היטב בלש"ב. לפי התורה הנוכחית,

כוח משולב - חי"ר ושריון - תוקף בשטח בנוי

ורבים מאנשי הח"ר האלה לא פעלו בשיתוף עם טנקים מעולם.

התוצאות של מאמצים כאלה בתרגילים דרצדידים ניתנות לחיזוי מראש על-ידי כל מי שקרא היסטוריה: התקפות החי"ר "ייתקעו" בלחימה עקובה-מדם, או יצליחו להשיג את יעדיהן במחיר כבד. פלוגה בהגנה, החמושה ברובים ובמקלעים בלבד, יכולה לבלום גדוד שלם. אזי, באיחור, נקראים הטנקים קדימה, אך כיוון ששיתוף הפעולה ביניהם לבין החי"ר לקוי, הם יושמדו.

אולם, בברלין קיים מצב ייחודי - היכול לתת מענה לבעיה - חי"ר קל וטנקים משתייכים לאותה עוצבה, ויכולים לתרגל יחדיו. לא מכבר תרגלו גדוד השריון שלי וגדוד חי"ר כיצד לנהל לחימה תוקפנית בשטח בנוי, ולהגיע לתוצאות הרצויות, כאמור: מעט אבדות ושימוש מבוקר בעוצמת-אש.

בתרגיל הנזכר, שנמשך ארבעה ימים, השתתפו שתי פלוגות של טנקים אברמס M1A1, פלוגת חי"ר ומחלקה מגדוד 1 של הרגימנט הוולשי של קלעי המלך הבריטיים. התרגיל התנהל בכמה צירים, שבהם תקפו צוותים משולבים בעוצמה של מחלקה, או של פלוגה, כוחות מגן בעוצמות שונות.

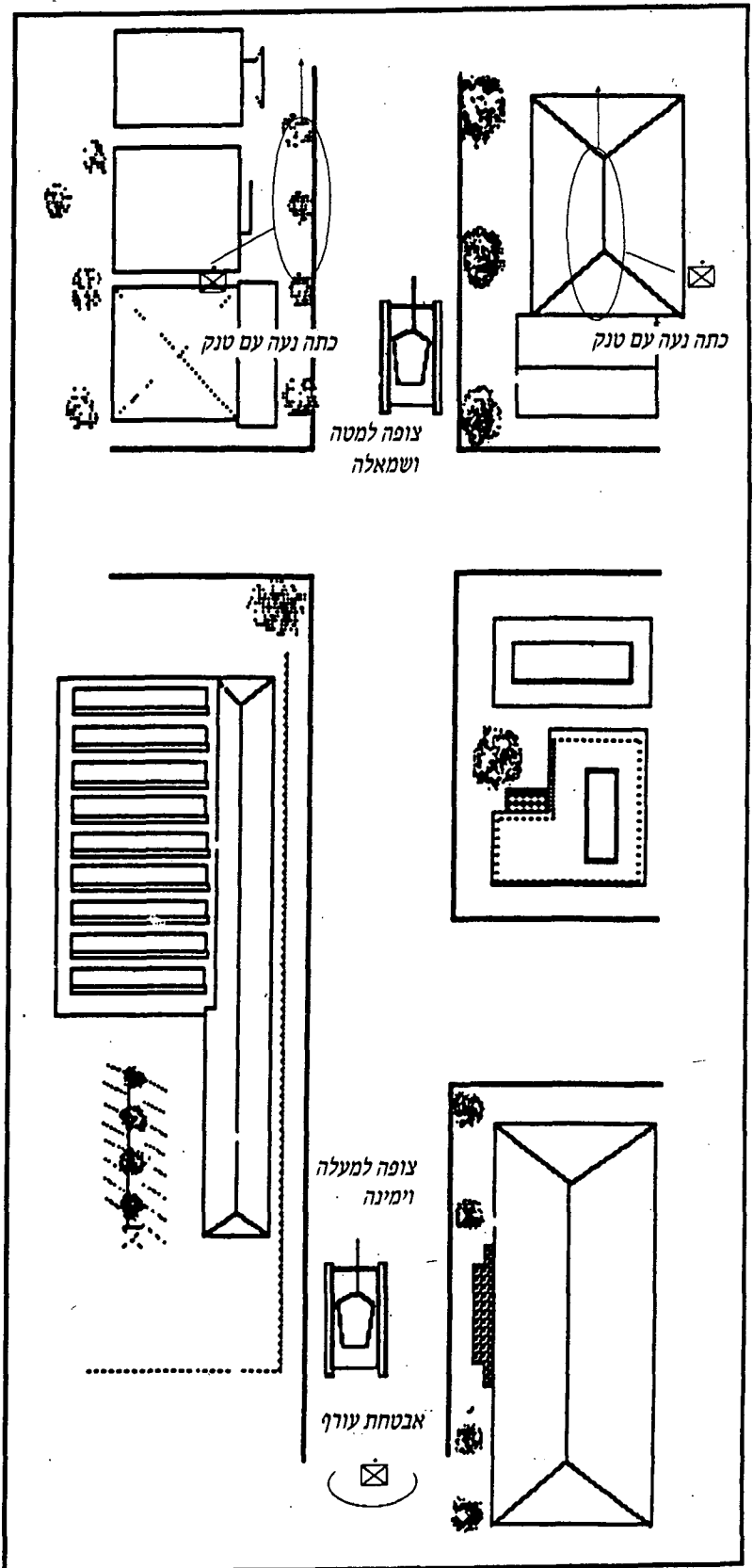
ביום הראשון לתרגיל פיתחו הכוחות טכניקות שונות; תרגלו אותן, ולמדו אלה את כוחם של אלה. בשני הימים הבאים תקפו מחלקות חי"ר וכתות טנקים איגודים שונים של כוחות אויב בעוצמה עד מחלקה. ביום הרביעי לתרגיל הגיעה הבעיה המבצעית לשיאה - התקפות פלוגתיות על מחלקות מתוגברות של האויב, שלא היו לו טנקים, אך היה לו נשק נ"ט, והוא התבצר מאחורי גדרות-תיל, ומיקש את מתחמיו. בכל תרגול הסתערה כל יחידה תוקפת על קטע ממתקני "עיר החי"ר".

מערכת בקרה ניהלה את הקרבות, והעריכה את האבדות. הבקרים בחנו את השפעה של אש מרגמות 120 מ"מ על בניינים, ובשעת צורך קבעו, כי טנקים "נפגעו" מאש RPG. הבקרים - אנשי חי"ר, ולא חסידי טנקים - נדרשו להרבה החלטות מהרגיל כיוון שבתרגילים רגילים אין מביאים בחשבון, כי כדורים 0.5 חודרים קירות, וכי ירי של תותח טנק הורג אנשים, הנמצאים בתוך בניינים. עוד תורגלו פינוי נפגעים ופינוי מכשולים, תוך דבקות קפדנית בכללי התפעול. כן נכללו בתסריט אזרחים, והכוחות האמריקניים נאלצו להימנע מלירות עליהם, ולעסוק גם בפינוי נפגעים מביניהם.

בתרגיל האמור נוהלו 28 קרבות נפרדים, שתוחקרו היטב, ומהם ניתן להסיק כמה מסקנות ברורות אודות פעולת טנקים בשטחים בנויים ואודות שיתוף הפעולה בין חי"ר לטנקים.

מסקנות

הופעת השריון המודרני שינתה את המשוואה בלש"ב. הטנקים הפכו לגורם המכריע - כאשר הופעלו נכונה. בהפעלה כזו הטנקים כמעט שאינם פגיעים לנשק אישי

נ"ט, אך בשטח בנוי קשה להפעיל כלים גדולים נ"ט (כמו טילים).

כשהן פועלות במשותף, אי אפשר לעצור יחידות של טנקים אבדמס, המשולבות בח"ר. כאשר טנקים וח"ר לא שיתפו פעולה, ותקפו כוח אויב בן 8-10 לוחמים, סבל הכוח התוקף בממוצע 15-20 אבדות, ואיבד לפחות טנק אחד. אולם, כאשר הח"ר והטנקים שיתפו פעולה, ונותרו יחדיו, הם השמידו את כוח האויב במחיר של עד שתי אבדות, ולא איבדו כל טנק. בשני מקרים הצליחה מחלקת רובאים, שתוגברה בשני טנקים, להשמיד מחלקת אויב בת עשרים חיילים, שהיתה בהגנה, ולרובאים התוקפים היו פחות משלושה נפגעים.

כשהח"ר נע לפני הטנקים, התקפותיו נכשלו בדרך כלל באבדות כבדות. לעומת זאת, כשהטנקים נעו לפני הח"ר, הם ניזוקו עד מהרה, ולעתים קרובות הושמדו באש מהאגפים ומאחור. ראו תרשים להיערכות תכליתית של מחלקה בתקיפה.

מרגמות 120 מ"מ ומקלעים 0.5, שהוכונו היטב, השמידו את כוח האויב, שגילה התנגדות מתוך מבנים. הכוח המגן גילה עד מהרה, כי אין טעם להחזיק מעמד נגד שילוב של טנקים ושל ח"ר, התוקפים במשולב – גם אם המגן חמוש במטולים נ"ט RPG ובטילים בינוניים נ"ט. כדי שיהיו לו סיכוי להצליח, אימץ לו הכוח המגן טכניקות של השהיה ושל הסתתרות מאחור. הערכנו, כי הנזק הסביבתי, שגורמת אש מדויקת של טנקים תוך כדי הכרעת האויב, יהיה נמוך יחסית. יש להקפיד, כי הח"ר, הנלווה לטנקים, יתפוס מחסה כשהטנקים מפעילים את תותחיהם. לשם כך יש לקבוע לפני הקרב סימן מוסכם לירי מתותחי הטנקים.

שילוב של כות טנקים במחלקת ח"ר הוכח כתכליתי ביותר. עוצבות גדולות של טנקים אינן יכולות לפעול כיחידה, וטנקים בודדים פגיעים אחרי שספגו נזק מועט. טנק, הנע מאחור, יכול לצפות לקומות העליונות, ולירות אליהן, כאשר הטנק המוביל מתרכז במפלס הרחוב.

מפקד הכוח המשולב צריך להיות מ"מ הח"ר. אולם, מפקד כוח הטנקים (מ"מ, או סמ"מ) חייב לנהוג בתוקפנות במכירת המוצר שלו וביעוץ בנוגע להפעלת הטנקים. מט"קים, שהמתינו עד שיאמרו להם מה לעשות, נכשלו בדרך כלל. יתר על כן, להחלטה גרועה של מט"ק היתה השפעה גדולה יותר על תוצאת הקרב מאשר להחלטה גרועה של מ"מ הח"ר. לפיכך, מפקד הח"ר חייב להקשיב לשריונאי. בקרבות הראשונים שכחו מפקדי הח"ר את הטנקים שלהם, אך אחרי שרכשו ניסיון מסוים, לעולם לא שכחו אותם בהיתקלויות הבאות.

דרוש לנו טלפון אחורי בטנקים שלנו. אמנם, חובה להעלות את הטנקים על רשת הקשר של מפקד הח"ר, אך אין בכך די. כל לוחם ח"ר חייב לדעת לכוון אש טנקים, אך אין לו מכשיר קשר. בתרגיל הזה חיברו השריונאים טלפון שדה לדופן הטנקים שלהם, אך האלתור לא היה מוצלח.

יש לגבש טכניקות טובות להכוונת אש טנקים עלידי

אנשי ח"ר, ולתרגל סימנים מוסכמים לכך בידיים. כדורים נותבים נק"ל ורימוני עשן טובים לסמן מטרות, אך כל אנשי הח"ר, ולא רק מפקדים, צריכים להיות בקיאים בשיטות ההכוונה*.

אבטחת העורף חיונית. הכוח המגן גילה עד מהרה, כי תכליתי מאוד להסתתר מאחור. לאבטחת העורף יש להקצות תמיד אנשי ח"ר (ראו תרשים).

הטנקים חייבים לשאת תמיד כבלי גרירה על חזית התובה, כדי שיוכלו לחלץ מאחור תחת אש ובמהירות טנקים שנפגעו. הח"ר יכול לסייע בכך. הדבר חשוב במיוחד ברחובות צרים, שבהם ינסה האויב לפגוע במיוחד בזחלים, במתלים, במנועים, או בתמסורות, כדי לבלום את התקדמות הטנקים.

הכרחי לתרגל טכניקות לסילוק מכשולים. כולם – לרבות השריונאים – צריכים להיות מתורגלים בפריצת שדי מוקשים. יש לאמן את הח"ר בפינוי מהיר של מוקשים, המונחים על פני השטח (אנו משתמשים בטכניקה של "שלוף והשלך"). יש לצייד את הטנקים בעוגני חבלה ובחבלים, ולהתקנים על הצריחים. מט"ק, או לוחם ח"ר יכול להשליך את העוגן אל מכשולי תיל, והטנק יגררם לאחור. טנקים, המצוידים במחרשות לפינוי מוקשים, לא יסולאו בפז, בלש"ב.

טנק דחפור שימושי מאוד לפינוי הריסות, או מתרסים. זאת, כאשר רכב קרבי הנדסי פגיע מדי לנשק אישי נ"ט, ואינו תכליתי כמו טנק דחפור.

מסך עשן עצמי של הטנקים שימושי מאוד. יש לתדלק טנקים, שנועדו ללש"ב, בדלק מיוחד (DF2), אך יש לנקוט אמצעי זהירות מפני העשן כאשר ח"ר וטנקים פועלים בקרבה יתירה אל העשן.

מקלע 0.5 בצריח יעיל לסיור באש. קליעיו חודרים בניינים, ויכולים לשתק עמדות אויב. יש להשתמש בפגזים 120 מ"מ רק לעבר עמדות מזוהות של האויב. פתת הטנקים תנוע בדילוגים, כדי שהטנק האחורי יוכל לטעון את המקלע 0.5 ביתר ביטחון. יש תועלת רבה ביכולת להגביה קנה 0.5 כמעט עד מצב אנכי.

הטנקים צריכים לנוע בשום־שכל. עצירה בלב צומת מזמינה אש מכמה כיוונים, וחושפת את נקודות התורפה ביותר של הטנק. טנקים צריכים להיצמד בדופן אחת לבניין, שכבר טוהר, ולפנות בזוהרות בפינותיו, כדי לחשוף בצורה מזערית את ירכתיים.

על צוותי הטנקים לחשוב ב־360 מעלות. לעתים אי אפשר להימנע מהעלאת הטען־קשר כדי שישרוק את השטח. אזי הטען־קשר חייב להיות לבוש באפוד מגן, ולחבוש קסדה. מערכת הקשר בקסדתו תותיר אותו מחובר לקשר הפנים של הטנק. שקי חול סביב מדף הטען־קשר יוסיפו לו מיגון.

(סוף בעמוד 53)

* ראו אודות התרגול האישי של לוחמי הקומנדו הבריטי בספר לא פיקניק של ג'וליאן תומפסון (הוצאת מערכות, 1992) ובמאמר על הספר הזה מאת תאל דורון אלמוג, במערכות 328, עמ' 49-55 – המערכת.

מבצעים צבאיים

תכנון לש"ב טוב סביב עיקרון פשוט: תכנון מרכזי וביצוע מבוזר. בלש"ב אין למפקדים שליטה מלאה – מפני שהלחימה מתפצלת לעתים להרבה קרבות מבודדים. המפקדים חייבים להיות ערים לעובדה זו, ולהדגיש את המשימה הפשוטה, כשכוונת המפקד ברורה ומודגשת, ותאפשר לאנשיהם להפעיל יוזמה בביצוע המשימה. אם התכנית אינה ממורכזת בפיתוחה ובתכנונה, נוטים החיילים, בדרך כלל, להסתבך בקרבותיהם בשלב הביצוע, ולשכוח את כוונת המפקד.

התכנון חייב להביא בחשבון אספקה חיונית – כמו תחמושת וכמו מים – ואת התפקידים של צוותי הפינוי הרפואי. זאת, משום שלש"ב מהירה בהרבה ממבצע רגיל; והאבדות בה עלולות להיות גדולות פי שניים-שלושה ממה שצפו המפקדים. אבדות, או מחסור בתחמושת, עלולים להוציא מחלקה מכלל פעולה בתוך עשרים דקות. משימת יחידה עלולה להשתבש על נקלה, אם אין למפקד תכנית טובה לפינוי נפגעים ולתספוק יחידתו: האויב עלול להנחית התקפת-נגד, או ליטול את היוזמה לידיו.

כניסה לשטח בנוי

ניתן להגדיר כשטח בנוי כל שטח, שיש בו ריכוז של אנשים ושל מבני מגורים, בין שמדובר בצריפים, או בגורדי-שחקים. השטח מגביל את חופש הפעולה, ויש בו שטחים מסוכנים-בכוח יותר מאשר ביער, במדבר, או בשדה-קרב פתוח לתמרון.

יש לסייר בקפדנות את הגישה לכל שטח בנוי, במגמה לגלות את הנקודה הטובה ביותר מבחינה טקטית לכניסה. אזורים, המאפשרים כניסה, כמו שטח שולט, יאפשרו שליטה בתצפית וסיוע מצוין באש ישירה ובאש עקיפה. בחירת הנקודה הראשונה לכניסה לשטח הבנוי היא החלטה חיונית, מפני שנקודת מעבר מאובטחת תאפשר זרימה מתמדת של תגבורת ושל סיוע מגוון ללחימה בשדה-הקרב. אם האויב יצליח לנתק את נקודת הכניסה שנבחרה, הכוחות, שכבר חדרו פנימה, עלולים להיות

כל חייל רגלי צריך להתאמן בלוחמה בשטח בנוי (לש"ב). ככל שהעולם נעשה מאוכלס יותר, מתרבים השטחי הבנויים והעירוניים, ההופכים לאזורי לחימה. למשל, במבצע בפנמה בדצמבר 1989, נוהל חלק ניכר מהלחימה בשטח בנוי. המבצע הזה חיזק את הדעה, כי סכסוכים ברמה נמוכה של חריפות (LIC) עלולים לכלול מבצעים כאלה לא פחות מאשר סכסוכים ברמה גבוהה של חריפות. ובאחרונה, הלחימה המרה ביותר בבלקנים מתרכזת בערים ובעיירות. הכישורים, החיוניים בלש"ב, כוללים כניסה לשטחים בנויים ותנועה בהם, כניסה לבניינים, טיהור חדרים וקומות ואבטחתם וגילוי מלכודות-פתאים והתחמקות מהן. כיוון שחיילים אינם מרבים להתאמן בנושאים האלה, ראוי להרחיב עליהם את הדיבור, ולנתח כמה טכניקות, העשויות לסייע באימונים, או בסכסוך, שיחייב לחימה בשטח בנוי.

בשמה בניו

קפטן ג'ון ס' זכאי*

* חטיבת השריון 177 של צבא ארצות הברית. עובד ממאמר ב'Infantry', נובמבר-דצמבר 1992.

לחימה בתוך בניינים

כאשר נכנסים לבניין, צריך לשאוף לעשות זאת בנקודה הגבוהה ביותר האפשרית. ניתן לנצל את גובהו של הבניין הראשון שנכבש, כדי להיכנס אחר כך לבניינים שלידי באמצעות שימוש בחבלים, במוטות, או בקרשים. כל זאת, כדי לחדור גם לבניינים אחרים מלמעלה. יש טכניקות שונות לכניסה לחדרים ולטיהורם. הטכניקה עצמה אינה כה חשובה כמו שחשוב לוודא, שהיא תבטיח חיפוי באש לחייל הצועד בראש. בנוסף, יש לוודא, כי בחדר ייערכו חיפוש, טיהור ואבטחה יסודיים. באותה טכניקה יש לנהוג כאשר מאבטחים חדר, קומה ואחר-כך גם בניין שלם: להשתלט עליהם, ולנצלם כבסיס להרחבת הפעילות.

חדרי מדרגות הם שטחי הריגה טבעיים, ויש להימנע ככל האפשר מלהיכנס אליהם. בחדרי מדרגות קשה במיוחד לנהל לחימה. זאת אחת הסיבות ליתרון של הלחימה מלמעלה למטה, ולא להפך; קל הרבה יותר לחייל לפלס את דרכו במורד חדר מדרגות חסום מאשר להילחם במעלה המדרגות. אם האויב שולט בשטח הגבוה, או בקומות העליונות, יש להניח, כי חדר המדרגות יהיה ממולכד, או חסום.

בדרך כלל, רימון, הנזרק לתוך חדר לפני טיהורו, מזעזע את האויב במידה מספקת כדי לאפשר טיהור מוצלח. על החייל לבדוק את עובי הקירות לפני שהוא מתחיל להשליך רימוניו. אין כמעט תועלת בהשלכת רימון יד לתוך חדר, אם הרימון מתפוצץ ורסיסיו חודרים דרך הקיר, המגן כביכול עליך ועל חבריך. בנוסף, בשטחים צפופים ודחוסים, רימון עלול לפגוע בעצם כלשהו, וליהדר חזרה. זה מסוכן במיוחד בחדרי מדרגות, שבהם הוא עלול לפגוע בקיר, ולהתגלגל חזרה למטה.

טכניקה טובה לחדירה לקומה שנייה ולקומה שלישית היא, שכל חייל יישא אתו פרק של מוט ממערכת הסוואה. אורכו של פרק כזה הוא כמטר, ומשקלו פחות מחצי ק"ג. את הפרקים ניתן לחבר אלה לאלה תוך שניות ספורות,

מכותרים. לכן, רצוי להיכנס לשטח בנוי כאשר הראות מוגבלת, או בחסות מסכי עשן.

תנועה

התנועה בערים קשה, מפני שהמגן יכול להסתתר במקומות רבים. ערמות של הריסות, או חרכים קטנים של צלפים בקירות הצדדיים של בניינים מרוחקים, עלולים להסתיר את רשף הירי. כל בניין טומן בחובו סכנה בכוח. ההפך נכון לגבי יחידות במשימות התקפה: בשעת התנועה יש מעט מסתור טבעי. הרחובות והסמטאות הם שטחי הריגה מובהקים – שטוחים, פנויים ממכשול, ויש בהם מעט מאוד מקומות, שבהם יכולים כוחות להסתתר. התנועה חייבת אפוא להיות מתוכננת בקפידה.

כל חייל חייב להשיג על קנה נשקו בשעת התנועה, ולעולם לא להניח שיבלוט מעבר לפינה לפני שהוא עצמו מגיח ממנה. קנה בולט של נשק הוא איתות מסוכן. אדם חייב לזחול עד לפינה, ולהציץ מעבר לה בגובה פני האדמה. אם יש לו מראת-הישרדות, הוא צריך לנצל, ולהציץ באמצעותה מעבר לפינה. חייל, המציץ מעבר לפינה בגובה פני הקרקע, הוא מטרה, שקשה לאויב לאתרה.

כאשר חולפים על פני בניין, לעולם אין לעבור מול חלון פתוח; חייבים לזחול מתחת לחלון, או – אם מדובר בחלון של מרתף, או של קומת קרקע – לקפוץ מעליו. אם החייל אינו יכול לעשות זאת, מישהו צריך לחפות עליו כשהוא עובר על פני החלון. הוא חייב לעבור אותו כשפניו אל הבניין, ונשקו מכוון לעבר האויב בכוח. כך לפחות יהיה לו סיכוי להילחם.

המפקד חייב להשיג על פיזור כוחותיו. אף שהדבר נשמע כשכל ישר, בשטח בנוי קל למדי לצופף 10-15 איש סביב עצם, המעניק מחסה או מסתור כלשהם. המפקדים חייבים לשלוט בזרימת התנועה של הכוח ברחוב. מקלע אויב עלול לגרום אבדות ניכרות בזמן קצר יותר משדרוש כדי לספר על כך.

לסלק את הסימונים. ייתכן, כי גם לאויב תהיה תאורה כימית, ולכן מוטב להשתמש בצבעים, שנקבעו מראש. אחרי טיהור קומה יש לתלות מחוץ לחלון באותה קומה, בכל צדי הבניין, סימון בולט לעין כל הכוחות הידידותיים. סרטי סימון של חבלנים, סדינים, או יריעות-סימון הם אמצעים מצוינים לכך. לאחר טיהור בניין, יש לסמנו בסימון בולט, לידיעת כל הכוחות הידידותיים.

מלכודות-פתאים

מלכודות-פתאים הן נושא חשוב ביותר באימון לש"ב ובלחימה עצמה, אך העניין זוכה לאימון מועט מכל הנושאים האחרים. גילוי מלכודות-פתאים ופירוקן הם משימות חיוניות, והמפקדים חייבים לאמן את חייליהם בביצועה.

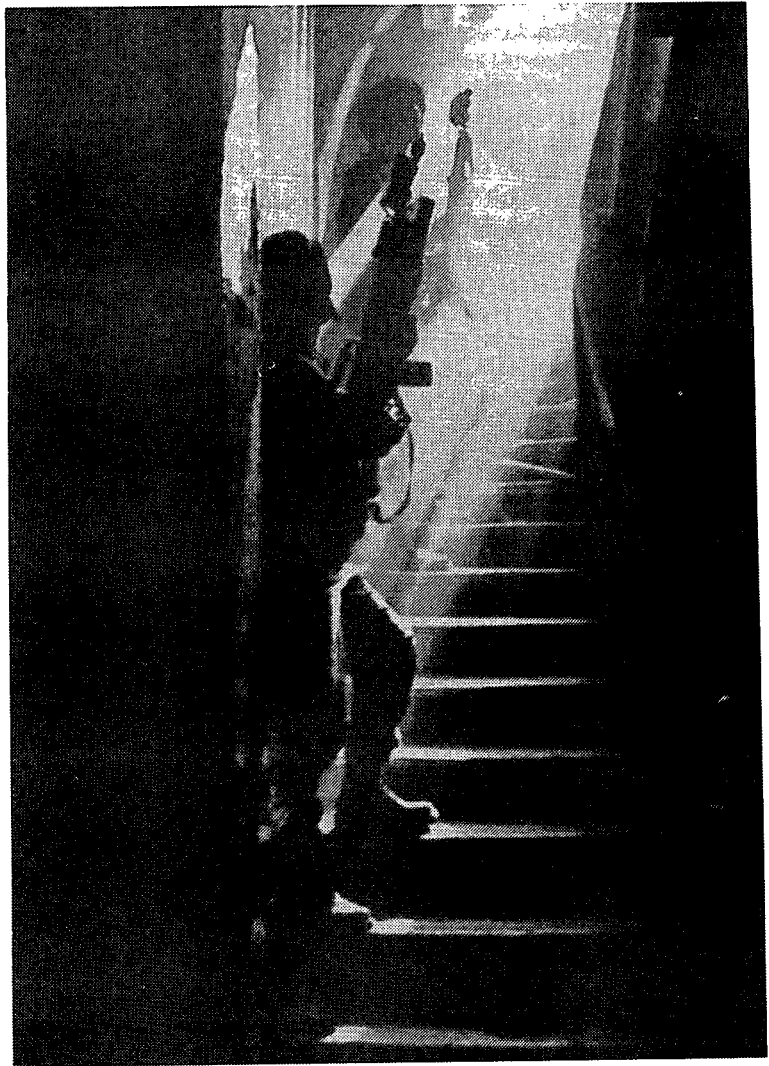
מלכודת-פתאים עלולה להיות פשוטה – כמו רימון, שהוטמן תחת גופה, המונחת על המנוף, או כמו רימון, שהוצמד לרגל של רהיט כאשר חבל קשור בצדו האחד לנצרת הביטחון ובצדו השני לעצם קבוע, בגובה הקרסול. מלכודות-פתאים מקוריות יותר כוללות מטען קליימור, או מטען אחר, המחובר למקור כוח חשמלי, כמו בתוך מקרר: חייל, שיפתח את הדלת לחפש מזון, ייפגע. במסגרת אימון לש"ב יש לאמן את כל החיילים לא לפתוח ולא לסובב שום דבר, מפני שכל מה שנפתח, או מהווה מקור כוח חשמלי, עלול להיות גם מלכודת-פתאים. אם יש לפתוח דלת, מגירה, או כל דבר אחר, או להזיז, יש להשתמש במוט ארוך.

לחימה מתחת לפני הקרקע

לחימה בתעלות ביוב עלולה להיות קשה בשל החשש מפגיעות חשמל, או מהרעלה בגז מתן. תעלות ביוב הן כיוון נוסף, שממנו אפשר לתקוף את האויב, או שממנו יש לצפות להתקפה. מפקד צריך לנסות ולהשיג את תכניות הבניין של כל עיר, שבה הוא עורך מבצע. רצוי לשגר סיור לבניין העירייה ולספרייה העירונית, כדי לבדוק אילו תוכניות ושרטוטים מצויים שם, או לשגר פטרול סיור לבדוק את מקומן של תעלות היוב.

יש להפעיל סיורים קטנים, ולקשור חבל עם טבעת קפיצית סביב מתניו של כל חייל, שתתחבר לחבל הקישור המרכזי. שיטה זו תאפשר לסיור להמשיך לנוע ביחד, ולהשתחרר במהירות בשעת הצורך.

מחצית החיילים צריכים להיכנס לתעלות הביוב כשהם חובשים מסכות-גז, והמחצית השנייה תרכיב אמצעים לראיית לילה. המפקד חייב לשאת אתו משקפת תרמית, ולהרכיב את אוזניותיה. כאשר מחצית הסיור חובשת מסכות-גז, החשש פן כל הסיור ייפגע מהרעלת גז מתן

וליצור מוטות באורכים שונים, שבאמצעותם יכולה חוליית לוחמים להרים אדם לחלון בקומה שנייה, או בקומה שלישית, תוך שניות מעטות.

סימון שטחים מטוהרים

סימון שטחים שטוהרו מצמצם את הצורך לחסום את רשתות הקשר בד'רות-מצב על חדרים, על בניינים, או על אזורים, שאובטחו. יש טכניקות רבות לסימון שטחים מטוהרים.

עם השלמת טיהור חדר יש לסמנו בגיר, או בתרסיס צבע, בסימונים, שנקבעו מראש. יש להימנע מסימונים בגיר לבן, מפני שהאויב יכול להשתמש באבנים, ולסמן סימונים דומים. תאורה כימית עשויה להיות שימושית בלילה, או בבניינים חשוכים. אחרי הפעלת התאורה הכימית אפשר לשבור את השפופרת, ולהתיז את הנוזל המאיר על קירות החדרים המטוהרים. כך אין האויב יכול

גאות הפונדמנטליזם האסלאמי:

סודאן ואלג'יריה

יהודית רונן*

בהקדמה לספרו **מלחמה פראית לשלום** ציטט אליסטר הורן את דברי המלך לואי-פיליפ, שאמר לפני מאה וחמישים שנה, כי אין זה משנה, אם אלף יריות רובה נורות באפריקה; אירופה ממילא אינה שומעת אותן. אלא שקביעה זו כבר מזמן אינה נכונה. בימים האלה כל ירייה, הנורית באפריקה בכלל ובצפונה במיוחד, לא רק שנשמעת היטב באירופה, אלא שהיא גם מהדהדת בחוזקה מעבר ליבשת זו ובזירה המזרח תיכונית במיוחד.

סודאן ואלג'יריה הצליחו לרתק תשומת-לב רבה אליהן בשנים האחרונות. אש האסלאם הפונדמנטליסטי התלקחה, אמנם, גם במדינות נוספות. אולם, עד עתה רק בשתיהן גרף האסלאם הפונדמנטליסטי הישגים פוליטיים-דתיים כה מרשימים – אם כי שונים זה מזה.

הפונדמנטליסטים תפסו את השלטון בסודאן בהפיכה צבאית בקיץ 1989. בכך שמו קץ לעידן דמוקרטי בן שלוש שנים, וכווננו בהדרגה את המשטר האסלאמי הפונדמנטליסטי הראשון בתולדות המדינה – מאז הכרזת עצמאותה בשנת 1956. הם גם הציבו מודל חיקוי לחברות ערביות מוסלמיות אחרות במזרח התיכון ומחוצה לו.**

באלג'יריה היה רק כפסע בין נטילת השלטון על-ידי הפונדמנטליסטים בראשית 1992. לו התקיים הסיבוב השני של הבחירות הדמוקרטיות באלג'יריה, כמתוכנן, היו הסיכויים של **חזית ההצלה הלאומית (FIS)** המיליטנטית ליטול את רסן השלטון גבוהים ביותר. לו כך התרחשו הדברים, ומפלגת השלטון (FLN) היתה מצויינת לכללי המשחק הדמוקרטי, שהיא עצמה הנהיגה במדינה, אזי היו הפונדמנטליסטים פותחים פרק חדש לא רק בהיסטוריה של אלג'יריה, אלא גם בהיסטוריה של הפונדמנטליזם האסלאמי באפריקה ובמזרח התיכון.

עד כה, סודאן ואלג'יריה הן שתי המדינות היחידות בעולם הערבי והמוסלמי-סוני, שהפונדמנטליזם האסלאמי צבר בהן עוצמה פוליטית כה מרשימה. עם זאת, התהליכים לבניית הכוח הפוליטי ולהגעת הפונדמנטליסטים בכל אחת משתי המדינות למעמדו המרשים התפתחו בדרכים שונות, והגיעו לתוצאות אחרות. בכל מקרה, התהליכים הללו נמצאים בפעילות געשית. הם דינמיים ומחוברים היטב להתרחשויות חברתיות, הכלכליות, הפוליטיות והאחרות בכל אחת משתי המדינות, כמו גם במרחב הגיאוגרפי, המדיני והתרבותי-דתי, הסובב אותן.

ייתכן, כי השילוב בין המתחים הכלכליים-חברתיים החריפים מצד אחד לבין סלילת הדרך הפוליטית לפונדמנטליסטים על-ידי כל אחת מהממשלות, אם כי ברמה שונה לגמרי, עשוי להסביר, ולו גם חלקית בלבד, את ההתפתחויות המיוחדות בסודאן ובאלג'יריה.

התחייה הפוליטית של הכוחות האסלאמיים המיליטנטיים בסודאן – האחים המוסלמים בהנהגת ד"ר (למשפטים) חסן עבדאללה אלטראבי – החלה בשנת 1977. משטרו של מחמד ג'עפר אלג'מירי, שהתאושש

* חוקרת סודאן ולוב במרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. המאמר הנו עיבוד של הרצאתה בכנס המזרח התיכון והפריפריות החדשות: המגרב ואסיה, שערך מרכז דיין בשנת 1992. באותו עניין ראו גם את הרצאתה, "האסלאמיזציה בסודאן והשלכותיה האזוריות", ביום העיון של מרכז דיין האסלאם הפונדמנטליסטי – אתגר ליציבות אזוריות בינואר 1993, שתופיע בקובץ סדרת סקירות של מרכז דיין, שייצא בקרוב לאור.

** כיווד, המהפכה האסלאמית הפונדמנטליסטית באיראן היא מהפכה של מוסלמים, אך לא של ערבים. מבחינה זו רשמה סודאן לעצמה זכות ראשונים.

הוסתרו בחודשים הראשונים לשלטונו מאחורי מסכה, שיצרה רושם, כי מדובר בקבוצה של קציני צבא, הרואים את הצעד ההכלכלי והחברתי של המדינה כיעדם המרכזי. עד מהרה התברר, כי קבוצת הקצינים משתייכת ל"חזית האסלאמית הלאומית", שהקים תראבי בשנת 1985 כמפלגה חדשה, אך, למעשה, המשיכה את דרכם של האחים המוסלמים. מנהיגה הכריזמטי, שהודה בתכנון ההפיכה בשנת 1989 ובנטילת תפקיד מוביל בביסוסה, הנו אינטלקטואל, שרכש את השכלתו המשפטית באוניברסיטאות של ח'רטום, של לונדון ושל פאריס. מיד עם נטילת מוסרות השלטון הוא החל לפעול במרץ להפוך את סודאן לרפובליקה אסלאמית.

בהאמינם, כי המטרה מקדשת את האמצעים, החלו תראבי ואנשיו בדיכוי נוקשה של כל גילויי ההתנגדות נגדם ונגד דרכם האסלאמית. כוחות הביטחון הפעילו מדיניות של אגרופ ברזל, אשר הניבה עד מהרה תוצאות מבורכות למשטר. השקט, שהושג, לפחות על פני השטח, אפשר לצמד המנהיגים בשיר-תראבי לבצע צעד דרמטי לחזק את אופיה האסלאמי של סודאן. בראשית 1991 הם הכריזו על יישום מחדש*** של חוקי השריעה (ההלכה האסלאמית) ברחבי המדינה, למעט אזור הדרום, הלא-מוסלמי, שבשטחו מתנהלת מלחמת אזרחים מזה כעשור. משטר בשיר לא הסתפק בהחלה-מחדש של השריעה, והחל לפעול לייצא אסלאם, ובעיקר לעבר צפון אפריקה, למגרב. תוניסיה היתה אחד היעדים הראשונים: תמיכת סודאן ברשיד ע'נושי - מנהיג הארגון האסלאמי המיליטנטי "נהדה" (התחייה), שהוצא מחוץ לחוק, וחותר להפיל את הממשל של עלי זין אלעבאדין - זעזעה את היחסים בין שתי המדינות. דיווחים עקשניים על סיוע של ח'רטום למנהיגי FIS באלג'יריה גרמו לחיכוכים בין אלג'יר לח'רטום. גם לוב, שכנתה של סודאן, חוששת מהשפעת הפונדמנטליזם הסודאני על עידוד כוחות

באותה עת מניסיון חמור ביותר של הפיכה, פתח בתגובה בתהליך של "התפייסות לאומית" עם כוחות האופוזיציה. התהליך הזה, שהונע על-ידי שיקולים פוליטיים בלבד, הזמין את כוחות האופוזיציה לשוב מגלותם הכפויה מחוץ למדינה (בעיקר, ללוב העוינת). האחים המוסלמים מיהרו לעלות על עגלת ההתפייסות, והותירו מאחור כוחות פוליטיים-דתיים חזקים ביותר, שהתמהמהו, או שסירבו להצטרף. עד מהרה חדרו האחים המוסלמים לצומתי העצבים של הממשל. הם ניצלו את חולשת הממשל, והרחק מזרקורי התקשורת ומהתעניינות הציבור בנו לעצמם מאחזי-כוח חדשים.

באלג'יריה החל תהליך הבנייה המאורגנת של הכוח האסלאמי המיליטנטי בעקבות מהומות "אוקטובר השחור" 1988 כאשר מפלגת השלטון, FLN, השתכנעה בצורך הדוחק לנקוט רפורמות כלכליות ורפורמות פוליטיות מקיפות. גם במקרה הזה נבע הדחף ממניעים פוליטיים, הנוגעים למאבק ההירדות בשלטון. FLN הקימה משטר רבי-מפלגתי, שבו השתלבו בראשונה מפלגות חדשות, וביניהן חזית ההצלה הלאומית בהנהגת עבאסי מדני ועלי בלח'אג'.

קרוב לוודאי, כי הממשלים בח'רטום ובאלג'יר לא העלו בדעתם בעת הזמנת הכוחות האסלאמיים הקיצוניים למשחק הפוליטי, כי עד מהרה יהפכו האזרחים לבעלי-הבית, כפי שאירע בסודאן, וכפי שקרוב לוודאי היה קורה באלג'יריה, לו צייתה מפלגת השלטון לכללי המשחק הדמוקרטי. אלא שחשש של FLN לאבד את מוסרות השלטון, שבהם היא אווזת מאז קבלת העצמאות בשנת 1964, דחף אותה לדכא בכוח הזרוע הצבאית את התהליך הדמוקרטי. ואמנם, התנופה הפוליטית של הפונדמנטליזם באלג'יריה נבלמה, זמנית לפחות.

משטרו הפונדמנטליסטי של עומר אלבשיר

זמן מה לאחר תפיסת השלטון בסודאן חש בשיר בטוח דיו לחשוף את פניו הפוליטיים-דתיים האמיתיים. אלה

*** בשנת 1983 יישם נמירי את השריעה, אך זו הושעתה כשנתיים מאוחר יותר, עם הדחתו.

כוונת תרמיות יעילות מאוד בשטח בנוי. טנקים יכולים לאתר באמצעותן מטרות מבעד לחלונות. על המט"קים להיזהר בהפעלת הכוונות הללו, ולהחזיק את המגינים הבליסטיים סגורים כל הזמן, להוציא פרקי זמן מעטים. הירי נעשה בכוונות רגילות.

קשה במיוחד לתספק יחידה, הלוחמת בשטח בנוי, ולפנות את נפגעה. האויב מנסה להסתגל מאחורי הכוח התוקף, ולשבש את תחזוקתו. יש לאבטח את נקודות איסוף הפצועים, ולהקצות רכב קרבי ללוות את ההספקה, ואפילו אמבולנסים זקוקים לליווי. טנקים ורק"ם בעל גג משוריון יכולים ללוותם. תכנון התחזוקה הקרבית חייב להיות מפורט, ויחידות התחזוקה הקרבית צריכות להיות כשירות להחיימה בכל עת.

חזרה ותרגול חשובים יותר מתמיד.

הגורם המכריע בתרגילים הללו היה השריון הכבד של הטנק אברמס. טנקים ישנים יותר (כמו M-60, שאינו מצויד בשריון ריאקטיווי), או רק"ם קל יותר, יספגו אבדות כבדות משפע הנשק האישי נ"ט של האויב. כל טנק נפגע לפחות פעם אחת מאש של נשק אישי נ"ט, אך יכולתו של הטנק אברמס לספוג פגיעות כאלו הפכה אותו לנשק הרסני, כפי שהוא*.

סיכום

איני מתיימר, כי רשימתי מקיפה, או שלכל הלקחים שהפקנו יש יישומים כלליים. אין ספק, אנו זקוקים לתרגילים ולניסויים נוספים. יש לבחון ברצינות כיצד יתנהגו נגמ"שי הלחימה ברדלי בשטח בנוי.

עם זאת, אני משוכנע, כי יש בידינו כבר כמה תוצאות ברורות. אם ניאלץ להילחם שוב בשטח בנוי, עלינו להפעיל צוותי משימה של ח"ר ושל טנקים. בפעולה משותפת, הם יוכלו להתגבר בקלות על כל עמדה. ח"ר לבדו, גם אם יהיה מאומן היטב, לא יספיק נגד התנגדות נמרצת. ח"ר בלוויית שריון קל יצליח יותר, אבל יספוג אבדות כבדות. בנוסף, ההצלחה הטקטית של הזרועות המשולבות בעיר מותנית במנהיגות מעולה ברמת המ"כ והמ"מ.

הצטיינות כזו נובעת אך ורק מתורת לחימה טובה, מטקטיקה טובה, מטכניקות טובות ומאימונים חוזרים ונשנים בתנאים מציאותיים. אין ספק, אנחנו צריכים לפתח תורת לחימה וטכניקות, אך גם תורת לחימה טובה לא תצליח ללא אימונים. אין ספק, אנחנו צריכים אימונים רבים יותר.

* על סוגיית השרידות של אברמס, ראו במערכות 327, עמ' 47-38 - המערכת.

האמריקני סבור, כי המספר הוא 100-200 אלף, והארגון לאיכות הסביבה "גרינפיס" העריך, כי 100-120 אלף חיילים עיראקיים נהרגו; Cushman, pp. "Greenpeace Count"; Mossberg and Rogers Patrick Tyler, "Iraq's War יתר ראו: 1, 11. בשאלה זו, אבל מציג Toll Estimatte by US", New York Times, 5 June 1991, p. A5; "How Many Iraqi Soldiers Died?" Time, 17 June 1991, p. 26; Anthony Cordesman, "Rushing to Judgment on the Gulf War", Armed Journal International, June 1991, pp. 66, 68, 70; Murphy, James Dunnigan & Austin Bay, From Shield to Storm, (New York: Morrow, 1992), pp. 374-76. לכמות האבדות בקרב האזרחים ראו: "Greenpeace Count"; Murphy; Clark; Dunnigan & Bay, p. 180, and "Fighting Numbers"

20. DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict", pp. 4-6; Opall, "McPeak Says Iraqi Air Force in Ruins"; Morocco, "War Will Reshape Doctrine", p. 42; Wric Schmitt, "Clouds Reported to Delay Bombing", New York Times, 9 February 1991, p. 1; Eric Schmitt & Michael Gordon, "Unforeseen Problems Forced Allies to Improvise Tactics", New York Times, 10 March 1991, p. 1

21. DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict", p. 4-4; נוכח ראש-הנפץ הקטן של סקאד וחוסר דיוקו, ייתכן, כי פטריוט גרם נזק גדול יותר. לפי אחד הדיווחים, טילים סקאד, שלא יורטו, גרמו שלושים אחוזים מהנזק ושישים אחוזים מהאבדות בהשוואה לטילים, שירטו פטריוט. לפי דיווח אחר, ביצועי פטריוט לא התבטאו במלחמה, מפני שסקאדים התפרקו עם כניסתם לאטמוספירה, כתוצאה מהשינויים שהכניסו בהם העיראקים. אבל אין ספק, היו סיבות פוליטיות ופסיכולוגיות להגנה בפטריוט. David Hughes, "Success of Patriot System Shapes Debate on Future Antimissile Weapons", Aviation Week & Space Technology, 22 April 1991, p. 90; Kosta Tsipis, "A Weapon Without A Purpose", Technology, Review, November/December 1991, p. 54. ראו את קורדסמן, שם, עמ' 72, בנושא איהצדק, שהדיווחים הללו עושים לטילים פטריוט. פרידמן, שם, עמ' 194; מורוקו, שם. התגובה הקטלנית ביותר של העיראקים לקואליציה היתה טיל סקאד, שהרס מבנה צבאי אמריקני, ב-25 בפברואר, והרג 28 אמריקנים, ובהם שלוש נשים. ראו יוז.

22. במקרה אחד כוחותינו ירו על מטוס. בסך הכל נהרגו מ"אש ידידותית" 35 מתוך 148 האמריקנים, שנהרגו במלחמה, נפצעו 72 מתוך 467 הפצועים, 27 מתוך 35 הטנקים והרכב המשוריון שנהרסו, או ניזוקו. "Pentagon Increases Figure on Casualties from American Fire", New York Times, 14 August 1991, p. A8; Patrick Tyler, "Pentagon Rethinking Techniques to Prevent Attack on Own Tanks", New York Times, 15 August 1991, p. A10; "Pentagon Again Raises Total of GI Deaths"; Norman Friedman, "The Air Campaign", US Naval Institute Proceedings, April 1991, p. 49, DOD News Briefing, 15 March 1991, Generak Merrill McPeak, p. 9; Schmitt and Gordon, "Unforeseen Problems", p. 16; Richard Mackenzie, "AA Conversation with Chuck Horner", Air Force Magazine, June 1991, p. 63

81. OKW/Wehrmacht-Führungsstab/L, IV, Chefsachen Barrbarossa, April 30, 1941, p. 105.
82. Guderian, *Panzer Leader*, pp. 88-89, 90-91, 92. Manstein, *Lost Victories*, pp. 98-102, 109.
- מנשטיין וגודריאן העידו, כי לאחר גיבוש התכנית שביצע מנשטיין עצמו, כרמ"ט קבוצת ארמיות B, פנה לגודריאן בבקשה לחוות דעתו על אופן הפעלת השריון. בתחילה התנגד גודריאן, אולם מהססיר לו מנשטיין את ההיגיון המלא של התכנית נעתר לו גודריאן בהתלהבות. תכנית מנשטיין הוצעה כיוזמה פרטית מתוך כוונה לשכנע את המטכ"ל לוותר על תכנית המתקפה שלו, שהיתה חזרה על תכנית שלפן. ההתנגדות למנשטיין ולתכניתו היתה חריפה. ואף לאחר שהתקבלה תכניתו באמצעות גישה עקיפה להיטלר ושכנעו נקם הפיקוד העליון במנשטיין באורח קטנוני. התכנית נבחנה במשחק מלחמה ב־14 בפברואר 1940. ב־20 בפברואר תחקר היטלר אישית את קציני הבכירים – מפקדי ארמיות, מפקדי קורפוסים ומפקדי קבוצות השריון. מתגובות הקצינים בשני האירועים עולים חוסר הבנה בסיסי למהות התכנית וספקנות גדולה ביחס לכושר לממשה.
83. *ibid*, pp. 98-102.
84. להבדיל מתפיסת הבליצקריג, המבקשת להשיג שורפונקט טקטי באמצעות ריכוז מכני של מסה טורית ואש, שיגרמו "הלם טקטי", ביקשה תכנית מנשטיין ליצור מרכז כובד מערכתי של ממש; דהיינו – ציר שיאפשר לבתר את המרכיבים המערכתיים של מגנת היריב וכן את פיתוחה של הפעולה באופן שלמגן לא תיוותר כל אופציה אלא לוותר על מטרתו המערכתית-אסטרטגית.
85. גודריאן העיד (עמ' 98), כי בתחקיר המפקדים הבכירים בפני היטלר ב־20 בפברואר שאלו כיצד לאחר חמישה ימי תנועה בארדנים יגיע האחרון אל המאז, שהוא הגבול הצרפתי, ומה יעשה לאחר עליחת המאז. גודריאן הודה, כי מעולם לא נשאל זאת. לדבריו, ענה להיטלר, מתוך היכרותו את התכנית למלוא פרטיה ממפגשו עם מנשטיין, כי ינוע אל היס. עם זאת הוסיף, כי מאחר שהמטכ"ל. שעיבד את תכנית מנשטיין, לא הגדיר את יעד המערכת לקבוצת השריון, על המטכ"ל החליט בין אמין ובין פאריס. אם אכן היתה כוונת המטכ"ל להשיג כיתור, היה היעד אמין מוגדר מראש. *G. Blumentritt, Strategie und Taktik*, Listanz, p. 147, השריון וקבוצת ארמיות A. *Sichelschnitt*. המונח מורה בבירור, כי לא דובר בכיתור אלא בכיתור, שהוא מונח שהוראתו מערכתית.
86. H. Guderian, *Die Panzertruppen und ihr Zusammenwirken mit den Andern Waffen*, Berlin 1943, p. 18.
- גודריאן סיפר על ביקור, שערך בשנת 1939 בברית המועצות, ובמהלכו נוכח, כי בידיה יותר מ-10,000 טנקים, 100,000 כלי רכב ו-150,000 טרקטורים. הוא ציין אז, שהיא בעלת הצבא הממוכן המצויד ביותר והמוכן ביותר בעולם. איש במטכ"ל הגרמני – ואף לא הוא עצמו – לא שם לב להערה זו בתכנון המערכה הרוסית.
- Guderian, *Panzer Leader*, pp. 192, 193, 151, 190, 224, 226, 234, 259. Steiger, *Armour Tactics*, pp. 36-37.
- גודריאן ציין בשני מאמרים שהופיעו בשנים 1936-1938 בכתב-העת *Militärwissenschaftliche Rundschau*, נערך דיון מעמיק בגישות העומק הרוסיות, המבוססות במגננה אופרטיביות ובהגנה טקטית. נראה, כי גם המאמרים האלה נזנחו בעת תכנון המערכה הרוסית.
- Friedman, pp. 186, 253; Eric Schmitt, "Pentagon Cites Some Gulf War Lessons", *New York Times*, 17 July 1991, p. A3.
- DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict, p. 24-1; Lewis, "Effects of War"; Patrick Tyler, "Us Stands Firm on Bomb Attack and Says Investigation is Closed", *New York Times*, 15 February, 1991. p. 1.
- תוך זמן קצר להפליא – 17 יום – יצרה ארצות-הברית והכניסה לשרירות מבצעי פצצה מונחית, המסוגלת לחדור שלושים מטרים של עפר, או שישה מטרים של בטון. שתי פצצות כאלו הוטלו על מרכזי פיקוד של העיראקים בימים האחרונים של המלחמה. John Morrocco and David Fulghum, "USAF Developed 4,700 lb. Bomb in Crash Program to Attack Iraqi Military Leaders in Hardened Bunkers", *Aviation Week & Space Technology*, 6 May 1991, p. 67. And also Patrick Sloyan, "Air Force Hunted Motor Home in War's 'get Saddam' Mission", *Washington Post*, 23 June 1991, p. A3.
- קצין בכיר בחיל-האוויר סבור, כי שבועיים נוספים של הפצצות היו מביאים לכניעת עיראק; נמסר, כי עמית בכיר במכון ברוקינגס אמר, שהמתקפה ביבשה "היתה לא לעניין" במידה רבה; וגנרל נחתיים בדימוס הכריז: "אני חושב, שביסודו של דבר העוצמה באוויר ניצחה במלחמה, במובן הזה שכאשר החלה המתקפה ביבשה העיראקים כבר היו 'גמורים', ומוכים מבחינה פסיכולוגית".
- "The Voice of Experience", *Sea Power*, September 1991, p. 12. אחרים היו זהירים יותר. לרי ולץ, לשעבר מפקד חיל האוויר, טוען כי עוצמה באוויר אינה יכולה לנצח במלחמה יבשתית בעצמה. אופאל, "מלחמת המפרץ", עמ' 18, 36. גנרל מריל מק-פיק, מפקד חיל-האוויר מבטיח את עצמו מכל הצדדים: במסיבת עיתונאים, שנערכה באמצע מארס אמר, כי "כל הזרועות העלו תרומה חשובה מאוד", אבל "אישית, אני משוכנע... כי זו הפעם הראשונה בהיסטוריה שצבא יבשה הובס על-ידי עוצמה באוויר".
- Barton Gellman, "US Bombs Missed 70% of Time", *Washington Post*, 16 March 1991, p. 1.
- Friedman, p. 49; olcum, p. 40; Eric Schmitt and Michael Gordon, "A Lot of Hurdles on the Way to Winning the War", *New York Times*, 24 March 1991, p. 18; Bill Sweetman, "Learning Lessons of 'Desert Storm'", *Jane's Defense Weekly*, 9 March 1991, p. 329.
- Mary Mander, "Media's New War Role", *Christian Science Monitor*, 15 March 1991, p. 19.
- בנושא הזה, ראו: Morrocco, "War Will Reshape Doctrine", p. 38; Daniel P. Nolger, "The Ghosts of Omdurman", *Parameters*, 21 (Autumn 1991), 28-39.
- שווי הציוד של חיל האוויר האמריקני בערב הסעודית הגיע למיליארד דולרים. מקנזי, ע' 58.

- Almendinger, 'Panzertraktik' **Die Kraftfahrkampf Truppe**, Nr. 6, 1938, pp. 217-219. Bolckheim, 'Zusammenwirken von Panzertruppen, mit Flieger', **Die Kraftfahrkampf Truppe**, Nr. 4, 1937, pp. 101-104. Doege, 'Infanterie und Panzer', **Militärwochenblatt**, 20 April 1938, Cols. 2810-15. H. Guderian, 'Kraftfahrkampetruppen', **Militärwissenschaftliche Rundschau**, Nr. 1, 1939, pp. 52-77.
92. Messerschmidt, 'German Military Effectiveness' p. 249.
93. Ibid, Ibid.
94. מכתבי הגנרלים הגרמנים ללידל הארט בסוגיית השפעת שליפן על גיבוש התפיסה המבצעית של הבליצקריג מצביעים על חוסר קונצנזוס חריף ועל גיוון בסיסי רחב בפרשנות:
- Blumentritt (no specific date marked), *ibid.* W.K. Nehring, January 7 1958, *ibid.* K. Dittmar, December 6, 1957, *ibid.* L. Geyr von Schweppenburg, January 12 1958, *ibid.* L. Cruwell, January 23 1958, *ibid.* E. von Manstein, January 25 1958, *ibid.* K. Liebman, March 8 1958, L.H.A., 9/24/206.
95. Guderian, **Panzer Leader**, pp. 146-147.
- הוויכוח נסב בין מפקדי ארמיות, שפיקדו על עוצבות ח"ר, ובין מפקדי עוצבות משוריניות לאור הניסיון במערכה בצרפת וקודם היציאה לרוסיה, על השיטה המועדפת להבקעה: האם הבקעה מותנית, שיובילו עוצבות ח"ר, או הבקעת סער, שיובילו עוצבות שריון.
96. Guderian's letter dated December 20 1949, L.H.A., 9/24/106. Manteuffel's letter dated May 15 1949, pp. 1-12. The Questionnaire of General B. Müller Hillebrand dated April 1952 and May 1953, L.H.A., 9/24/227, 9/24/228.
97. Ibid, Ibid, and Guderian, **Panzer Leader**, pp. 36-37.
- אף שהוראה 21 של היטלר קבעה לכאורה, כי קבוצת ארמיות צפון תפעל במשולב עם קבוצת ארמיות מרכז, בפועל, היתה קביעה זו חסרת משמעות, כפי שיתברר בהמשך.
87. Guderian, **Panzer Leader**, pp. 145-146. H.R. Trevor-Roper, ed., **Hitler's War Directives, 1939-1945**, London, 1964, Directive No. 21, Barbarossa, pp. 49-52.
88. *Ibid*, pp. 202-226.
- סיפר על הסטתו מיעדו האופרטיבי בכיוון הזדמנות הכיתור, שנוצרה במרחב קייב. סוגיית המטרה האופרטיבית של קבוצת ארמיות מרכז וכן יעדיה האופרטיביים של קבוצת השריון גודריאן הם סבך גמור שנגרם בשרשרת של דיווחים והתבטאויות סותרים ובלתי קונסיסטנטיים של גודריאן עצמו. כפי שמשמע מהוראה 21, היתה מטרתה הראשונית של קבוצת ארמיות פון בוק להשמיד את הכוחות הרוסיים בבילורוסיה. המטרה העוקבת היתה השתתפות בפעולה משולבת עם קבוצת ארמיות צפון בהשמדת הכוחות הרוסיים באזור לינינגרד. גודריאן נטה להציג באופן הנראה מובן מאליו, אך ללא כל בסיס, שיעדו האופרטיבי בשלב הזה היה מוסקווא. הדבר אינו נכון אפילו על-פי הגדרותיו שלו. שיחת לידל הארט עם פון קלייסט ב-6 בספטמבר 1945 מציגה את חוסר האמינות של גודריאן בעניין. L.H.A., 9/24/118.
89. Guderian, **Panzer Leader**, pp. 234, 237.
90. *Ibid*, pp. 306-311. B.H. Liddell Hart, ed., **The Rommel Papers**, London, 1953, pp. 207-214, 245-249, 251, 257, 277, 283.
91. נציין כאן את הספרים הבולטים, שפורסמו בשנים 1945-1933, ואת מאמרים תיאורטיים עיקריים:
- K. Kraft von Delmensinger, **Der Durchbruch: Studie Anhand der Vorgänge des Weltkrieges 1919-1918**, Hamburg, 1937. K. Justrow, **Feldherr und Kriegstechnik**, Oldenburg, 1933. Frhr, von Cochenhausen, **Taktisches Handbüch für den Truppenführer und Seine Gehilfen**, Berlin, 1936. H. Greiner und J. Degener, **Taktik in Rahmen des Verstärkten Infanterie Battailons**, Berlin, 1937. M. Rochert, **Der Kampf Gegen Tanks**, Berlin, 1931. W. Nehring, **Panzerabwehr**, Berlin, 1936. H. Guderian, **Achtung Panzer**, *ibid.*
- נציין להלן את הספרים ואת המאמרים העיקריים, שפורסמו בשנים 1945-1933 בתחום התיאוריה.
- G.P. von Zezschwitz, **Der Panzerkampf**, München-Berlin, 1938. W. Spannenvirebs, **Angriff mit Kampfwasen**, Oldenburg, 1939. F. von Sengerund Ettercin, **Tanks die Abenteuerliche Eine Kriegs Machine**, Potsdam, 1938. M.J. Kurtzinski, **Tatik Schneller Verbändem**, Potsdam 1935.
- על אף שהספר הזה פורסם לפני 1933, הוא היה רלוונטי מאוד בתקופה הנדונה.
- H. Guderian, **Die Panzertropfen und ihr Zusammenwirken mit den Anderen Waffen**, Berlin, 1943.
- ספרו של גודריאן לא נועד להיות אפילו ספר תורה טקטי, אף שבפועל הפך כזה, כי הטקטיקה היתה תוכנו העיקרי. הספר פורסם בלחצו של לויץ על מנת להיות אמצעי במערכת יחסי הציבור, שניהלה מפקדת הכוחות המשוריינים.
- זה תרגום לגרמנית של חיבור רוסי. עובדה זו מדגישה את טענתנו. זה מן הפרסומים התורתיים הבודדים, שכתב במהלך המלחמה. גודריאן כתב אותו לאחר מינויו כמפקח הכללי לכוחות המשוריינים. נושא החיבור ממחיש את הבעיה הטקטית העיקרית של הוורמאכט בשנות המלחמה.

"סופת מדבר"

SIFRY, MICAH L. (ed.)

The Gulf Reader: History, Documents, Opinions, New York: Random House/Times Books, 1991. (G 11977)

קובץ מאמרים העוסקים בהיבטים הפוליטיים של המשבר במפרץ הפרסי. המאמרים כתובים בידי אנשים ידועי-שם ביחסים הבין-לאומיים. לספר ששה פרקים עיקריים: (1) שורשי המשבר – מאמרים, העוסקים בהיבט האסטרטגי של הנפט, בעלייתו לשלטון של סאדאם חוסיין ובתפקיד של ארה"ב במזרח התיכון. (2) הקדמה למלחמה – סקירת המצב באזור ערב פרוץ המלחמה, כולל טקסטים מלאים של החלטות האו"ם בנושא, מאוגוסט עד נובמבר 1990, של הפגישה בז'נווה בתשעה בינואר 1991 בין ג'ורג' בוש וג'ימס בייקר לטארק עזיז, ואת המכתב של נשיא ארה"ב לסאדאם חוסיין באותו תאריך ואשר טארק עזיז סירב למוסרו. (3) מעורבות והסלמה – הסלמת המשבר עד להחלטת האו"ם 678, המאשרת שימוש בכוח צבאי על-ידי ארה"ב, ולאחריה עד לקריטריונים, שנמנו בפני עיראק, לנסיגה. (4) הקרבן הראשון – התקשורת. (5) ייסורי המזרח התיכון – הפן הערבי של המשבר. (6) השלום האמריקני המצומצם – תוצאות המשבר.

RIPLEY, TIM.

Land Power: The Coalition and Iraqi Armies (Desert Storm Special No. 1), London: Osprey, 1991. (G 12018)

BRAYBROOK, ROY.

Air Power: The Coalition and Iraqi Air Forces (Desert Storm Special No. 2), London: Osprey, 1991. (G 12019)

GILCHRIST, PETER.

Sea Power: The Coalition and Iraqi Navies (Desert Storm Special No. 3), London: Osprey, 1991. (G 12020)

מערכות הנשק, שבהן השתמשו מדינות הקואליציה וצבא עיראק במלחמת המפרץ. תמונות והסברים מפורטים על כל אחת מהן.

KIMCHE, DAVID.

The Last Option: After Nasser, Arafat & Saddam Hussein the Quest for Peace in the Middle East London, Weidenfeld & Nicolson, 1991. (G 11918)

המחבר סוקר את המצב הפוליטי-מדיני במזרח התיכון לאחר מלחמת המפרץ. כל פרק מוקדש לניתוח המצב וההתנהגות של זוג יריבים-שכנים. הפרק הראשון עוסק ביחסי ישראל-מצרים. הפרק השני מציג את ישראל-לבנון בשנים 1975-1984. הפרק השלישי מתמקד במשבר איראן-עיראק, 1965-1990. הפרק האחרון מתרכז בישראל, בפלשתינים, באש"ף ובאינתיפדה.

איראנים לצד כוחות צבא סודאן במלחמתם נגד מורדי דרום סודאן. הגמול הסודאני עשוי להיות, אם טרם מומש, העמדת קרש קפיצה נוח להרחבת ההשפעה הפוליטית של איראן ברחבי העולם הערבי ואף מעבר לו, בעומק היבשת האפריקנית. תמיכת איראן במשטר הסודאני הקנתה לאחרון הרגשה של גדלות ושל עוצמה, החורגת בהרבה מעבר לכוחו האמיתי. הנהגת סודאן רואה את עצמה עומדת בראש כוח עולה בעולם הערבי המוסלמי, הסובב אותה, בעוד, שלמעשה, זו מדינה ענייה ונחשלת, השסועה על ידי מלחמת אזרחים ארוכה, ואינה מסוגלת לחלץ את עצמה מן המערבולות הפוליטיות, המאיימות לסחוף אותה לתהומות. אלא שההנהגה הפונדמנטליסטית בח'רטום אינה מאפשרת לעובדות לשבש את חלומה להפוך ליהלום שבכתר האסלאם הפונדמנטליסטי במזרח התיכון הערבי.

אסלאמיים קיצוניים בלוב, העוינים את המשטר של מעמר אלקדאפי. זה, האחרון, אף הוציא להורג בפומבי תשעה אנשי צבא לוביים בטענה, כי השתייכו לארגון "הג'יהאד האסלאמי", ועסקו בחבלה ובמעשי רצח. זה היה סימן נוסף לנחישות של טריפולי לדכא את הפונדמנטליזם מבית, ואף לבלום את חדירת השפעתו מסודאן. גם מצרים מגלה רמה גבוהה של חרדה. קהיר, שזה מכבר רואה בסודאן את "בטנה הרכה" ואת העומק האסטרטגי שלה, חוששת פן תגלוש השפעת הפונדמנטליזם הסודאני לתחומה, ותחריף עוד יותר את הלחצים האסלאמיים החזקים גם כן, ומאיימים על משטרו של הנשיא חוסני מברכ.

החששות האלה ניזונים במידה רבה מהקשר האיראני-סודאני. המעורבות הפוליטית-צבאית של טהרן בח'רטום העמיקה בהתמדה במהלך 1992, ומצאה את ביטויה באספקת נשק, בביסוס נוכחות צבאית בחופי ים-סוף, ולהערכת מקורות שונים, גם בלחימה פעילה של

מבצעים צבאיים בשטח בנוי

(המשך מעמוד 50)

סיכום

אימון לט"ב יכול להיות אימון, ששכרו בצדו. אולם, לוחמה בסביבה בנויה מציבה אתגרים ייחודיים ומתסכלים. לחימה בשטח בנוי מחייבת, שהחיילים יהיו בקיאים בלוחמה בעיר; הלחימה מתנהלת לעתים קרובות בטווחים קצרים מאוד, ושגיאתם הראשונה עלולה להיות גם שגיאתם האחרונה.

מצטמצמת בהרבה, והמחצית השנייה – המרכיבה אמצעים לראיית לילה – מעניקה לסיור כושר לחימה ראשוני טוב יותר.

בשטח סגור, כמו תעלות ביוב, ירייה מאקדח עלולה לקרוע את עור התוף, ולגרום אבדן הכרה, גם אם אין הכדור פוגע. רצוי, שהחיילים ירכיבו אטמים באוזניהם, אך לא למלוא העומק, כדי שיוכלו להתקשר. כאשר נוצר מגע עם האויב, החייל יכול לתחוב את האטמים עמוק יותר, למיגון טוב יותר.

לאחר טיהור חדר ואבטחתו, יש להשאיר חיילים מאחור כדי לוודא שהאויב לא יחזור וישתלט עליו (כשהחיילים האלה מתקדמים לאחור מכן ומצטרפים אל הכוח, הם יכולים להביא אתם תחמושת ואספקה רפואית).

